

MASTEROPPGAVE

Emnekode:

MP303P

Navn på kandidat:

Camilla Sandrud

Den gode tolk i legesamtaler

En undersøkelse basert på to døve menneskers perspektiv

Dato: 15. august 2016

Totalt antall sider: 115

Den gode tolk i legesamtaler:

En studie av to døve menneskers perspektiv

Camilla Sandrud

MP303P

Master i praktisk kunnskap

2016

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	1
1.1	RAMMEFOTTELLINGEN	1
1.2	I EN TOLKET SAMTALE BLIR NOE BORTE	2
1.3	DETTE HAR JEG GJORT	3
1.4	MIN BAKGRUNN	3
2	TEORI	5
2.1	DØV PASIENT.....	5
2.1.1	<i>Døvhets – en begrepsavklaring</i>	<i>5</i>
2.1.2	<i>Døvkultur og noen trekk ved døves møte med majoritetssamfunnet.....</i>	<i>6</i>
2.1.3	<i>Norsk tegnspråk.....</i>	<i>9</i>
2.2	TEGNSPRÅKTOLK.....	9
2.2.1	<i>Historisk tilbakeblikk</i>	<i>10</i>
2.2.2	<i>Tolking som en offentlig tjeneste</i>	<i>10</i>
2.2.3	<i>Tolkeyrket som profesjon og de etiske retningslinjene</i>	<i>12</i>
2.2.4	<i>Tolking som praksis.....</i>	<i>15</i>
2.2.5	<i>Tolkers plass mellom minoritet og majoritet</i>	<i>17</i>
2.3	HØRENDE LEGE.....	18
2.4	KUNNSKAP OG KUNNSKAPSUTVIKLING.....	19
2.4.1	<i>Syn på kunnskap</i>	<i>19</i>
2.4.2	<i>Taus kunnskap</i>	<i>20</i>
2.4.3	<i>Kunnskapservervelse, kunnskapsutvikling og er det slik at en gang kunnskap - alltid kunnskap?</i>	<i>21</i>
2.4.4	<i>Kunnskap, erfaringer, fortellinger og fenomenologi sett i lys av hverandre.....</i>	<i>22</i>
2.5	FILOSOFI.....	24
2.5.1	<i>Martin Buber.....</i>	<i>24</i>
2.5.2	<i>Mikhail M. Bakhtin.....</i>	<i>25</i>
2.5.3	<i>Judith Butler.....</i>	<i>26</i>
2.5.4	<i>Patrick Kermit</i>	<i>27</i>
3	METODE.....	29
3.1	PRESENTASJON AV METODISKE VALG OG FELTARBEIDET.....	29
3.1.1	<i>Å forske i eget felt</i>	<i>29</i>
3.1.2	<i>Metodiske tilnærming til datainnsamlingen</i>	<i>30</i>
3.2	PLANLEGGING OG FORBEREDELSENE FØR FELTARBEIDET	32
3.2.1	<i>Planleggingen av intervjuene.....</i>	<i>32</i>
3.3	SAMTALEPARTNERE	33
3.4	INTERVJUENE.....	36
3.4.1	<i>Det tekniske</i>	<i>36</i>
3.4.2	<i>Selve intervjusituasjonene.....</i>	<i>37</i>
3.5	OPPGAVENS PÅLITELIGHET OG GJENNOMSIKTIGHET.....	37
3.6	OVERSETTELSE SOM FØRSTE LAG AV ANALYSEN.....	39
3.6.1	<i>Skriftliggjøringens styrker og svakheter.....</i>	<i>40</i>
3.6.2	<i>Øversettelse som en del av feltarbeid, andre forskeres svar på metodisk tilnærming</i>	<i>41</i>

3.6.3	<i>Videografi som metode</i>	42
3.6.4	<i>Hvordan oversettelsen ble til</i>	44
3.6.5	<i>Konkrete utfordringer og mine løsninger på disse</i>	48
3.7	VALIDITET	49
3.8	ETISKE UTFORDRINGER	50
3.9	OPPSUMMERING	51
4	EMPIRI OG DRØFTING	52
4.1	IDENTITET, VI, DE ANDRE	52
4.1.1	<i>Et døvt vi – oss</i>	53
4.1.2	<i>Et hørende de – dem</i>	56
4.1.3	<i>Tolkens plass i vi og de andre</i>	58
4.1.4	<i>Identitet og ny forståelse om rammefortellingen</i>	61
4.2	FORVENTINGER TIL LEGESAMTALEN.....	61
4.2.1	<i>Forventninger til tolken</i>	62
4.2.3	<i>Forventninger og ny forståelse om rammefortellingen</i>	67
4.3	DEN GODE TOLK.....	68
4.3.2	<i>Den gode tolk</i>	74
4.3.3	<i>Den gode tolk og ny forståelse om rammefortellingen</i>	80
4.4	OPPSUMMERING	82
5	PRAKTISKE IMPLIKASJONER, EN POST-REFLEKSJON	84
5.1	FORSKNINGSFUNNENES REPRESENTATIVITET OG NOEN ETISKE REFLEKSJONER	84
5.2	RAMMEFORTELLINGEN OG LØSNINGSFORSLAG PÅ DILEMMAET	86
5.3	PRAKTISKE IMPLIKASJONER	95
5.4	DET SOM OVERRASKET MEG MEST	97
5.5	NYE FORSKNINGSPØRSMÅL.....	98
6	AVSLUTNING	100
	BIBLIOGRAFI	101
	VEDLEGG 1-4	106

Figuroversikt

Figur 1.	Illustrasjon over forholdet mellom døvemiljøet, døvesamfunnet og storsamfunnet basert på Haualand (2011) sin beskrivelse.	17
Figur 2.	ELAN-annotasjon av Annes fortelling.	46

Forord

Denne studien og denne oppgaven har hatt som mål å øke forståelsen om tolkens praksis i lege- og helsesituasjoner. Legesamtaler var en tolkesituasjon jeg ofte tolket som nyutdannet og som krevde noe jeg da ikke følte jeg mestret og forsto. Denne oppgaven har gitt meg noen svar og ny forståelse av slike møter. Samtidig har dette arbeidet vært utviklende, ikke bare med en økt forståelse av å være profesjonsutøver, men også med å utvikle min forståelse av å være menneske. Det å være tolk er en jobb som på mange måter er å alltid være på andres hjemmebane. Denne oppgaven har hjulpet meg til å forstå og finne mer ut om min egen posisjon i samtalen i møtet mellom to språk og to kulturer. Prosessen frem til denne masteroppgaven hadde aldri vært mulig uten menneskene rundt meg.

Først vil jeg gjerne takke samtalepartnerne mine som har satt av tid, bydd på sine erfaringer og refleksjoner.

Jeg vil også takke min veileder James McGuirk som gjennom denne prosessen har pushet og støttet, men samtidig gitt meg rom og mulighet til selv å gruble og utvikle oppgaven.

Jeg vil takke Språkrådet for masterstipend, og en spesiell takk til Sonja M. Holten for god støtte og god hjelp underveis i arbeidet.

Jeg vil også takke med-masterstudenter som har vært nødvendige medspillere, og som jeg har fått diskutert med, blitt lyttet til og som har gitt meg en følelse av å ikke være helt alene i denne til tider grusomme mastersfæren. Særlig vil jeg trekke frem Kari Anne Halsen og Jessica Hansen som har vært der for meg. Takk til Jessica for engelsk ekspertise.

Jeg vil også takke fagmiljøet, kollegaer, medlemmer av døvemiljøet som har kommet med innspill, forklaringer, samtaler og forståelse underveis i arbeidet og min gamle lærer fra tolkestudiet, særlig Odd-Inge Schröder og Rolf Piene Halvorsen.

Denne oppgaven hadde aldri kommet i dagens format uten mine foreldre, Ingrid og Stein.

Sammendrag

Dette er en masteroppgave i praktisk kunnskap ved Nord Universitet. Denne oppgaven belyser tegnspråktolkers praksis i lege-pasient og helserelaterte situasjoner. Målet er å få frem kunnskap om tegnspråklige døve menneskers perspektiv, spesielt hva de synes er en god tolk i en lege- og helsesituasjon. Oppgaven er inspirert av fenomenologisk teori, men også språkfilosofi og sosialantropologi brukes for å analysere og undersøke datamaterialet, som er to intervjuer med tegnspråklige døve personer.

Den valgte metodologisk tilnærmingen er kvalitativ. Det er gjennomført to dybdeintervjuer. De ble gjennomført på norsk tegnspråk, ble videofilmet og oversatt til norsk skriftspråk. Denne prosessen har bydd på noen ekstra utfordringer da norsk tegnspråk ikke har et skriftspråk og en hver oversettelse derfor innebærer fortolkninger. Som et resultat av dette har det blitt reflektert over metodiske spørsmål som: oversettelsens påvirkning på kunnskapen som genereres i forskning, samt hvilke konkrete tiltak som er gjennomført for å ivareta innsikten de intervjuede uttrykker.

Arbeidet med oppgaven har resultert i at særlig tre temaer og aspekter fra intervjuene blir presentert og drøftet i analysen. Dette er (1) identitet, (2) forventninger og (3) 'den gode tolk'. Disse tre temaene vil hver for seg og i fellesskap bli diskutert for å kaste lys over viktige aspekter av en tolks praksis, og her lånes idéer fra verker til filosofene Buber, Bakhtin, Butler og Kermit.

Denne oppgaven har flere funn som demonstrerer et komplekst perspektiv de tegnspråklige døve personene har på tolkens arbeid og hva som kjennetegner 'den gode tolk'. De gir uttrykk for at tolken bør ha en dobbel identitet, og tilhøre gruppen *vi-døve* og gruppen *de andre*, de hørende. Samtalepartnerne forventer at tolken har inngående kunnskap om begge språk og kulturer, og skal agere som minoritetskulturen i møtet med majoritetskulturen. Tolken skal gjøre de nødvendige kontekstualiserende grep uansett språk. Samtalepartnerne poengterer at 'den gode tolk' er en erfaren tolk. Samtalepartnerne uttrykker tydelig at det er bare når det er den samme tolken hver gang, at tolken har mulighet til å være god. 'Den gode tolk' er et langt mer komplekst begrep enn antatt ved begynnelsen av arbeidet.

Denne oppgaven avslutter med mulige praktiske konsekvenser av funnene, samt nye forskningsspørsmål.

Summary

This is a Master's thesis in Practical Knowledge at Nord University. This thesis sheds light on the Sign Language Interpreter's practice in doctor-patient and health-related situations. The aim is to offer insight into interpretation praxis by focusing on the perspective of the deaf person, specifically their perspective on what constitutes good interpretative praxis. The thesis is inspired by phenomenological theory, but also employs philosophy of language and social anthropology to analyse and explore the data material, which is two interviews with sign language speaking deaf persons.

The methodological approach is qualitative. Two in-depth interviews have been carried out. The interviews were done in Norwegian Sign Language, video recorded and translated into Norwegian written language. This process has presented some extra challenges inasmuch as Norwegian Sign Language does not have a corresponding written language and because every translation entails interpretation. As a result of this, attention has been paid to methodological questions as: how does translation affect the knowledge that is generated through research and which specific interventions are carried out to attend the insights the interviewee expresses?

The thesis work has generated three central topics which will be presented and discussed in the empirical analysis. These are (1) identity, (2) expectations and (3) the "good" interpreter. These three topics, separately and in combination, will be discussed in order to shed light on key aspects of interpretation practice. This discussion will borrow from the work of philosophers Buber, Bakhtin, Butler and Kermit.

In this thesis there are several findings, which demonstrate a complex perspective on the work of the interpreter from the point of view of the deaf sign language using person. The interviewees consider the interpreter to have a dual identity. The interpreter belongs both to a "we-deaf" and to a "them-hearers" group. The interviewees often expect the interpreter to have complete knowledge of both languages and cultures. The interpreter should act in accordance with the minority culture when meeting the majority culture and carry out any necessary contextualization regardless of language. There is also the expectation that the "good" interpreter be experienced. The interviewees explicitly state that having the same interpreter for each meeting in the course of treatment is the best option. "The good interpreter" as a concept is far more complex than what I assumed at the beginning of this project. The thesis concludes with possible practical implications of the findings and new research questions.

1 Innledning

Dette er en masteroppgave i praktisk kunnskap ved Nord universitet. Studentene på dette studiet har forskjellige utdanninger og profesjoner. Jeg er tolk, og tolker mellom norsk tegnspråk og norsk talespråk. På ID-kortet mitt står det at jeg er tolk for hørselshemmede og døvblinde. Men for meg er det like klart at jeg også er tolk for den hørende parten i samtalen. Og kanskje mest riktig sagt, så er jeg samtalens eller situasjonens tolk. Norsk tegnspråk lærte jeg som student. Denne masteroppgaven har vokst frem fra en erfaring jeg gjorde som nyutdannet tolk i forbindelse med et legebesøk. I denne erfaringen oppsto et dilemma. Dette dilemmaet har jeg belyst og diskutert fra tolkens perspektiv i tidligere oppgaver i dette masterstudiet. I denne oppgaven skal jeg utvide perspektivet og presentere to døves erfaringer og meninger. Oppgaven er inspirert av fenomenologisk teori. Svarene fra intervjuene med samtalepartnerne vil jeg presentere, belyse og undersøke ved hjelp av blant annet filosofi, språkfilosofi og sosialantropologi. Oppgaven avslutter med nye forskningsspørsmål og antyder praktiske konsekvenser og mulige alternative løsningsforslag på dilemmaet jeg sto i som nyutdannet tolk. Dilemmaet vil jeg presentere i neste underkapittel.

1.1 Rammefortellingen

Det starter i det jeg går inn på venteværelse. Dette er dagens tredje oppdrag, jeg har alt tolket en dobbeltforelesning i kunstvitenskap og vært innom en helsestasjon på en svangerskapskontroll. Matpakka ble nettopp spist på trikken.

Jeg melder ifra til resepsjonen at tolken/jeg er kommet og får beskjed om å sitte og vente. På trikken hadde jeg kjapt tittet på oppdragskortet for å se navnet på pasienten og om det sto noen beskjeder eller antydninger om hva legekonsultasjonen skulle handle om. Navnet var ukjent for meg, og det var ingen kommentarer i merknadsfeltet. Jeg titter meg rundt, setter meg ned på venterommet, og møter blikket til en godt voksen dame. Hun løfter hendene sine idet hun ser meg, og spør med tegn om jeg er døv. Alle må da skjønne at tolker jeg, så må jeg jo kunne høre, tenker jeg. For hvordan kan jeg ellers høre og tolke det som sies? Men jeg svarer som vanlig blidt og høflig på tegnspråk at jeg er hørende og tolk. Hun puster ut, og fortsetter å holde øyekontakten med meg. Tegnene kommer fort og mange. Hun forteller at hun føler seg deprimert, at livet er tungt og at hun er kommet til legen for å få litt hjelp. Jeg sitter og lytter, eller rettere sagt ser, og sier ingenting. Jeg bare nikker og tenker at det er fint at jeg får denne informasjonen før vi kommer inn til legen, at det vil gjøre jobben min lettere

der inne, at jeg blir vant til språket hennes og at hun kan bli litt tryggere på meg før vi kommer inn. Jeg sier som vanlig lite, bare bekrefter at jeg har forstått det hun sier. Hun snakker i ett til døren til legekantoret går opp, og legen roper opp navnet hennes. Jeg tolker dette og vi går alle tre inn på kontoret.

Vi finner våre plasser, den døve pasienten på den ene siden av kontorpulten, legen bak pc-en og jeg ved siden av legen. Legen ser på pasienten, spør hva hun kan hjelpe henne med i dag, om hun har det bra. Jeg oversetter til tegnspråk. Pasienten svarer kjapt at det er bra med henne, og blir stille. Hun ser ned i gulvet, og skotter flere ganger opp på meg. Legen titter inn i pc-en sin. Blodtrykket blir tatt, og legesamtalen går mot slutten. Jeg føler at noe burde vært sagt, noen burde si noe. Si noe om hvorfor hun er kommet hit. Men tegnene eller ordene kommer bare ikke, ikke fra pasienten eller legen og ikke fra meg heller. Skulle de ha kommet fra meg, spør en liten stemme bakerst i hodet mitt. Men igjen kommer de tolkeetiske retningslinjene over meg og sier at nei, pasienten har ansvar for dette selv. Hvis hun ikke vil si noe nå, så er det hennes valg. Hun vet jo vel hva som er min funksjon her og min rolle, tenker jeg. Jeg blir sittende med blikket forsiktig rettet mot pasienten, men uten å stirre på henne. Jeg minner meg selv på at jeg er bare den som skal oversette. At hun har forberedt meg på venterommet er da ikke nok til at jeg nå midt i konsultasjon skal minne henne på hva hun sa der ute. Men hvorfor kommer da ingen tegn, tenker jeg. Legen avslutter timen, og med ett er vi igjen på venterommet. Tankene kverner mens jeg går derfra, og haster på vei mot trikken og neste oppdrag.

1.2 I en tolket samtale blir noe borte

Fortellingen fra legekantoret beskriver et møte mellom tre mennesker som kommuniserer, har forskjellige mål, meninger, funksjonerer, roller, ønsker, forutsetninger og forventninger. Det er et møte mellom to språk og to kulturer, hvor tolken, jeg, gjorde kommunikasjonen mellom pasienten og legen mulig. Fortellingen gir et innblikk i noen av tolkens utfordringer i en legesamtale. I denne oppgaven blir den tegnspråklige døve sitt perspektiv presentert.

Legesamtaler er asymmetriske relasjoner. Legen kan og vet, og har mulighet til å hjelpe, lindre og forhåpentligvis helbrede pasienten. Pasienten på sin side er den som ikke kan og vet, og som har en plage og lidelse vedkommende ønsker å bli kvitt. I slike asymmetriske relasjoner er det mulig at tolkerollen blir mer synlig. Derfor har jeg valgt denne sjangeren som tema for min studie.

Den døve almenpraktiserende amerikanske legen Zazove (1993) skriver: "Most people

who are deaf have difficulty communicating with physicians and often bring an interpreter when seeking medical care. As a result, some of the details are lost during translation, and the deaf person loses the confidential doctor-patient relationship” (s. xi). Det slår meg hvor prisgitt pasienten og legen er tolken, hva tolken kan, vet og gjør. Noe blir borte i oversettelsen sier Zazove, dette bekrefter tegnspråk- og tolkeforskerne Nicodemus & Emmorey (2015). Psykologspesialist Peterson (2009) beskriver psykolog-arbeid med tolk som: ”(...) å spise middag med polvotter på” (s. 1056). Sykepleier Løkken (2014) har undersøkt døve og sterkt tunghørte pasienters erfaringer med å være pasienter i somatisk sykehus. Ett av funnene i hennes undersøkelse er at kvaliteten på kommunikasjonen reduseres uten tolk, samtidig som den tar opp spørsmål om tolkens oversettelser er gode nok (s. vii). Undersøkelsen tilsier at tolken er med å gi den døve pasienten et bedre behandlingsforløp. Men den viser også hvordan døve stiller spørsmål ved tolkens kompetanse. Et naturlig spørsmål vil være om samtalepartnerne har noen erfaringer eller refleksjoner over dette *noe* som blir endret eller borte i oversettelsen. Dette er ett av spørsmålene jeg vil undersøke i denne oppgaven.

1.3 Dette har jeg gjort

Jeg har intervjuet to døve mennesker om deres erfaringer, fortellinger, meninger og refleksjoner om tegnspråktolkete legesamtaler og la spesielt merke til tre temaer hos samtalepartnere som vakte min interesse. Det var deres tanker og forventinger til tolkens identitet, praksis og beskrivelsene om hva gode tolker gjør. Det samtalepartneren sier belyser jeg ved hjelp av refleksjoner og teori fra blant annet Buber, Bakhtin, Butler og Kermit. Kunnskapen dette gir, mener jeg vil være viktig for min forståelse av en tolks muligheter, hva som kjennetegner og karakteriserer en god tolk. Og er derfor viktig kunnskap for tolkens profesjon.

1.4 Min bakgrunn

Filosofen Bengtsson (2006) skriver: ”All vitenskapelig kunnskapsdanning gjør seg antakelser om den virkelighet som man forsøker å få kunnskap om, men ikke sjelden er de utematiserte eller implisitte” (s. 35). Noe av det utematiserte eller implisitte i mitt fag, tenker jeg ligger i skjæringspunktet mellom språk og oversettelse.

Språk og oversettelse er bærende elementer i min profesjon og hverdag. Jeg jobber med å oversette simultant mellom to språk i en konkret situasjon hvor alle involverte er tilstede. Når jeg tolker, tenker jeg over hvem jeg tolker mellom. Kjenner de hverandre fra før? Kjenner den hørende den døve fra før eller er dette første gang den hørende møter en döv? I

så fall må jeg gjøre andre valg enn jeg må når den hørende kjenner døv kultur og historie fra før. Har de brukt tolk før kan jeg velge løsninger som ikke vil fungere hvis de ikke har brukt tolk tidligere. Jeg har igjennom ti år som tolk, med jevne mellomrom tolket legesamtaler. I utdanningen husker jeg vi studenter snakket om at legesamtaler er en “trygg“ situasjon, fordi her var det *kun* to brukere, en døv pasient og en hørende lege. Ut ifra egen erfaring og samtale med andre tolker, vil jeg hevde at kvaliteten på tegnspråktolkede legesamtaler varierer sterkt. Dette kan føre til utrygghet og frustrasjon hos pasienten og legen. Som nyutdannet tolket jeg ofte legesamtaler og opplevde mange ganger at dette ga meg utfordringer og dilemmaer som jeg ikke hadde tenkt på. Det utfordret meg som person og som fagmenneske. Jeg så og opplevde ofte hvordan døve fortalte meg mye på venterommet som de aldri sa inne hos legen, og hvordan legen snakket til meg og ba meg formidle ting til pasienten. Legen så ofte mer på meg enn på pasienten, og brukte et språk og uttrykk som jeg som tolk syntes var utfordrende å tolke. Til tider gikk jeg ut fra kontoret med en magesfølelse som tilsa at jeg ikke hadde klart å oversette på en god måte, eller at legen hadde uttrykt seg slik at pasienten ikke kunne forstå det. Det hender fremdeles at følelsen av utilstrekkelighet dukker opp. Av og til har jeg gått ut med en opplevelse av at jeg egentlig ikke har vært en del av en dialog mellom en pasient og en lege, men at de har hatt hver sin parallelle samtale med meg. Etter som jeg ble en mer dreven tolk, gjorde jeg ting på en annen måte. Noen ville sagt at det jeg gjorde og enda av og til gjør, bryter med regler og retningslinjer for hva en tolk skal og ikke skal gjøre. Denne erfaringen av endring igjennom praksis er også en del av denne oppgaven som jeg vil ta frem igjen i møtet med de funnene empirien gir meg. På den måten mener jeg å la teori, døves perspektiv og min egen erfaring gi en ny og utvidet forståelse av tolkens profesjon som avsluttende post-refleksjon i denne oppgaven.

2 Teori

I dette kapitlet vil jeg gjøre rede for temaer som vil være et viktig teoretisk bakteppe for presentasjonen av feltarbeidet og empirien senere i oppgaven. Jeg vil presentere teori om døv kultur, norsk tegnspråk, tegnspråktolking, noen sentrale aspekter av kunnskap og fire filosofer som vil være relevante for denne oppgaven. Religionssosiolog og religionsviteren Karlsaune (2012) skriver: ”Teoriarbeidet er forskerens egen tenknings- og refleksjonsprosess i det som skjer – før, under og etter feltarbeidet” (s. 33). Presentasjonen av forskjellige fagfelt vil være utgangspunkt for diskusjoner med funn fra feltarbeidet.

2.1 Døv pasient

Dette underkapitlet handler om forskjellige aspekter av det å være døv pasient. Jeg vil presentere teori og refleksjoner om hva det kan bety å være døv, om døv kultur og tegnspråk.

2.1.1 Døvhets – en begrepsavklaring

En enkel og tydelig definisjon på døv eller døvhets er vanskelig å finne. I Kultur- og Kirke departementets Utredning *Norsk tegnspråk som offisielt språk* står det: ”Døvhets er å ikke høre i et samfunn som baserer seg på at mennesker er hørende. Omgitt av hørende er det å være døv en funksjonshemning” (Bergh, 2004, s. 14). Utredningen referer til tre forskjellige syn på døvhets og døve mennesker. Det første synet er den audiologiske eller medisinske modellen som ser på døvhets som en sykdom som skal helbredes. Det andre synet er den sosiale modellen som ser på døvhets og døve mennesker som i ulike situasjoner er mer eller mindre døve avhengig av bakgrunnsstøy, antall personer tilstede etc. Det tredje synet ser på døve mennesker som en språklig og kulturell minoritet (Bergh, 2004, s. 14-15). Bergh sier at man ikke trenger å velge ett syn, men kan veksle ut i fra sammenheng og behov. Bergh (2004) skriver slik om den første modellen: ”Den audiologiske eller medisinske modellen legger vekt på individets hørselstap som en funksjonshemning (...)” (s. 14). Det er også i et slikt perspektiv hjemmelen eller rettigheten til tolk for hørselshemmet eller døv er begrunnet. Retten til tolk beskrives slik: ”En hørselshemmet er en person som er døv eller har så sterkt nedsatt hørsel at vedkommende ikke er i stand til å føre en samtale ved hjelp av egnet hjelpemiddel” (nav.no 2010). Det er jo interessant at det her ikke blir presisert noe om hvilket språk personen kan eller ikke kan gjennomføre denne samtalen på. Dette perspektivet kan også knyttes sammen med det andre perspektivet Bergh (2004) nevner, nemlig sosial døvhets. Hun skriver:

For personer med en hørselsrest kan omgivelser som støy og antall personer være avgjørende for hvordan personen hører der og da. For eksempel vil en person som snakker med en annen person i et stille rom, fungere som tunghørt i den situasjonen, mens hun/han vil fungere som døv i et rom med mange mennesker og mye støy. (s. 15)

I den tredje modellen Bergh (2004) nevner er døve en språklig og kulturell minoritet:

Døve har lenge hevdet at de ikke bare må vurderes som mennesker med en funksjonshemning som defineres ved fravær av hørsel, men at de som gruppe utgjør en kulturell og språklig minoritet. I denne modellen blir de språklige og kulturelle trekkene et kjennetegn på fungering og ikke på funksjonshemning. Tegnspråk er en viktig del av denne kulturen. (s. 15)

Rettigheten til å få tegnspråktolk er knyttet til det medisinske perspektivet, mens det viktigste og grunnleggende for tolkens arbeid er det kulturelle perspektivet, altså språk- og kulturferdighetene. Disse tre kategoriene forteller oss ved nærmere ettertanke at døve er veldig forskjellige, og at den enkelte vil ha forskjellig behov. Tolken må derfor være smidig og hele tiden tilpasse seg og prøve å skjønne hvilke behov de man tolke for har. Disse perspektivene viser kompleksiteten en tolk står ovenfor.

Samtalepartnerne mine snakker om å være en språklig og kulturell minoritet, og at det ikke er annerledes å ha en tegnspråktolk enn at hørende mennesker som ikke snakker samme språk, bruker tolk i sin kommunikasjon. I denne oppgaven har jeg valgt å snakke med døve som har en sterk kulturell og språklig identitet knyttet til tegnspråk. Jeg gjør for ordens skyld oppmerksom på at ikke alle døve relaterer seg til døv kultur, historie og norsk tegnspråk. I neste avsnitt skriver jeg om hva som kjennetegner døv kultur og historie.

2.1.2 Døv kultur og noen trekk ved døves møte med majoritetssamfunnet

I Etymologisk ordbok står det slik om kultur: ”et samfunns, en gruppes samlede åndelige og materielle virksomhet (på et visst trinn) som *steinalderkultur*, forfinelse, dannelse; holdninger, verdier og normer som er rådende hos en viss gruppe mennesker, i en organisasjon, en etat eller lignende. Av latin *cultus* «dyrkelse» (...)” (Caprona, 2013, s. 944). Kultur blir ofte sagt å være noe i motsetning til natur. Sitatet fra Caprona antyder at det her finnes noe mer i begrepet. Det sier noe om at det finnes ulike kulturer avhengig av hvor man er og hvem man er sammen med, til hvilken tid i historien. Lingvisten Piller (2011) utvider forståelsen av begrepet kultur, hun skriver: “Culture is an ideological construct called into play by social actors to produce and reproduce social categories and boundaries (...)” (s. 16). Kultur handler altså også om aktive handlinger (bevisst eller ubevisst) som skaper sosiale kategorier. Her kommer det tydeligere frem at kultur er noe menneskeskapt. Jeg vil nå la

tanken om at kultur handler om tanke-, kommunikasjons- og atferdsmønstre hos mennesker være utgangspunkt for å beskrive noe av det som er unikt for den kulturen døve mennesker i Norge har utviklet.

Norges Døveforbund, døves egen interesseorganisasjon, anslår at det er cirka 5000 døve i Norge (Peterson & Herland, 2012). Norges Døveforbund skriver på sine hjemmesider slik om døvekultur: ”Kanskje kan vi si at døvekulturen er det fellesskapet og de møteplasser som oppstår der tegnspråk brukes” (Peterson & Herland, 2012). Tradisjonelt har disse møtestedene vært døveskolene, døveforeningene med idrettslag, hytte og mange andre underutvalg, døvekirken, døves aldershjem, Ål folkehøyskole og kurscenter for døve. I følge sosialantropologen Haualand (2011) er det felles språk og erfaringer i møtet med storsamfunnet som kjennetegner dem som er en del av døvemiljøet. Døve kan ha mye mer til felles med døve fra andre land, enn hørende fra eget land. Derfor er døv kultur kalt transnasjonal kultur. Og med dagens mange mulige kommunikasjonsmetoder er geografiske og nasjonale grenser opphevet (Breivik, 2007).

Døve ble i sin tid sendt til døveskolene som var på noen få steder i landet, blant annet var det døveskole i Oslo, Bergen og Trondheim. Der bodde de hele året eller for et semester av gangen. Språk som var tilgjengelige for dem, hadde de ikke fått før de kom til døveskolene. Det var her de knyttet seg til andre mennesker. Det var her de opplevde å kunne snakke og være seg selv. Her møtte de kanskje for første gang kanskje også voksne som var døve (Simonsen, 2000, s. 471). Det er ifølge en amerikansk undersøkelse gjennomført av forskerne Mitchell & Karchmer (2004) kun 4,4 prosent av døve og tunghørte barn og ungdom som har en eller begge foreldrene som selv er døve (s. 23), hvor det kan snakkes om tegnspråk som eventuelt et mors- og/eller farsmål. De fleste døve opplevde å ikke ha felles språk med familien sin. Først i 1994 begynte arbeidet med å utvikle læremidler til tegnspråkundervisning av foreldre med døve barn (Bakken & Einarsson, 1996, s. 5).

På døveskolene fikk døve en utdanning. Det er de berømte s-yrkene som mange døve fikk utdanning i, det vil si skomaker, snekker og skredder (Simonsen, 2000, s. 468). I dag får flere og flere døve høyere utdanning. Det er ifølge Haualand (2011) heller ikke det medisinske hørselstapet som gir dem medlemskap i døvesamfunnet, men at dette kan knyttes til at: ”døve lever på en måte i et hørende samfunn- men er samtidig ikke alltid en del av det” (s. 20).

Det å leve i et samfunn som baserer seg på lyd og hørsel gir noen konsekvenser. Holten & Lønning (2010) har kalt en undersøkelse av hvordan norsk tegnspråk har endret seg over tid: ”*Hørende er våre sjefer*”. Denne tittelen markerer asymmetrien mellom døve og

hørende. Et begrep som gjerne kan bringes inn i forlengelse av denne erfaringen, er *audisme*. Dette er et begrep som ble dannet på 1970-tallet i USA. Humphries (1977) som etablerte begrepet, skriver følgende definisjon: "The notion that one is superior based on one's ability to hear or behave in the manner of one who hears" (s. 12). Det er mekanismer som gjør at det å ha evnen til å høre eller oppføre seg som hørende, er det som gjør at man får en overlegen posisjon ovenfor de som ikke hører eller oppfører seg som hørende i lik grad. Det gir uttrykk for et asymmetrisk maktforhold, eller en maktforskjell. Mennesker som handler på en måte som gjør at denne mekanismen skjer, kaller Humphries for audister. Han trekker i teksten frem at ikke bare hørende kan være audister, men også døve selv. Humphries (1977) er opptatt av når audisme kan oppstå, og et av hans poeng er at audisme blant annet skjer når døve eller hørende ikke har tillit til at den enkelte døve selv har evner til å ta ansvar over eget liv (s. 14). Humphries (1977) er opptatt av døves læring, og han skriver:

There is a lack of understanding about how deaf people learn which leads people to assume that they will learn best in the same way as hearing people and to seek methods that try to duplicate the hearing experience for the deaf person. There is ignorance about the impact that deafness has on one's life which leads people to believe that deaf people are inferior both in intelligence and ability and thus should be treated accordingly. (s. 16)

Humphries (1977) trekker frem en annen årsak til audisme og det er makt. Han skriver slik om det: "Yes, there is power in controlling the destiny of other people and the need for power has led many people to oppress deaf people to keep that power" (s. 16). Et tredje punkt han trekker frem er ønsket om å "redde døve": "I have seen perfectly knowledgeable people carry on saving deaf people, fixing the hearing loss, preventing deafness, the risk of genetic deafness, opening up the world to deaf people, etc. This is something deeper than simple ignorance" (Humphries, 1977, s. 16). Dette er Humphries (1977) tanker om hva ulike årsaker til audisme kan være, og han avslutter med å skrive: "Whatever the cause, audism is" (s. 17). Jeg oppfatter audisme som et fenomen som sier noe om hvordan døve opplever at samfunnet både på individ- og gruppenivå prøver å gjøre døve til hørende, og at døve føler seg målt og vurdert basert på de hørendes premisser, og ikke ut fra sine egne. Samfunnet har også en forventning om at døve oppfører seg som hørende, noe de faktisk ikke er. En motreaksjon på dette er døvbevissthet og deafpower, dette er begrep som kan sammenlignes med andre minoritetsgruppers kamper for annerkjennelse og det å kunne skape en stolthet som gruppe, slik de er (Solomon, 2013).

Så langt om døv kultur. Nå vil det som først og fremst kjennetegner denne kulturen:

norsk tegnspråk presenteres. Bergh (2004) skriver: ”Tegnspråk er en viktig del av den kulturen. Tegnspråk gir døve en identitet som skaper fellesskap med andre døve” (s. 15).

2.1.3 Norsk tegnspråk

Tegnspråk er en samlebetegnelse for visuelle, gestuelle språk. Pioneren i norsk tegnspråkforskning Vogt-Svendsen (1983) skriver: ”Norske døves tegnspråk er et selvstendig språk og et av minoritetsspråkene i vårt samfunn. Det atskiller seg fra norsk tale-/skriftspråk både i vokabular og grammatikk” (s.1). Norsk tegnspråk er det tegnspråket som brukes i Norge og er forskjellig fra for eksempel dansk eller svensk tegnspråk. Norsk tegnspråk har dialekt- og sosiolektforskjeller (Bergh, 2004, s. 17). Norsk tegnspråk er et naturlig menneskelig språk som har utviklet seg og fortsetter å utvikle seg der språket blir brukt, som alle andre språk. Tegnspråk ble først på 1950-tallet et eget forskningsfelt i USA og senere i Europa. Forskningen ga tegnspråk status og aksept som egne språk og ikke som et ”teknisk hjelpemiddel” for døve. Norsk tegnspråk har ikke et eget skriftspråk. Det er først og fremst et gestuelt visuelt muntlig språk (Vogt-Svendsen, 1983, s 12). Med dette menes at det uttrykkes ved hjelp av kroppen, nærmere bestemt av hender og ansikt, men også overkroppen og oppfattes ved hjelp av synet. Det er preget av større grad av ikonisitet og simultanitet enn norsk talespråk (Erlenkamp, 2011). Det vil si at man i større grad kan gi uttrykk for flere meninger, proposisjonelt innhold samtidig. Den amerikanske tegnspråkforskeren Dudis (2004) har talt referanser til fire forskjellige referenter ved hjelp av høyre hånd, venstre hånd, munnen og ansiktsuttrykket i et og samme uttrykk (s. 235). Med ikonisitet forstår vi, enkelt sagt, at tegn har noe til felles med det det vises til, og selve tekststrukturen kan også ha fellestrekk med det den referer til. Det finnes annotasjonssystemer som er i bruk, men ingen er standardiserte. Tegnspråk er også et språk som har større grad av fleksibilitet og variasjonsmuligheter enn for eksempel norsk talespråk/skriftspråk. Når det videre i oppgaven står *tegn* er det *norsk tegnspråk* det refereres til. Tolkens viktigste redskap er godt utviklede språkferdigheter både i norsk talespråk og i norsk tegnspråk. Hadde det ikke vært for tegnspråk som språk, ville det heller ikke vært tegnspråktolker.

2.2 Tegnspråktolk

Som beskrevet i innledningen er det tre temaer som vekket min interesse fra hva samtalepartnerne snakket om. Disse tre temaene handler i stor grad om forskjellige aspekter av tegnspråktolkning. Jeg vil derfor i dette underkapitlet presentere og reflektere over noen aspekter av tegnspråktolken som vil være viktig for forståelsen og den videre refleksjonen i

oppgaven. Jeg vil først presentere tegnspråkyrkets historie, deretter dagens organisering av tjenesten, så vil profesjonen og dens etiske retningslinjer redegjøres for, dernest er det tolking som praksis, før jeg avslutter med presentere teori om tegnspråktolkers plass i døvemiljøet.

2.2.1 Historisk tilbakeblikk

En viktig del for å forstå nåtiden handler om å vite hvor man kommer fra og hvordan man har kommet dit man er i dag. Det kan være viktig å se bakover for å forstå dagens situasjon. Døve mennesker og norsk tegnspråk har vært og er en viktig del av det mangfoldige Norge står det i Stortingsmelding 35, også kalt Språkmeldingen (Kulturdepartementet, 2008, s. 233). Det er derfor spennende å lese om hvor langt tilbake det er registrert noe om tegnspråktolking. Den første dokumenterte tolkingen for døve i Norge skjedde i 1799 i Kristiansand. Da fikk S. Larsdatter ved hjelp av sine foreldre som tolk, med godkjenning av cancelliet i København (via biskopen i Kristiansand) lov til å gå til nattverd (Sander, 1999, s. 13). Sander (1999) fortsetter: ”Vi har lite av materiell om dette, men det er klart at hørende familiemedlemmer til alle tider har påtatt seg tolkefunksjoner for døve barn, foreldre, søsken osv. De døve har levd i et avhengighetsforhold til disse hørende familiemedlemmene” (s. 13). Fremdeles er det foreldre, søsken, barn og andre familiemedlemmer som utdanner seg og arbeider som tolker. Ved siden av familiemedlemmer, ble det etter hvert døvelærere og døveprester som tolket for døve. Det var døve som selv kjempet for å få profesjonalisert tolkeyrket, og de ønsket ved Norges Døveforbund å være med å utdanne og godkjenne tolker. Dette var en kampsak for Norges døveforbund fra 1960 (Sander, 1999, s. 17). Først i 1978 ble det første kullet med døvetolker (som det da het) uteksaminert etter et to ukers kurs. Det var på den tiden et krav om at man måtte kunne tegnspråk før man kunne begynne på utdanningen. Fra å være en utdanning på to uker har den gradvis blitt forlenget frem til i dag hvor tegnspråk og tolking er en bachelorgrad ved høyskolene i Bergen, Oslo & Akershus og ved NTNU i Trondheim. Det første året på utdanningen er viet tegnspråk før man på andre og tredje året arbeider med tolking. Kravet om å kunne tegnspråk før man begynte på utdanningen, er nå borte. I dag er det langt flere og mer vanlig enn tidligere at tolker ikke har den tilhørigheten og nærheten til døvemiljøet som tidligere tolker hadde. Fra å være noe tolker gjorde som veldedighet, har samfunnet i dag organisert tolking for døve og hørselshemmede som et eget yrke med en egen utdanning.

2.2.2 Tolking som en offentlig tjeneste

I dag er tolk og bestilling av tolk en del av velferdssystemet i vårt samfunn, i motsetning til hvordan det var tidligere. Retten til tolk i Norge er hjemlet i Lov om folketrygd §10-7 bokstav

f og g.¹ Tolketjenesten er lagt under NAV hjelpemiddelsentralene. NAV har ansvar for å forvalte og organisere tolketilbudet for døve, hørselshemmede og døvblinde. Kostnadene til tolk dekkes stort sett av folketrygden og sees på som en individuell rettighet. Selvsagt er det unntak fra denne reglen, bl.a. har sykehus plikt til å dekke utgifter til tolk ved innleggelser, men ikke ved poliklinisk behandling. Som nevnt i avsnitt 2.1.1 er den individuelle rettigheten til tolk knyttet til hørsel, eller mangel på hørsel, og det medisinske perspektivet på hørsel står sterkt i døves rett til tolketjeneste. Det å ha rett til tolk gir ikke automatisk tilgjengelig tolk i en hver situasjon.

I avsnitt 2.1.2 ble det referert til at det er cirka 5000 døve mennesker her i Norge. Hvor mange i denne gruppen som har fått vedtak til rett på tolk, finnes det ikke informasjon om. Når det gjelder hvor mange som bestiller tolk, hvor ofte de bestiller og får tolk, finnes det per i dag ingen entydig statistikk. I rapporten *Helhetlig gjennomgang av tolkeområdet* (2016) står det at det er 2306 brukere på landsbasis som bestilte tolk i 2014 (Korsvold & Wang, 2016, s. 18). Rapporten sier at det finnes 654² brukere knyttet til tolketjenesten Oslo og Akershus (s. 19). I en kvalitativ brukerundersøkelse ved den samme tolketjenesten har jeg fått oppgitt at de ved sin opptelling har 850 aktive brukere i 2014³/2015. Denne undersøkelsen er foreløpig (juni 2016) ikke offentliggjort. Disse tallene sier kun at brukeren er registrert i NAVs system, men sier ingenting om hvor ofte de trenger eller bruker tolk. De sier heller ingenting om hvor ofte døve får eller ikke får tolk, eller om de får den samme eller nye tolker fra gang til gang. Likevel tenker jeg det er interessant i seg selv at det fra to forskjellige hold innad i NAV opereres med to så forskjellige tall på antall tolkebrukere ved tolketjenesten i Oslo og Akershus. Avviket er cirka 30 prosent.

Tolkebrukeres rett til tolk omfatter ifølge NAV: ”tolkehjelp til høyere utdanning, skaffe seg eller beholde høvelig arbeid, ved helsetjenester, rehabilitering og til daglige gjøremål” (nav.no, 2010). Tolkebrukere i Norge har rett til tolk i et spekter av forskjellige sammenhenger som sitatet over viser, men for å få tolk trengs det tolker som kan og er villige til å tolke. I Korsvold & Wang (2016) har de undersøkt hvor mange som arbeider som tolker og har avtale med NAV i Norge. Deres beregninger tilser at det i år 2014 var cirka 524⁴ tolker (både frilans og fast ansatt tolker) (s. 52-53). Hvor mye hver tolk arbeider eller hvilke

¹ For mer utfyllende informasjon:

<https://www.nav.no/no/Person/Hjelpemidler/Tjenester+og+produkter/Tolketjenesten/Rettigheter>

² Jeg har lagt sammen tallene for Oslo (480) og Akershus (174) i tabell 4.1 da Tolketjenesten i Oslo og Akershus betjener begge disse fylkene.

³ Tolketjenesten telte alle sine brukere som hadde bestilt tolk i løpet av det siste året fra den dagen de sendte ut brukerundersøkelsen i 2015.

⁴ Jeg har lagt sammen tallene fra tabell 6.2 138,7 (fast ansatt tolker) og 385 (frilansere) i Korsvold & Wang (2016, s. 53) for å komme frem til det totale tallet på antall tolker.

ansettelsesforhold den enkelte tolk har, er ikke avgjørende for denne oppgaven, og vil derfor ikke bli presentert videre. I Oslo og Akershus skriver Korsvold & Wang (2016) at det er cirka 230 tolker (s. 52-53). Selv om gruppen med brukere ikke er stor, er den likevel stor nok til at hver enkelte tolk ikke har kjennskap til alle tolkebrukere. Det er heller ikke slik at alle tolkebrukere har kjennskap til alle tolker. Det vil dermed være situasjoner hvor tolkebrukere møter nye tolker, andre situasjoner hvor tolkebrukerne møter tolker de kjenner godt fra før. Jeg har nå presentert kortfattet hvordan samfunnet organiserer sitt ansvar når det gjelder tegnspråktolking. I neste avsnitt vil jeg presentere hvordan profesjonen selv har organisert seg og hva den tenkt om sitt ansvar.

2.2.3 Tolkeyrket som profesjon og de etiske retningslinjene

Tolkeyrket som profesjon har utviklet seg fra å være basert på familiemedlemmer og frivillighet, til der vi er i dag med tolkeutdanning på universitet og høyskole på 3-årig bachelornivå. Det finnes en egen interesseorganisasjon for profesjonen, Tolkeforbundet. Tolkeforbundet ble opprettet i 1978 (Falkenberg, 1999, s. 107) og har sine egne etiske retningslinjer for utøvelsen av tolkeyrket. Se vedlegg 1 for å se de etiske retningslinjene i sin helhet. Det er også et eget etikkutvalg i Tolkeforbundet (tolkeforbundet.no, 2015). De etiske retningslinjene vil være viktige for refleksjoner senere i oppgaven. Retningslinjene er til god veiledning og sier noe om hva en tolk skal og ikke skal gjøre. Samtidig ligger det en utfordring i å anvende dem i praksis. Her er noen konkrete eksempler.

I de etiske retningslinjene i punkt 1 står det: ”fremme likeverdig deltakelse”. Dette skal være en av tolkens oppgaver. Som tolk tolker man i et bredt spekter av ulike situasjoner, men mest av alt etter min erfaring, tolker man situasjoner hvor det er en eller annen form av asymmetri, situasjoner hvor noen har mer kunnskap, makt og myndighet til å ta avgjørelser enn andre. Dette gjelder situasjoner som lærer – elev, offentlig tjenestemann – klient, lege – pasient. I slike situasjoner kreves det refleksjon fra tolken om hvordan man skal fremme denne likeverdigheten. Et viktig spørsmål er om det i den konkrete situasjonen man står ovenfor er rom og plass for likeverdighet. Senere i denne oppgaven vil det komme frem erfaringer samtalepartnerne mine har om likeverdighet mellom pasient, lege og tolk.

”God samtaleflyt” har også tolken ansvar for (tolkeetiske retningslinjene punkt 1). Om man tenker at tolken skal være så god at tolken ikke må stoppe partene når de snakker og på den måten skape flyt, så er dette uproblematisk som en retningslinje. Men for at tolken i det hele tatt skal ha mulighet til å gjøre sin jobb, ligger det et premiss om at de som snakker sammen faktisk ønsker flyt selv. I etikkutvalgets kommentar til dette punktet står det at det

krever samarbeid og at ”vilje og innsats fra samtalepartnerne er en forutsetning for å oppnå god kommunikasjon” (tolkeetiske retningslinjer punkt 1). Om det ikke er en slik vilje, eller om kun en av samtalepartnerne ønsker og samarbeider for flyt krever det om mulig noe annet av tolken enn når det er samarbeid fra alle involverte. Et konkret eksempel kan være en tvangsinnleggelse innen psykiatrien. Her er det godt mulig at noen ikke ønsker eller evner å samarbeide.

I de tolkeetiske retningslinjene punkt 2 står det: ”Tolken skal tolke det som ytres og i tillegg formidle annen relevant auditiv og visuell informasjon”. Når man tenker på at tegnspråk og norsk talespråk blir produsert gjennom to forskjellige modaliteter, (tegnspråk som et gestuelt, visuelt språk, mens talespråk er et vokalt, auditivt språk) er det en tolks jobb å oversette mellom disse språkene og da også modalitetene. Det er også, i forlengelsen av dette, tolkens jobb å gi et inntrykk av hvordan den som tolkes anvender språket, altså om vedkommende for eksempel uttrykker seg på en sint, sur, nølende eller trist måte. Slik informasjon prøver man som tolk å legge inn i oversettelsen til det andre språket. Snakker den som tolkes for eksempel fort, er det vanlig at tolken også prøver å snakke fort etc. Av og til kan det komme mye informasjon på en gang. Mengden informasjon vi mennesker får gjennom syn og hørsel er ubegrenset, og det vil være en utvelgelse av informasjon som er med i tolkingen uansett til hvem av partene man tolker. Det er derfor viktig at tolken reflekterer over sine valg, og at utvelgelsen som skjer alltid blir gjennomført med omhu. I punkt 5 i retningslinjene står det: ”Tolken skal opptre upartisk og ikke tillate at egne holdninger eller meninger påvirker tolkingen.” Dette er et viktig punkt, og på mange måter en selvfølge, men likevel ikke. Et valg som fra tolkens side er bevisst, kan ofte skyldes tidligere erfaring, både tolkeerfaring og livserfaring, som vil være med på å avgjøre hva man ser eller forstår. Som tolk skal man si hva andre sier, ikke hva man selv mener eller føler om saken. Likevel vil jeg stoppe opp litt ved dette punktet. Som tolk hender det at man blir usikker på om man har forstått ting riktig. Denne usikkerheten kan ofte skinner igjennom i tolkingen. Da kan det høres en usikkerhet i stemmen eller at noe i øynene gjør at den døve kan forstå at her er det et eller annet noen er usikre på. Av og til kan dette skape en usikkerhet hos en eller begge partene det tolkes mellom om hvem sin usikkerhet som kommer til uttrykk via tolken. Det er lett å si at om man er usikker som tolk, så må man spørre om igjen, forsikre seg om at man har forstått det riktig. Men av og til prøver man først å si det man tror man hørte eller så, for å se om det gir gjenklang hos den andre, nettopp for å skape den flyten som ble beskrevet i punkt 1 var tolkens oppgave og dermed ikke avbryte samtalen unødvendig. Tolken er normalt ikke lege eller helseutdannet, og for eksempel medisinnavn kan være ukjente for tolken. Men

for pasienten som bruker denne medisinen, kan et nesten riktig navn vært godt nok til at vedkommende forstår hvilken medisin legen snakker om.

I de etiske retningslinjene punkt 3 står det: ”Tolken bør ikke påta seg oppdrag uten å ha den nødvendige kompetansen”. Blant tolker er det et uttrykk som ofte brukes ’riktig tolk til riktig sted’, og ingenting er så godt som når dette er sant. Samtidig kan en stille et spørsmål til dette. Det er klart det er mye man kan vite man ikke er kompetent til. Snakker man for eksempel ikke engelsk eller tåler ikke å se blod, er det for de fleste en selvfølge at man ikke melder seg frivillig til oppdrag hvor dette kan forekomme. Samtidig er det en utfordring at man aldri vet helt hvilken kompetanse man burde hatt før man er i tolkesituasjonen.

I de etiske retningslinjene punkt 4 står det: ”Tolken skal arbeide for å heve yrkets faglige standard og for å øke samfunnets tillit til og forståelse for yrket”. Tolkens praksis er å representere andres språk, uttrykke ens forståelse av andres mening. Det er utfordrende å forholde seg til to språk på en og samme tid, og særlig om tolken i situasjonen må informere eller uttrykke noe på egne vegne for å skape forståelsen eller tillit til tolkens arbeid. Et spørsmål vil da være hvilket språklig form en slik informasjon skal ha, og hvilken plass tolken skal ta i samtalen. Om tolken blander disse to språkene, blir resultatet ikke bra for noen av språkene, og kanskje spesielt ikke bra for tegnspråket. Det blir ikke tegnspråk om man snakker med stemme og bruker tegn for de ordene man sier med stemmen. Grammatikken og tekstoppbygningen i de to språkene er så ulike at man må kunne begge språkene godt for at det som eventuelt gjøres som en ad hoc-løsning, skal være mulig å forstå. Om tolken derimot først gir denne informasjonen på det ene språket og deretter på det andre språket, kan det oppleves som tolken har tatt mye plass og tid i en samtale som egentlig var ment til å være partenes. Og når man så går til punktet om at tolken kun skal tolke og ikke ha egne meninger, ser man at dette er en utfordring som ligger i skjæringspunktet mellom flere av punktene i de etiske retningslinjene. Det er likevel klart at det er behov for mer kunnskap og tillit til yrket. Det er en balansekunst å tolke mellom etiske retningslinjer og praktiske løsninger. Uansett hvor detaljerte eller nøyaktige retningslinjene er, tar de ikke høyde for alt som kan komme til å skje i en gitt situasjon. Både døve og hørende tolkebrukere er forskjellige. Retningslinjene er basert på idealiserte tolker, tolkebrukere og situasjoner. Verden er kompleks og ingen tolkebrukere er like og alle situasjoner er unike. Tolkers forståelse av retningslinjene varierer. Retningslinjene gir rammer og målestokker. Innenfor disse må tolker bruke skjønn og dømmekraft. Faglige vurderinger gir mulighet for å tolke disse reglene som en ramme og et mandat for tolker. De etiske retningslinjene er både et forsøk på å forklare og forstå hvorfor og hva en tolk skal gjøre, og samtidig er de en målestokk som en tolk kan vurdere sine egne

forsøk eller løsninger opp mot.

De to siste punktene i de etiske retningslinjene er å ikke misbruke kunnskapen man får i oppdrag og kravet om taushetsplikt. Disse to punktene er viktige å reflektere over, særlig siden døvemiljøet er lite og gjennomsiktig. Det skal minimalt til før noen forstår hva eller hvem det er tolket for. Av den grunn er taushetsplikten en veldig viktig etisk rettesnoren for tolker. De etiske retningslinjene gir i utgangspunktet en ramme for hva en tolk skal gjøre, men la oss se nærmere på teori som kan peke på hva som faktisk er tilstede i en situasjon hvor tolken tolker, altså hva som må være til stede for at tolken kan praktisere sin jobb, nemlig å tolke.

2.2.4 Tolking som praksis

I dette avsnittet er det tolking som aktivitet eller som praksis som vil bli belyst. Målet er å vise hva som kan inngå i en praksis som tolking. I avsnitt 2.2.3 ble det beskrevet tolking som profesjon, i dette avsnittet er det selve handlingen *tolking* som er i fokus. Teoretikere har brukt flere modeller når de skal snakke om en praksis. Jeg vil i denne oppgaven bruke filosofen Meløe (1973) for refleksjon om en praksis. Meløe (1973) skriver: ”Med vår praksis mener jeg det totale system av våre operasjonsformer, med deres tautologe gjenstandsformer, redskapsformer, etc” (s. 134). Meløe har følgende formel for en operasjon: ”x operer på y. Her markere ”x” aktørens plass, eller plassen til operasjonens subjekt, mens ”y” markerer gjenstanden for operasjonen, eller dens objekt” (Meløe, 1973, s. 134). Drar vi denne modellen inn i praksisen ”tegnspråktolking” så er x tolken og y1 og y2 ”gjenstandene” som det tolkes mellom, det vil si brukerne. Her kan man problematisere dette og tenke seg at det er brukerne som er y eller det kan også sees som ytringene til brukerne som vil være y. Om man ser på ytringene til y som ”gjenstandene som skal tolkes”, er det kanskje lett å si at om det ikke blir ytret noe er det da heller ingen tolking. Og om man tenker dette, så kan man heller ikke problematisere tolkens forhold til taushet. Jeg vil forholde meg til ”partenes kulturelle bakgrunn og deres ytringer i den kontekst de er uttrykt i” som y. Kanskje det også kan komme frem tanker som tilsier at taushet er uttrykk for forskjellige ting i den hørende majoritetskulturen og den døve minoritetskulturen.

Språket er det som gjør at man får tilgang til andres meninger. Samtidig vil man aldri kunne få tilgang til den andres meninger, men til den andres ytringer. Her ligger det et knutepunkt mellom mening og språklig uttrykk, som på mange måter er uløselig knyttet sammen. Filosofen og litteraturviteren Butler vil jeg komme tilbake til i avsnitt 2.5.3. Jeg vil her presentere en tanke fra Butler som passer inn i denne diskusjonen om forholdet mellom

mening og språklig uttrykk. Butler (1990/1999) skriver: "Language is not an exterior medium or instrument into I pour a selv and from which I glean a reflection of that self (s. 196). Min forståelse av Butlers sitat er at det er et knutepunkt mellom individet og dens meninger og språket som kommer til uttrykk. Språket er en av mulighetene man har til å forstå den vi prater med, samtidig er språket ikke meningen som ligger bak den språklige formen. Og kanskje er det vel så viktig å si at man forstår og oppfatter det den andre sier ut i fra sine egne erfaringer, kunnskaper og virkelighetsoppfatninger. I en slik forståelse vil en tolking aldri kunne være nøytral og upåvirket av tolken. Dette er det viktig at spesielt tolker reflektere over.

Videre er Meløe (1973) opptatt av hvordan det i en konkret praksis ikke er relevant hvem aktøren er utenfor praksisen. Hva aktøren heter eller gjør utenfor den konkrete praksisen er uvesentlig i praksisen (s. 137). Overført til tolking vil det i en slik modell ikke være viktig hvem tolken er, men at tolken tolker. Meløe (1973) skriver: "Det en mann nødvendigvis må vite for å kunne gjøre noe, det vet han med nødvendighet når han gjør det. Det definerer aktørens nødvendige kunnskap" (s. 140). Det tolken må vite når tolken tolker mellom y1 og y2, er tolkens nødvendige kunnskap. Dette vil være et sentralt tema senere i oppgaven.

Denne modellen er skapt ut i fra et perspektiv. Hadde vi snudd på dette, og brukt den samme modellen med utgangspunkt i legen eller i pasienten, ville modellen sett helt annerledes ut. I denne oppgaven er fokuset å få et annet perspektiv på tolkens praksis, nemlig døde samtalepartnere "y1" sitt syn på tolken "x" sin praksis.

Nicodemus & Emmorey (2015) har undersøkt kvaliteten av tegnspråktolkeres praksis. De har undersøkt nøyaktigheten i oversettelsene tolkene gjør mellom amerikansk tegnspråk og engelsk. I denne undersøkelsen sammenlignet de nøyaktigheten til 15 noviser⁵ og 15 eksperter. Med undersøkelsens målestokk og forutsetninger hadde novisetolkene en nøyaktighet på oversettelsen på 41,7 prosent. Ekspertene hadde en nøyaktighet på 74,2 prosent (Nicodemus & Emmorey, 2015, s. 155). Det var en overraskende stor forskjell mellom noviser og eksperter, selv tallene for ekspertene var overraskende lave. Jeg vil i kapittel 3 gjøre rede for noen mulige årsaker til tap av informasjon. Samtidig er det viktig å ikke svartmale bildet, tolking skjer hver dag. Tolking gjør at møter kan skje og at mennesker får gjennomført det de ønsker.

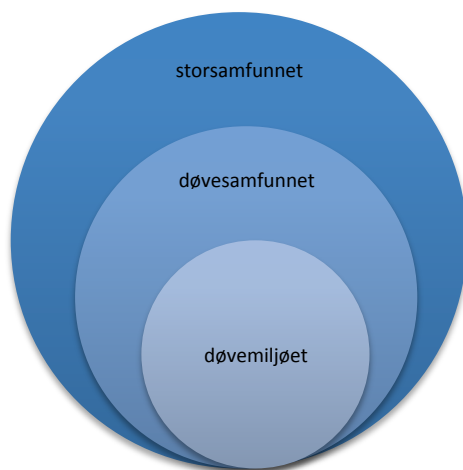
⁵ I denne undersøkelsen har de definert novise som erfaring på maks fem år og en begrenset erfaring, mens ekspertene har ti år eller mer erfaring som tolk på fulltid og en bred erfaring fra ulike situasjoner (Nicodemus & Emmorey, 2015, s. 151)

Et perspektiv som vil være viktig for å forstå tolkens praksis er hvilken posisjon tolken har i møtet med døve. Dette vil bli belyst i det neste avsnittet.

2.2.5 Tolkers plass mellom minoritet og majoritet

I avsnitt 2.2.1 ble det beskrevet hvordan de første tolkene var familiemedlemmer av døve, og at dagens situasjon er at de fleste tolker lærer tegnspråk som et fremmedspråk og blir kjent med døv kultur i voksen alder. I avsnitt 2.1.2 ble det presentert trekk ved døvemiljøet. Haualand (2011) beskriver hvordan det er felles erfaringer med storsamfunnet som er avgjørende for tilhørighet i døvemiljøet. Haualand beskriver døvemiljøet, støvesamfunnet og midt i mellom der støvesamfunnet. I støvesamfunnet plasserer hun mennesker som kan tegnspråk og kjenner noe til døv kultur, men som ikke har opplevd de felles erfaringen som kjennetegner medlemmene i kulturen. Dagens nye generasjoner av tolker blir av Haualand plassert inn i støvesamfunnet. Mens de først tolkene og tolker som er vokst opp i døvemiljøet, for eksempel barn av døve foreldre, anses som en del av døvemiljøet. De har tegnspråk som sitt første språk og blir ofte sett på som dyktige tolker. Ut i fra Haualand sin beskrivelse, har jeg lagd figur 1. for å illustrere forholdet mellom døvemiljøet, støvesamfunnet og storsamfunnet.

Figur 1. Illustrasjon over forholdet mellom døvemiljøet, støvesamfunnet og storsamfunnet basert på Haualand (2011) sin beskrivelse.

Figuren viser hvordan disse tre miljøene eller samfunnene lever i og rundt hverandre. Som i en hver figur er det klart at dette en forenkling av virkelighetene, og det kunne gjerne vært piler som hadde markert samhandling og påvirkning fra de ulike delene, men for å vise frem hvordan døve opplever seg i møtet med tolker og hørende er denne modellen tilstrekkelig.

Hørende har automatisk en tilhørighet og naturlig tiltenkt plass i storsamfunnet. Hørende tegnspråktolker uten døve foreldre har ikke automatisk den samme naturlige plassen i døvemiljøet, men i sonen imellom. Tolken bør være klar over hvordan døve og hørende kan plassere tolken som representant for både storsamfunnet og minoritetskulturen. Når man tolker, kan døve og hørende kommunisere med hverandre. Haualand beskriver tolken som i en mellomposisjon, nå vil det være spennende å se hvordan samtalepartnerne i denne undersøkelsen plassere tolken i sin forståelse, dette vil bli presentert i avsnitt 4.1.3. Denne oppgaven handler om møtet mellom representanter fra sirklene i figuren over. Frem til nå er teori knyttet til de to innerste sirklene i figuren blitt presentert. I underkapittel 2.3 blir en representant fra storsamfunnet, legen, presentert.

2.3 Hørende Lege

Legeprofesjonen er en av de eldste profesjoner og kanskje en av de med høyest status i dagens samfunn. Tolken blir en del av legens praksis i møte med døv tegnspråklig pasient. Brukes Meløe (1973) sin modell for praksis, kan en snakke om at i legens praksis "x" i møtet med døv pasient "y", vil tolken være et redskap for legens operasjon og handling i møtet med sin pasient "y" (Meløe, 1973, s. 134-135). Her ser man hvordan modellen fra Meløe endres ut fra hvilket perspektiv og hvem sin praksis man skal gjøre rede for og hvordan ulike perspektiver og hvem sin praksis man snakker om gjør noe med hvordan man ser verden. Et annet viktig poeng er hvordan tolkens praksis går inn som et redskap i legens praksis, et redskap som legen ikke alltid vet hvordan han/hun skal håndtere i møtet med sin pasient. Og dette gjør det utfordrende og viser en kompleksitet som det er viktig å bli bevisst uavhengig av hvem sitt perspektiv og hvem sin praksis man prøver å utøve. En tolk har ikke kunnskapen og forståelsen som en lege har og en lege har ikke forståelsen og kunnskapen som en tolk har. Her vil det kunne skapes usikkerhet og blinde flekker som ingen av profesjonsutøverne ser i sin praksis i møte med en døve pasienten. Tolkens kunnskap om døv kultur, kommunikasjon og tegnspråk vil kanskje være usynlig og utilgjengelig for legen, på samme måte som legens kunnskap om sykdom og helse vil kunne være usynlig og utilgjengelig for tolken. Det er når legen og tolken sine praksiser møtes og forenes i samspill den gode legesamtalen kan skje i møtet med døv pasient. Og så blir spørsmål senere i oppgaven hvilke erfaringer samtalepartnerne mine har som pasienter i slike møter hvor disse to praksisene møtes. Legens praksis og kunnskap vil ikke være i stort fokus i fortsettelsen av denne oppgaven. Det vanlige er at legen ikke har inngående kunnskap eller kjennskap til døve, tegnspråk eller tolking. Men det finnes leger og andre i helsevesenet som har kunnskap og kompetanse på dette feltet som

gjør at disse situasjonene blir helt annerledes.

Forskning sier noe om hvor mye en pasient generelt husker og da kanskje også til en viss grad kan sies å forstå av en legesamtale. Helseforskeren Kessels (2003) har undersøkt dette temaet, og han skriver: ”With spoken medical instruction only 14% of the information was remembered correctly (...)” (s. 221). Dette er et lavt tall, og slike tall vil aldri kunne si noe fullt og helt om hva en pasient forstår og misforstår av hva en lege sier. Likevel sier dette tallet noe om en allmenn utfordring alle mennesker kan ha i møtet med helsevesenet, med eller uten tolk. Et så lavt tall i utgangspunktet som 14 prosent er skremmende og en må tro at for en lege i sin praksis vil dette være nedslående og noe som det vil jobbes hardt for å endre på, på lik linje med at en tolk i sin praksis må etterstrebe å øke nøyaktigheten i sine oversettelser.

2.4 Kunnskap og kunnskapsutvikling

Yrkesutøver, uavhengig av hvilket yrke eller profesjon man utøver, trenger et sett med kunnskaper og ferdigheter for å kunne utøve sitt arbeid. I denne oppgaven er det døves perspektiv på tegnspråktolkede legesamtaler som blir belyst. I deres møte med yrkesutøvere i tolket legesamtale, vil særlig deres forståelse av hvilke kunnskaper tolker må ha for å utøve tolking i slike situasjoner være noe jeg vil undersøke. I dette underkapitlet utvikler jeg nyansert forståelse og nyansert språkbruk for å gjennomføre en slik analyse.

2.4.1 Syn på kunnskap

Det snakkes ofte om forskjellige kunnskapssyn. Her vil det undersøkes og presenteres teori om spørsmål om hva kunnskap egentlig er og hvordan man kan tilegner seg den.

Lindseth sier at Platon ga opp å finne ut hva som gjør kunnskap til kunnskap (Lindseth, 2015, s. 50). Men for en tolk som ønsker å utvikle sin kunnskap, er det viktig å reflektere rundt kunnskapsbegrepet. Uttrykket *kunnskap er makt* sier mye. Siden denne oppgaven handler om verdi – likeverd – symmetri – gjensidighet, og det å få tilgang til andres kunnskap via språket, og tolking som mulighet til å få tilgang til den andres kunnskap, blir det desto viktigere å reflektere rundt begrepet *kunnskap*.

Aristoteles var opptatt av kunnskap. Han skriver: ”Anta at det som sjelen når sannheten med, ved bekreftelse og benektelse, er fem ting, nemlig kunnen, viten, klokskap, visdom, fornuft - mens oppfatning og antagelse kan være feilaktige” (Aristoteles, 1999, s. 99). Alt her er det mulig å få en følelse av at kunnskap er mer enn en enkelt ferdighet eller sannhet. Ved hjelp av Lindseth (2015) kan en gå dypere inn i dette. Lindseth presenterer to

ulike kunnskapssyn som går tilbake til Platon: ”kunnskap som velbegrunnet og sann mening, oppfatning eller antagelser, og kunnskap som erfaringsbasert dugelighet” (Lindseth, 2015, s. 50). Lindseth utvider forståelsen av disse to og forklarer at den første av disse to er det som ofte kalles *teoretisk kunnskap*, det som gjerne kommer til uttrykk via språklige formuleringer. Den andre er det som ofte kalles *praktisk kunnskap*, som er kunnskap som kommer til uttrykk via handlinger. Denne formen for kunnskap er kunnskap som er integrert i den enkelte og kommer til uttrykk som handling når den trengs i en konkret situasjon (Lindseth, 2015, s. 50). Lindseth (2015) påpeker at disse to formene ikke skal sees på som ulike kunnskaper, men at man heller ser på de som: ”(...) to aspekter ved kunnskap” (Lindseth, 2015, s. 50). Dette er en viktig presisering. Praktisk og teoretisk kunnskap er to kategorier som på mange måter lever uavhengig av hverandre. De er ikke i konkurranse med hverandre. De danner i fellesskap den kunnskapen som er: ”(...) evne til å duge i en virksomhet.” (Lindseth, 2015, s. 51). Praktisk og teoretisk kunnskap er aspekter som felles gjør det mulig å duge i en virkelighet. Et spennende spørsmål vil derfor være hva slags type kunnskap samtalepartnerne mine tenker at en tolk som tolker legesamtaler bør ha. Det vil bli presentert i kapitlet *empiri og drøfting* senere i oppgaven. I neste avsnitt vil jeg presentere noen tanker fra filosofen Polanyi. Han er blant annet kjent for sine tanker om taus kunnskap, og hans utgangspunkt er: ”(...) *vi kan vite mer enn vi kan si*” (Polanyi, 2000, s. 16).

2.4.2 Taus kunnskap

Når mennesket kan noe, har en ferdighet, en praksis, har det lært seg en måte å agere på, er dette noe man kan, ikke alltid så lett å beskrive. Dette *noe* blir snakket om med forskjellige uttrykk som for eksempel å ha fortrolighet med, ferdighet, være flink til eller å ha *taus kunnskap*. Polanyi (2000) er kjent for begrepet *taus kunnskap*. Hans tanke om at man vet mer enn man kan uttrykke, er nok gjenkjennbart for mange. Polanyi (2000) beskriver hvordan det er samspillet mellom deler og helhet som samlet gir mening (s. 23). Han beskriver videre hvordan vi normalt sett har fokus på helheten, og ikke på detaljene. Dette gjør vi automatisk, og det at vi fokuserer på helheten gjør også at noe kunnskap blir taus, fordi vi kan ting uten å måtte tenke eksplisitt over hvordan vi gjør ting. Polanyi beskriver hvordan for stort fokus på enkeltdelene, kan føre til at helheten forsvinner eller endres (Polanyi, 2000, s. 27). Polanyi (2000) trekker frem hvordan denne vekslingen mellom helhet og deler er med å skape en ny mening: ”I disse tilfellene fungerer den inngående undersøkelsen av enkeltdeler, som i seg selv ville ødelegge meningen, som en ledetråd til den etterfølgende integreringen av dem, og etablerer således en sikrere og mer nøyaktig mening” (s. 28). Jeg mener Polanyis tanke om

enkeltdele og helhet, kan knyttes til avsnitt 2.4.1, hvor forholdet mellom teoretisk og praktisk kunnskap ble belyst, og hvordan disse er ulike aspekter av kunnskap. Det samme tenker jeg om forholdet mellom del og helhet. Ved å være eksplisitt om undersøkelser av delene og deres forhold til andre deler og helheten, skaper man et nytt aspekt som igjen vil være med å forme helheten. Med støtte i Polanyis tanke vil jeg oppsummere med at min forståelse er at det ikke er mulig å tenke seg kunnskap uten også å være klar over hvor viktig kroppens fortroligheten er, når man kan en ferdighet, og hvilken erfart kunnskap som ligger i ferdigheten. Polanyi (2000) skriver: "Men sett at taus kunnskap utgjør en nødvendig del av all kunnskap, da vil idealet om å eliminere alle personlige elementer i kunnskapen faktisk sikte mot ødeleggelsen av all kunnskap" (s. 29). I kapittel 4 vil det komme eksempler på det jeg mener er taus kunnskap om døv kultur og tegnspråk. Samtalepartnerne beskriver en innsikt som er selvfølgelig for dem. Denne innsikten har jeg ikke funnet beskrevet i litteraturen, og jeg har ikke sett noen snakke om den andre steder. I avsnitt 2.4.3 vil jeg gjøre rede for teori som beskriver hvordan man går fra å være student og novise til å kunne være utøver og erfaren ekspert.

2.4.3 Kunnskapservvelse, kunnskapsutvikling og er det slik at en gang kunnskap - alltid kunnskap?

Filosofen og matematikeren Dreyfus & Dreyfus (1988) har undersøkt og skrevet om menneskelig kunnskap sett i lys av tanken om at maskiner kan ta over for mennesker. De løfter opp hvordan mennesket kan lære, utvikle og beholde kunnskap i det de kaller en kompleks virkelighet med utfordringer (Dreyfus & Dreyfus, 1988, s. 49). Det er mye gjenkjennbart fra Polanyi (2000) i Dreyfus & Dreyfus (1988), selv om jeg ikke finner noen referanser til Polanyi i Dreyfus & Dreyfus (1988) sin litteraturliste. To begrep som presenteres i Dreyfus & Dreyfus er *know-how* og *know-that*. Dreyfus & Dreyfus (1988) skriver:

You can ride a bicycle because you possess something called "know how", which you acquired from practice and sometimes painful experience. The fact that you can't put what you have learned into words means that know-how is not accessible to you in the form of facts and rules. If it were, we would say that you "know that" certain rules produce proficient bicycle riding. (s. 16)

Her beskriver Dreyfus & Dreyfus et skille mellom å vite-hvordan og vite-at. De er opptatt av hva som skjer når man for eksempel begynner å tenke over hvilket gear man kjører i og om det er riktig gear. De mener at en slik refleksjon mens man kjører og gearer, vil føre til at man presterer dårligere bak rattet (Dreyfus & Dreyfus, 1988, s. 17). De forklarer dette slik: "Here

you fell victim to "knowing that" as it interrupted and replaced your 'knowing how'" (Dreyfus & Dreyfus, 1988, s. 17). Dreyfus & Dreyfus beskriver en faglig ferdighetsutvikling i fem forskjellige nivåer. De forskjellige nivåene kaller de: novice, advanced beginner, competence, proficience og expert. De sammenfatter refleksjonen over de fem nivåene slik:

Our skill model represents a *progression* in the sense that a typical learner's *best* performance in a particular type of situation will initially stem from novice rule-following, then from advanced beginner's use of aspects, and so on through the five stages. If the performer is talented, ultimately his best performance will result from the intuitive use of holistic discrimination and association, and he will perform as an expert. (Dreyfus & Dreyfus, 1988, s. 35)

Dreyfus & Dreyfus poengter viktigheten av erfaring, samtidig som de poengterer nødvendigheten av å reflektere kritisk over erfaringen. Hvis ikke kan man få det de kaller tunnelsyn, de definerer tunnelsyn som manglende evne til å oppdage og integrere uventede hendelser (Dreyfus & Dreyfus, 1988, s. 38). Deres fokus er hvordan konkrete erfaringer er grunnlaget for hvordan vi forstår verden og bestemmer hvordan vi handler i verden i den unike situasjonen man står i. Via erfaringen vil en kunne forstå og handle. Ved hjelp av dømmekraft, ved å bruke tidligere erfaringer, refleksjoner og korrigeringer i møtet med andre, vil man klare å nyansere og videreutvikle dømmekraften i møtet med nye situasjoner. Jo mer erfaring man har, jo fortere vil man kunne ta bedre avgjørelser (Dreyfus & Dreyfus, 1988, s. 32). Men som de beskriver, må man samtidig ikke komme inn i et spor å gå på autopilot uten å reflektere, men hele tiden lete etter hva som i den situasjonen man står ovenfor faktisk er unikt og hva som trenger oppmerksomhet. De poengterer hvordan ferdigheten forvitrer om den ikke brukes (Dreyfus & Dreyfus, 1988, s. 17). Og de beskriver kreativitet som nye ukonvensjonelle forståelser av tidligere erfaringer (Dreyfus & Dreyfus, 1988, s. 40-41). I denne oppgaven vil jeg komme tilbake til erfaringer og refleksjoner fra samtalepartnerne om tolkers kunnskapsutvikling, og hvordan de opplever å møte en nyutdannet kontra en erfaren tolk. Teorien om kunnskapsdannelse og kunnskapsutvikling viser hvordan erfaring er viktig kunnskap, og i forlengelse av dette vil jeg videre belyse hvordan fortellinger om erfaringer kan være en viktig kilde til kunnskapsforståelse og kunnskapsutvikling.

2.4.4 Kunnskap, erfaringer, fortellinger og fenomenologi sett i lys av hverandre

Denne oppgaven starter så å si med en fortelling (dilemmafortellingen). Fortellinger holder noen sider ved hendelsen fast, noen er utelatt mens noe er glemt. Fortellinger gir grunnlag for refleksjon og kan romme mer enn den ved første øyekast synes å gi uttrykk for. Det å dele en erfaring med andre som en fortelling, og selv sette ord på erfaringen skaper refleksjon. En

fortelling kan alltid være mer utfyllende med flere detaljer. Ved å skrive ned erfaringen kan man ved hjelp av hvilke ord man bruker, hvordan man forteller, kunne løfte opp erfaringen for seg selv, gi seg selv mulighet til å gjøre fortellingen konkret, tilstede og gi det en fysisk plass i rommet, som bokstaver på et ark. Man kan holde den fast. Ved å skrive den ned eller fortelle den til noen andre, gir man seg selv muligheten til å skape en avstand fra erfaringen, minnene og fortellingen. På denne måten har man gjort fortellingen og seg selv om til et objekt, til en gjenstand som man kan håndtere, som man kan flytte på. Man kan da få mulighet til å se erfaringen fra andre ståsteder, slik som Meløe (1979) ville sagt det. Ved hjelp av språket og skriftliggjøringen av fortellinger, får kunnskap mulighet til å komme til uttrykk. På den samme måten blir det skapt en avstand til erfaringene, en mulighet til objektivisering av erfaringene. Ved hjelp av skriften skapes en avstand, ja faktisk språk med fysisk avstand fra fortelleren. Dette skaper en mulighet til at den som deler erfaringen med andre via språket får muligheten til å være ikke kun et subjekt, men heller ikke bare et objekt: Faktisk kunne en være både og. For å dele erfaringene som er skrevet ned, kreves det at den som leser, faktisk kan språket som erfaringene er skrevet ned på. På papiret er det bare svarte streker på et ark, det er bare om leseren kan språket at fortellingen som sådan kan skape mening. Filosofen og pedagogen McGuirk & Methi (2015) beskriver dette slik: ”Fortellingen fanger med andre ord opp en kompleks selvforståelse gjennom en kompleks «i-bilde-setting» (gestaltning) av praksisen” (McGuirk & Methi, 2015, s. 25). De er ikke så opptatt av om historien er sann eller ikke, men hva slags bilde av praksisen fortellingen gir. McGuirk & Methi skriver videre om hva bruken av fortellinger kan resultere i: ”(...) hvordan denne gestaltningen kan åpne for forskningsspørsmål” (McGuirk & Methi, 2015, s. 25). Via fortellingene får man tak i antakelser og for-forståelse av feltet og fenomenet som fortellingen springer ut av. Fortellinger er en unik mulighet til å gi en praksis et fokus for en felles refleksjon. Dette blir beskrevet av Bengtsson (2006):

Det som viser seg, forutsetter med andre ord noen å vise seg for; fenomenbegrepet innebefatter derfor et gjensidig avhengighetsforhold mellom objekt og subjekt. På bakgrunn av det skulle vi kunne si at de ting som en sikter til i fenomenologien, er tingene som fenomener, dvs. slik som de viser seg for noen. (s. 16)

Jeg ser for meg kunnskap som et stort byggeprosjekt med ulike klosser som skaper en helhet. Ulike kunnskapsbiter ser jeg for meg som klosser som passer på ulike plasser. Et slikt byggeprosjekt vil se annerledes ut avhengig av hvor man ser prosjektet fra. Dette er for meg knyttet opp mot hva Bengtsson beskriver i sitatet over. Byggeprosjektet er ulikt avhengig av hvem som ser, deres erfaringer, forventinger og stedet de står. Det som synes å være viktig er

ikke fenomenet i seg selv, men forholdet og knytningen mellom fenomenet og subjektet. Det vil derfor være spennende i kapittel 4 hvor samtalepartnerens fortellinger og deres refleksjoner over fortellinger kommer til uttrykk.

2.5 Filosofi

I bachelorutdanningen og nå masterutdanningen er det spesielt fire filosofer fra 1900- og 2000-tallet som har gitt meg viktig erkjennelse først og fremst som yrkesutøver, men også om det å være menneske. Det er Buber, Bakhtin, Butler og Kermit. Tanker fra disse filosofene vil jeg nå presentere.

2.5.1 Martin Buber

Filosofen Buber blir beskrevet som en av det tjuende århundrets mest markante tenkere. Hans hovedverk *Jeg og Du* fra 1923 har vært og er fremdeles viktig innen mange forskningsfelt. Pedagoger, samfunnsvitere, psykologer og psykiatere opplever Buber som relevant for sine fagfelt. Hans arbeid blir karakterisert som et allmennmenneskelig gyldig bidrag. Buber reflekterer over menneskers forhold til verden. Han beskriver hvordan menneskers forhold til verden kan karakteriseres på to måter, som et Jeg–Du forhold og et Jeg–Det forhold. Buber beskriver hvordan menneskers møte med det ikke-menneskelig alltid vil være et Jeg–Det forhold. Det ikke-menneskelig beskriver Buber som natur og alt som ikke kan uttrykke seg igjennom et språk (Buber, 1992, s.8). Mens forholdet mellom mennesker beskriver Buber pendler mellom det å være i Jeg–Du og Jeg–Det relasjoner (Buber, 1992, s. 6). Buber beskriver hvordan Jeg–Du relasjonen er det som gir næring til nærhet. Det er her man kan oppleve likeverdighet og er med å gi livet mening. Jeg–Du relasjonen gir mulighet å skjønne hvem man er som menneske, altså menneskelighet. Jeg tenker dette er grunnleggende for utvikling av identitet og selvforståelse. I Jeg–Det relasjonen får man mulighet til å bearbeide inntrykkene fra møtet med Du-et, det er her i denne avstanden muligheten for å reflektere, bearbeide inntrykkene og erfare trer frem og får rom. Denne muligheten til å veksle mellom å være og å erfare gir mulighet til vekst og utvikling av nye Jeg–Du møter. Buber skriver: ”Ethvert virkelig forhold i verden skjer i vekslingen mellom aktualitet og latens. Hvert enkelte Du må forpuppe seg til Det, for igjen å få nye vinger” (Buber, 1992, s. 92). Dette poetiske uttrykket forstår jeg dithen at Buber trekker frem at verken Jeg–Du eller Jeg–Det relasjonen kan opptre i sin helhet alene, men at det er i pendlingen mellom dem at verden trer frem. En slik pendling beskriver Buber som uproblematisk til en hvis grad. I noen situasjoner vil det være viktigere hvilken funksjon man har som et Det, enn hvem man er som et Du. Likevel

holder han fast i idealet av å behandle og oppleve andre mennesker som et Du.

Disse refleksjonene fra Buber vil jeg ta med i analysen av samtalepartneres utsagn. Hvem opplever samtalepartneren at de møter, og blir møtt som i en legesamtale, vil jeg komme tilbake til i empirien senere i oppgaven.

Buber trekker frem språkets viktighet i møtet med andre. Det er språket som gir oss tilgang til den andre som et Du. Språket er derfor av avgjørende karakter for at ekte møter, Jeg–Du kan skje. Buber skriver: ”Livet med menneskene. Der er forholdet åpenbart og har språkets form. Vi kan gi og motta Du-ordet” (Buber, 1992, s. 8). I denne oppgaven hvor to språk møtes, døv pasientens tegnspråk og hørende leges talespråk vil språkets plass og betydning bli undersøkt. Et spørsmål er om felles språk er forutsetning for at ekte møter kan skje, eller om samtalepartnerne har opplevd ekte møter ved bruk av tolk.

Avslutningsvis vil jeg sitere Bubers tankegang om hvordan og hvor mye man vet om den andre man møter, og hvor viktig denne erkjennelsen er i møtet: ”Når vi går langs en vei og møter et menneske som kommer mot oss og selv har gått langs veien, da kjenner vi bare vårt stykke, og ikke hans. Hans opplever vi nemlig bare i møtet” (Buber, 1992, s. 70).

En filosof som har utviklet og reflektert over sammenhengen mellom møtet og språkets vekselvirkning på hverandre er Bakhtin, og hans refleksjoner vil jeg nå presentere.

2.5.2 Mikhail M. Bakhtin

En annen av det tjuende århundrets markante tenkere er den russiske litteraturforskeren og filosofen Bakhtin. Også hans arbeider har hatt betydning innen mange og forskjellige fagfelt, som for eksempel lingvistikk, psykologi, antropologi og kommunikasjon. Bakhtin er kanskje mest kjent for sin idé om hvordan språket i seg selv er av grunnleggende dialogisk karakter, og hvordan ytringer føyer seg inn i en uendelig rekke av ytringer som har vært, er og som vil komme. Et av hans viktigste verk ble skrevet på 1950-tallet og heter på norsk *Spørsmålet om talegenrane*. I dette arbeidet er det forholdet mellom språket, sjangere og det individuelle som står i fokus. Han beskriver hvordan språket oppstår ut i fra menneskers behov for å objektivisere og uttrykke seg (Bakhtin, 2005, s. 9). Sjanger er et viktig begrep i Bakhtins arbeid. Han skriver: ”Kvar einskild ytring er sjølv sagt individuell, men kvar språkbrukssfære utarbeider sine *relative stabile typar* av slike ytringar, som vi kaller *talegenrar*” (Bakhtin, 2005, s. 1). Han kommer i sin tekst med eksempler på forskjellige språkbrukssfærer, alt fra litterære sjangere til hverdagslige samtaler (Bakhtin, 2005, s. 1), og hvor han uttrykker at de forskjellige sfærene har forskjellig språkbruk. Bakhtin løfter frem sammenhengen og avhengighetsforholdet mellom språk, sjanger og individuell stil. Alle disse tre er med på å

forme ytringene som kommer til uttrykk. Min forståelse av sjanger ut i fra Bakhtin tekst er at sjanger på mange måter er konteksten og sammenhengen hvor språket, individuell stil og ytringen kommer til uttrykk. Bakhtin skriver: ” Vi lære å støype talen vår i genreformer, og når vi høyere ein annens tale, gissar vi genrer allerede frå dei første orda (...) ”(Bakhtin, 2005, s. 21). Her beskriver han hvordan sjanger er noe overordnet som språket kommer til uttrykk i, og forteller at her ligger det er form for kunnskap om sjanger som ikke bare er aktiv hos den som snakker, men også hos den det blir snakket til. Bakhtin skriver: ”For språket kjem inn i livet gjennom konkrete ytringer (som realiserer det), og gjennom konkrete ytringar kjem livet inn i språket” (Bakhtin, 2005, s. 4). Denne tosidigheten av språkets karakter gjør at Bakhtin kaller ytringen for: ”(...) ein uhyre viktig problemknote” (Bakhtin, 2005, s. 4). Han beskriver hvordan ytringer innenfor forskjellige sjangere kan og må læres på lik linje med hvordan man i et morsmål tillærer seg grammatikk og ordtilfang ved å delta aktivt der hvor språket brukes (Bakhtin, 2005, s. 21). Han trekker frem at denne tillæringen mellom hvilke ytringer som passer i en gitt sjanger må erfares og læres på lik linje med grammatikkregler. Min forståelse av dette er hvordan man i et morsmål kan og vet automatisk hva som er rett og feil å si, uten at man nødvendigvis kan forklare hvorfor noe er rett eller feil. Slik beskriver også Bakhtin at innlæringen av sjangerkunnskap foregår. Han beskriver hvordan det er uendelig mange sjangere og at sjangere utvikler sin kompleksitet over tid. Det er derfor ingen automatikk at man vet hvordan man skal te seg og uttrykke seg i en gitt sjanger om man ikke tidligere har erfaring fra denne sjangertypen. Det er derfor også utfordrende å ha kontroll over hvordan man skal uttrykke seg i en sjanger man ikke kjenner fra tidligere (Bakhtin, 2005, s. 1). Han skriver: ”Kvar einskild ytring er sjølvsagt individuell, men kvar språkbrukssfære utarbeider sine *relative stabile typar* av slike ytringar, som vi kaller *talegenrar*” (Bakhtin, 2005, s. 1). I denne oppgaven er det legesamtalen som er den sentrale sjangeren. Det vil være et viktig poeng senere i oppgaven å undersøke hvordan samtalepartnerne tenker og reflekterer over denne sjangerkunnskapen. En filosof som har reflektert over hvordan språket og språket som handling er med på å skape og utvikle hvem vi er, er Butler. Hennes refleksjoner om blant annet forholdet mellom språk og identitets-skapelse/-utvikling vil jeg nå presentere.

2.5.3 Judith Butler

Filosofen og litteraturviteren Butler er kanskje mest kjent for sine meninger og refleksjoner om hvordan det sosiale og det biologiske kjønn i bunn og grunn ikke er basert på hva vi føler oss som, men hvordan vi handler. Hun mener dermed at både det sosiale og det biologiske kjønn er sosiale konstruksjoner, som blir til gjennom våre handlinger og møtet

med verden. Hun skriver i sitt kanskje mest kjente verk *Gender Trouble*: "(...) the very injunction to be a given gender takes place through discursive routes (...)" (Butler, 1990/1999, s 199). Slik jeg forstår henne er det i livene vi lever, erfarer og snakker om opplevelsene våre, at vi finner oss selv som den vi er. Butler er opptatt av hvordan dette skjer i møtet med repetisjoner. Måten man møter andre og hvordan andre møter en, er med på å forme hvem man tenker at man er og blir, både som en identitet og som en sub-identitet i den gitte settingen (Butler, 1990/1999, s 198-199). Det er slik jeg forstår det i møtet med verden som på mange måter er fullt av repetisjoner, at verden og en selv tar form. I en oppgave som handler om en legesamtale som på mange måter er en situasjon som er ganske fast og repetitiv, er en slik tanke spennende. Identitet og selvforståelse, er i følge Butler noe som blir til og endres igjennom erfaring. De identitetene og selvforståelsene samtalepartnerne gir uttrykk for presenterer og diskuterer jeg i kapittel 4. Samtidig trekker Butler frem at repetisjoner gir mulighet for endring. Slik jeg forstår dette så gir enhver repetisjon mulighet til å skape og erfare noe nytt, og dermed vil repetisjonene også gi mulighet til å endre på forståelsen av hvem både en selv og andre er. Her ligger det også en stor forventning til repetisjonen.

Butler reflekterer over forholdet mellom forventinger og det å forvente. Hun antyder hvordan disse har en gjensidig forventning på hverandre. Det å forvente, påvirker utfallet. Og utfallet blir til også påvirket av forventinger (Butler, 1990/1999, s. xv). I kapittel 4 kommer jeg tilbake til disse tankene fra Butler i møtet med empirien.

2.5.4 Patrick Kermit

Kermit er i dag professor i funksjonshemming og samfunn ved NTNU i Trondheim. Kermit er utdannet tegnspråktolk og har tidligere utdannet tegnspråktolker. Han har flere publikasjoner om tolkerelaterte spørsmål. Jeg har valgt en engelskspråklig artikkel hvor Kermit diskuterer tolking i et bredt perspektiv. Artikkel fra 2007 virker ved tittelen relevant for denne oppgaven: *Aristotelian ethics and modern professional interpreting*. I denne teksten tar Kermit som tittelen antyder utgangspunkt i Aristoteles etikk og belyser og reflekterer rundt tolkens praksis i lys av Aristoteles tanker om å være god. Kermit beskriver hvordan det ofte i tolkeetiske retningslinjer er en todeling av hva det betyr at tolken er god (Kermit, 2007, s. 241). I uttrykket 'den gode tolk' har ordet *god* to betydninger som skal være oppfylt for at man i Kermits forståelse kan snakke om den gode tolk. Kermit beskriver den første av disse to som at tolken skal være *useful*. Begrepet *useful* kunne vært oversatt med begreper som dugelig, brukbar, brukelig for noen. Jeg vil i denne oppgaven velge å la det engelske begrepet

useful bli stående uoversatt. I denne forståelsen av *god* ligger fokuset på at tolken skal oversette nøyaktig, ikke ta på seg andre oppgaver, samt være fortrolig og konfident i sitt arbeid (Kermit, 2007, s. 242). Den andre forståelsen av god beskriver Kermit som noe som omhandler moralitet (s. 241) og har fokus på sluttproduktet (Kermit, 2007, s. 249). Kermit skriver at målet må være å være god i begge disse betydningene (Kermit, 2007, 249). Men han skriver samtidig at: ”Strangely enough, it then becomes a moral challenge to be *good* in the first sense if one wants to be good in the second sense” (Kermit, 2007, s. 246). Jeg forstår Kermit dithen at det overordnede målet er å være god i begge betydningene av begrepet god, men at det oppleves som en utfordring i seg selv å strebe etter å oppfylle begge betydningene av god. Hvordan samtalepartnere snakker og erfarer den gode tolk, vil jeg komme tilbake til i kapittel 4. Jeg har nå presentert teori som vil være viktig for presentasjon av empiri og refleksjoner i den forbindelse. Før jeg kan presentere empirien, skal jeg i kapittel 3 presentere metoden og samtalene som er grunnlaget for empirien og de metodiske valg jeg mener er av avgjørende karakter for presentasjonen og analyse av samtalene i kapittel 4.

3 Metode

Psykologene Kvale & Brinkmann (2009) kaller metode kapitlet for oppgavens svarte boks (s. 273). Den svarte boksen er der for å finne ut hvorfor resultatet ble som det ble. Dette kapitlet beskriver og redegjør for hvordan, hvorfor og under hvilke forutsetninger funnene i denne oppgaven har blitt til. Intervjuene som dette feltarbeidet bygger på ble gjennomført på norsk tegnspråk. Samtalen ble tatt opp på video. I forlengelsen av presentasjonen av feltarbeidets planlegging og gjennomføring vil jeg i denne oppgaven bruke noe mer plass enn vanlig til å redegjøre for transkripsjon- og oversettelsesprosessen. I etterkant, og foran pc-skjermen ble arbeidet med å oversette samtalene gjennomført.

3.1 Presentasjon av metodiske valg og feltarbeidet

En metode er i følge Karlsaune (2012): "(...) framgangsmåte, bare reflektert på ethvert punkt" (s. 36). Et vanlig skille i forskning er skillet mellom kvalitativ og kvantitativ metode. Ringdal (2013) beskriver at det som er en grunnleggende forskjell mellom kvalitativ og kvantitativ tilnærming, er avstanden til det som skal studeres. Kvalitativ metode skal ha en nærhet og undersøke noe i sin naturlige omgivelse, mens man i en kvantitativ metode skal ha avstand til det man skal undersøke. Hvilken metode man velger å bruke i forskning, skal avgjøres av hva man ønsker å undersøke (Ringdal, 2013, s. 104-105). De nasjonale forskningsetiske komiteene beskriver målet med en kvalitativ metode: "(...) å utforske meningsinnholdet i sosiale fenomener, slik det oppleves for de involverte selv" (etikkom.no, 2010, s. 7). Målet i dette feltarbeidet er å forstå og få tilgang til døves perspektiv, og dermed også forstå tolkens praksis bedre. I nordisk sammenheng er det lite forskning om tegnspråktolkers praksis. Så langt jeg kjenner til er det ingen som har skrevet om døves erfaringer med bruk av tolk i legesamtaler her i Norge. Derfor er det valgt en kvalitativ metode. Et feltarbeid er i følge Karlsaune (2012): "(...) forskerens egne erfaringer med fenomenene i feltet" (s. 33). Karlsaune presenterer forskeren som en del av feltarbeidet, og ikke som en statisk figur på utsiden. Når jeg i dette feltarbeidet forsker på mitt eget felt, er det kanskje enda viktigere å være bevisst hvordan mine egne erfaringer med fenomenene kan påvirke feltarbeidet og resultatene. Hvordan jeg valgte å forholde meg til å forske i eget felt, vil jeg nå gjøre rede for.

3.1.1 Å forske i eget felt

Jeg tenker at å forske i eget felt krever noe annet av forskeren enn om man ikke har nærheten til feltet, men det gir samtidig muligheter til å se og forstå sammenhenger som en med et

perspektiv utenfra ikke vil ha mulighet til å forstå i samme grad eller like fort. Ved å forske på egen virksomhet vil forskeren ha en mulighet til forståelse som en forsker uten den inngående kunnskapen om virksomheten, ikke vil ha. Wadel (1991) trekker frem hva han mener er det avgjørende for at man forstår hva man observerer i egen kultur: ”(...) den gjensidige felleskunnskapen som han deler med dem han studerer” (s. 19). Wadel sitt sitat får meg til å tenke at ved å forske på eget felt, har man en mulighet til å se noe fordi det er ting man kjenner igjen og som vil gjøre dialogens utgangspunkt til et annet enn om man møter et felt eller en kultur man ikke kjenner. Samtidig kan jeg bli blendet av min egen erfaring og forståelse av feltet. Det betyr at jeg må være klar over mitt blikk og ståsted som tolk. Det er derfor viktig at jeg i alle ledd av arbeidet forsøker å reflektere over og være bevisst min nye rolle i dette arbeidet, nemlig som forsker.

Wadel (1991) skriver at det er enklere å gjøre et feltarbeid i egen kultur hvis man: ” (...) går ut og lar oss konfrontere med del-kulturer i vårt eget samfunn, som skiller seg ut fra vår egen del-kultur” (s. 19). Ved å velge et tegnspråklige døvt perspektiv har jeg valgt å lytte til Wadel (1991) råd. Jeg har valgt å bli konfronter med en annen del-kultur forskjellig fra min egen, for å bruke Wadel sitt uttrykk. I avsnitt 2.2.5 viser figur 1. hvordan dagens tolker ofte er i en mellomposisjon mellom storsamfunnet og døvemiljøet. Det ble beskrevet at tolker er en del av tegnspråkmiljøet, men ikke automatisk tiltenkt del av døvemiljøet. Ved å velge tegnspråklige døves perspektiv vil jeg som tolk få et bedre perspektiv innenfra, om enn ikke fullt ut. Dette vil igjen kunne sees på som en mellomposisjon mellom å forske på eget felt, men samtidig forske på en kultur og et språk som ikke er mitt morsmål eller den kulturen jeg kjenner fra jeg var liten. Hvilke overveielser og valg jeg har tatt på grunn av dette vil jeg i underkapittel 3.3 gjøre rede for, men først presenteres hvilken metodisk tilnærming som er valgt for å gjøre datainnsamlingen og hvorfor.

3.1.2 Metodiske tilnærming til datainnsamlingen

I innledningen til underkapittel 3.1 ble det nevnt kvalitativ metode, og argumentert for hvorfor denne oppgaven hører innen under en slik tilnærming. Bengtsson (2006) beskriver de viktigste midlene for å få utvidet og fordypet kunnskap om andre mennesker som: ”(...) kommunikasjon og interaksjon” (s. 42). Det finnes forskjellige måter å organisere en datainnsamling på hvor kommunikasjon og interaksjon er middelet for å skape forståelse. Deltakende observasjon eller opptak av legetolkede konsultasjoner er krevende å organisere og vanskeligere å gjøre opptak av. Dette ville i tillegg kunne være en ekstra belastning for en reell syk og sårbar pasient. En enklere måte er å samtale med friske mennesker som har

erfaring med tolkede legesamtaler. Sosialantropologen Johansen (2003) skriver: ”Hva man får ut av å samtale, er ikke bare den andres tanker, men også sine egne” (s. 41). Johansen løfter frem flere aspekter som ble avgjørende i mitt valg av metodisk tilnærming. Jeg ønsket å få ta del i samtalen. Jeg ønsket å gjennomføre samtalen med én samtalepartner av gangen av flere grunner. Ved å gjennomføre samtaler med én samtalepartner ville jeg få to uavhengige erfaringer og meninger uten at de påvirket hverandre. Ved å gjennomføre to samtaler vil samtalepartnerne kunne si noe annet enn om de hadde sittet der sammen. Når noen snakker med en yrkesutøver om vedkommendes yrke, vil det komme frem informasjon på en annen måte, enn om den samme personen hadde snakket med en helt annen om samme tema. Dette prosjektet handler om hvordan tegnspråklige døve snakker om tolking og tolker med en tolk. Johansen beskriver hvordan man får tilgang både til den andres og sine egne tanker i en samtale. Jeg mener at det ikke er tanker man får tilgang til, men den andres ytringer. I samtalen fikk jeg mulighet til å dele mine umiddelbare tanker og refleksjoner med samtalepartnerne og en mulighet til å bli bevisst hva jeg mente. Umiddelbart etter samtaler skrev jeg ned en logg av mine tanker om samtalen. I ettertid oppdaget jeg flere ganger at ytringene og notatene var så knappe at jeg ikke kjente tankene igjen, og fikk et konkret uttrykk for skillet mellom tanker og språklig form (ytringer). Ved å se igjennom opptakene, reflektere og analysere samtaler ble jeg kjent med samtalepartnernes og mine egne ytringer på en ny måte. På den måten ble det skapt en avstand på lik linje med bruk av fortellinger.

Men det å ha en samtale kan igjen gjennomføres på forskjellige måter. Helt konkret gjennomførte jeg intervjuer. Et intervju beskrives av Kvale & Brinkmann (2009) som: ”(...) spesielt velegnet for å undersøke menneskers forståelse av betydningene i sin egen livsverden, beskrive deres opplevelser og selvforståelse samt avklare og utdype deres perspektiv på livsverdenen” (s. 132). I den sammenheng vil jeg presentere Kvale & Brinkmann (2009) sin definisjon av livsverden: ”(...) verden slik vi møter den i dagliglivet, uavhengig av og forut for vitenskapelige forklaringer. Slik verden foreligger i direkte og umiddelbare opplevelser” (s. 324). Med en tilnærming til samtaler hvor jeg ønsket å få tak i samtalepartnernes fortellinger, få frem deres begrep og forklaringsmodeller, ville det være muntlige samtaler som var metoden, og språket som samtaler ble gjennomført på er da tegnspråk. På denne måte og via en slik metode vil jeg få ta del i og mulighet til en dypere forståelse av tegnspråktolking og døves perspektiv på tegnspråktolkede legesamtaler. Hvordan forberedelser og arbeidet opp mot intervjuene ble gjennomført presenteres i neste underkapittel. I dette underkapitlet er det nå gitt en oversikt over de grunnleggende og overordnede valgene om intervjuene og metodisk tilnærming i dette feltarbeidet.

3.2 Planlegging og forberedelsene før feltarbeidet

Når valg av metodisk fremgangsmåte var avgjort, var neste skritt å utarbeide en prosjektskisse. I mitt tilfelle var Norsk senter for forskningsdata (NSD) riktig instans å søke prosjektet inn til. Begrunnelsen til dette var at selv om temaet er tegnspråklige legesamtaler (helsereelatert), er det ikke diagnoser eller sykdom som ville være tema for samtalene med samtalepartnerne, men kommunikasjon med lege/helsepersonell med tegnspråktolk. Prosjektet ble dermed søkt inn til NSD, vurdert meldepliktig og fikk prosjektnummer 35073. Prosjektet fikk godkjenning fra NSD 15.08 2013, se vedlegg 3.

3.2.1 Planleggingen av intervjuene

Intervjuene ble planlagt under temaet tegnspråktolkede legesamtaler. Intervjuguiden som ble utarbeidet og godkjent av NSD kan leses i sin helhet i vedlegg 2. Målet var å ha en intervjuguide eller en temaliste over spørsmål som var planlagt å stille i intervjuene, men samtidig var det ønsket at intervjuguiden var åpen nok til at det var mulig å stille oppfølgingsspørsmål på det samtalepartnerne forteller. Intervjuguiden var også en huskeliste under intervjuene slik at samtalepartnerne fikk de samme spørsmålene, men kanskje i ulik rekkefølge avhengig av hvordan intervjuene utviklet seg. Planen var å holde rekkefølgen lik så langt som mulig, men samtidig være sensibel for å være tilstede i samtalen som skjedde. Dette kunne resultere i at noen spørsmål i intervjuguiden ville bli besvart uten at jeg stilte spørsmålet, mens andre spørsmål ville kunne gjøre at samtalepartnerne svar og samtalen utviklet seg i en retning hvor det er naturlig å stille et annet spørsmål enn det som står som neste spørsmål på huskelappen. Likevel tenker jeg at rekkefølgen på spørsmålene vil være med å påvirke svarene og dynamikken i en samtale. Kvale & Brinkmann (2009) kaller dette for et semistrukturert livsverdenintervju (s. 47). Målet var at hovedtyngden av intervjuene skulle være narrativer/fortellinger, samtalepartneren skulle fortelle om episoder hvor de hadde vært hos legen og hvor det hadde fungert godt/dårlig. Ved å få samtalepartnerne til å fortelle på denne måten, har jeg fått frem fortellingen som en kobling mellom subjekt og objekt. Det er også spørsmål om meninger og synspunkter om tegnspråktolkede legesamtaler som ikke er av narrativ karakter i intervjuguiden. Det gav meg mulighet til å fange opp mer av praksisen. Bengtsson (2006) beskriver det å bruke ulike innfallsvinkler til et tema slik: ”Metodeblanding gir bare en kunnskapsgevinst om metodene forholder seg til et felles grunnlag, slik at resultatene kan integreres med hverandre” (s. 37). Jeg tenke på de ulike typer spørsmålstillinger som forskjellige metodiske tilnærminger i intervjuene. Med både narrative uttrykksmåter og spørsmål om meninger og synspunkter er målet å få en bredere tilnærming

til døv tegnspråklig pasients perspektiv, enn om jeg *kun* hadde valgt å stille den ene eller den andre form for spørsmål. Jeg mener at de i felleskap vil kunne gi en kunnskapsgevinst som Bengtsson beskriver over.

Kvale & Brinkmann (2009) løfter opp hvordan forskeren og samtalepartnerens posisjoner kan være med å påvirke kunnskapen som skal komme ut av forskningen (s. 131). Begreper som nøytral og objektiv er ord jeg ofte har sett og selv brukt i kritikk av andres forskning. Her har forskere en egeninteresse av et spesielt utfall, har jeg noen ganger tenkt. Min tanke i dette prosjektet er at jeg virkelig har en egeninteresse av forskningen, jeg har en egeninteresse av å forstå min egen praksis bedre. Samtidig tenker jeg at denne drivkraften er viktig. Jeg mener at ved å la samtalepartnerne fortelle sine fortellinger, ta rollen som en aktiv, responderende lytter, mener jeg å ha redusere min påvirkning med egne erfaringer og forventinger til samtalene. Med intervjuguide beskrevet er neste tema som belyses presentasjon av samtalepartnerne i feltarbeidet.

3.3 Samtalepartnere

I dette underkapitlet vil jeg presentere samtalepartnerne. Jeg vil først gjøre rede for valget av antallet samtalepartnerne, og kriteriene for ønskede samtalepartnere, deretter vil jeg gjøre rede for opprettelsen av kontakten mellom oss, og avslutningsvis vil jeg kort presentere de to er som takket ja til å delta.

I denne oppgaven er det to samtalepartnere. Kvale & Brinkmann (2009) skriver: ”Intervju så mange personer som det trengs for å finne ut det du trenger å vite” (s.129). Jeg kunne ha lent meg på dette sitatet og sagt at jeg, ved å gjennomføre intervjuer med to døve, har fått de svarene jeg trenger. Men spørsmålet vil da være hva er godt nok eller når vet man at man har funnet det man trenger å vite. Avgjørelsen om to intervjuer ble tatt da oversettelses-/transkripsjonsarbeidet var i gang, dette blir utdypet i underkapittel 3.6. Det å oversette fra norsk tegnspråk til norsk skriftspråk er en lang og nøysom prosess. Tegnspråkforskeren Halvorsen (2012) skriver:

Det er viktig å gjøre oppmerksom på hvor lang tid som trengs for transkriberingen, slik at de som ikke har førstehåndserfaringer med tegnspråktranskripsjon, kan få en viss forståelse av hva det betyr og krever av tid å transkribere språk med høy grad av simultanitet. (s. 130)

De to intervjuene som ble gjennomført varte tilsammen i nesten to timer. Min erfaring er at oversettelsesarbeidet ble et meget stor og tidkrevende arbeid, slik Halvorsen skriver. Valget har derfor vært at denne masteroppgaven bygger på disse to samtalene. Samtalene har gitt

meg ny innsikt, men det hadde vært ønskelig ved en senere anledning å gjennomføre nye samtaler med flere. Jeg opplever intervjuene som rike og omfattende, og gir viktige innsikt. Kvale & Brinkmann (2009) beskriver hva som kan skje om man har intervjuet for få eller for mange samtalepartnere, det skal da om man intervjuer for få være: "(...) vanskelig å generalisere og umulig å teste hypoteser om forskjellene mellom grupper. Hvis antallet intervjupersoner er for stort, er det neppe tid til å foreta en dyptgående analyse av intervjuene" (s. 129). Det viktige i dette sitatet for meg har vært at jeg i dette feltarbeidet har valgt å heller fokusere på å gjøre en grundig og redelig analyse av intervjuene. Dette ble dermed avgjørende for valget av å ikke gjennomføre intervjuer med flere. Det neste ble å velge samtalepartnere. I avsnitt 2.1.2 står det at det er cirka 5000 døve mennesker i Norge. Spørsmålet er hvem man skal spørre om å delta i feltarbeidet? I kvalitativ forskning blir ofte begrep som tilfeldig utvalg og representativitet brukt i forbindelse med valg av hvem som skal delta i en spørreundersøkelse (Ringdal, 2013, s. 209-215). Men når det gjelder kvalitativ metode beskriver filosofen og psykologen Wackerhausen (1998) et helt annet utgangspunkt rundt utvelgelsen: "Udvælgelse af personer i kvalitative undersøgelser kan og må aldrig ske mekanisk og ureflekteret, men skal basere sig på grundige eksplicitte overvejelser" (s. 31). Anbefalinger er fulgt. Samtalepartnerne mine er valgt ut ifra syv kriterier. Det overordnede poenget med å ha disse kriteriene er å "få fatt i" de gode fortellingene for denne oppgaven. Kriteriene er basert på å legge til rette for at dette kan skje.

Det første kriteriet er ønske om å ha samtalepartnere som benytter tolking fra tegnspråk til talespråk og fra talespråk til tegnspråk. Dette er basert på at jeg i dette feltarbeidet ønsker å forstå det jeg oppfatter som en prototypisk tolkesituasjon i en legekonsultasjon. I en prototypisk tolkesituasjon tolker tolken både fra tegnspråk til talespråk og fra talespråk til tegnspråk. Noen døve bruker stemme selv og da vil tolkesituasjonen se annerledes ut. Om den døve bruker stemme selv, er det andre mekanismer som skjer og samhandlingen i møtet er annerledes enn om kommunikasjon med døv og hørende skjer gjennom tolk.

Det andre kriteriet er at samtalepartnerne skal kjenne meg fra tidligere, men ikke ha en nær relasjon til meg. Dette er kanskje det kriteriet som krever mest utdypning og refleksjon. Kvale & Brinkmann (2009) skriver: "Intervjuere kan, på grunn av nære interpersonlige samspill med intervjupersonene, være spesielt tilbøyelige til å la seg påvirke av dem" (s. 92). Spørsmålet blir derfor hvordan unngå eller minimalisere denne faren. Siden døvemiljøet er såpass lite ville denne "faren" være tilstede uansett hvordan jeg hadde valgt ut

samtalepartnerne. Valget om at samtalepartnerne skulle kjenne meg fra tidligere er basert på det filosofen Grimen (2008) skriver:

Det er også vanlig å anta at tillit *letter overføringer av informasjon og kunnskap*. Stoler man på avsenderen, behøver man ikke stadig undersøke om det han sier, er holdbart. Mistror man avsenderen, har man grunn til å mistro det han vil formidle. Dette har også en speilvendt side. Hvis man mistror mottakeren, har man en grunn til ikke formidle informasjonen til han. Hvis den mottaker man mistror, er en budbringer, kan kommunikasjonskjeden bli brutt, ikke bli opprettet, ta lengre tid eller koste mer enn ellers. (s. 199)

Jeg mener at for samtalen, fortellingene og refleksjonen skulle ha mulighet til å utvikles mellom oss og at vi ikke måtte bruke mye tid på å bygge opp tillit, ble valget om at vi skulle kjenne hverandre fra tidligere tatt. Dette valget blir støttet av Grimens refleksjon om hvordan informasjon og kunnskap lettere overføres der det er tillit. Ved at samtalepartnerne og jeg har snakket sammen tidligere, har jeg også sikret at vi lettere ville forstå hverandres måte å uttrykke oss på, at jeg ville forstå deres tegnspråk og at de ville forstå mitt.

Det tredje kriteriet er at jeg ikke skal ha tolket legesamtaler for de aktuelle samtalepartnerne. Ved å ha med dette kriteriet har jeg unngått at vi ville komme i en situasjon hvor samtalepartnerne ville kunne komme til å kommentere min praksis.

Det fjerde kriteriet er at jeg ønsker at samtalepartnerne skal være vant til å snakke om døv kultur og tegnspråk. Min erfaring er at noen minoritetsspråklige er mer vant til å snakke med majoritetsspråklige om sin kultur, enn andre.

Det femte kriteriet er at samtalepartnerne skal være aktive i døvemiljøet. Jeg ønsker å snakke med noen som ferdes i og er del av et sentralt døvemiljø. Det ville være en fordel om de hadde organisasjonserfaring og er vant til å fremme døves sak. På denne måten er ønsket om at de ikke bare vil ha individuelle erfaringer, men kan bidra med erfaringer som synes å være mer allmenne erfaringer i miljøet.

Det sjette kriteriet er at samtalepartnerne skal bo sentralt på Østlandet (Oslo og Akershus). Ved at både samtalepartnerne og jeg har kjennskap og erfaring med tolketilbudet på det sentrale Østlandet vil jeg sikre at vi snakker ut i fra så like forutsetninger og utgangspunkt som mulig. Og det gjør det lettere å gjennomføre samtalene når vi ikke bor så langt fra hverandre.

Det syvende og siste kriteriet er at jeg ønsker å snakke med kvinnelige samtalepartnere. Dette er basert på en tanke om at det kan være mer naturlig å snakke om helse med en av samme kjønn.

Ut i fra disse kriteriene og diskusjoner med fagfolk i miljøet kunne jeg etter hvert velge to ønskede samtalepartnere. Det neste skrittet var da å kontakte og forespørre de to. I et forskningsprosjekt er det viktig at ingen skal føle seg presset til å delta. Jeg har derfor valgt å ikke gjennomføre den første kontakten med samtalepartnerne selv. Språkrådets tegnspråkrådgiver ble spurt om hun kunne opprette første kontakt med de potensielle samtalepartnerne. Slik ble den første kontakten opprettet av en uhildet tredjeperson som har kjennskap og kunnskap om tegnspråk, döv kultur og prosjektet i denne oppgaven. De to mulige samtalepartnerne takket ja til å delta. Begge samtalepartnerne fikk tilsendt et informasjonsskriv som var utarbeidet om prosjektet og som var godkjent av NSD.

Begge samtalepartnerne oppfyller kriteriene som ble presentert. De vil i denne oppgaven ha fiktive navn: Anne og Beate. Anne (A) ble intervjuet først, det andre ble med Beate (B). A og B markerer hvem som er det første og andre intervjuet. Anne og Beate er mellom 30 og 60 år gamle. Begge er yrkesaktive og i full jobb. Begge har høyere utdanning, Beate har en mastergrad innen humaniora.

3.4 Intervjuene

Etter nå å ha gjort rede for valg av metoden og temaet for samtalene og presentert samtalepartnerne, vil jeg nå gå over til selve samtalene, intervjuene. Først vil jeg beskrive hvordan jeg løste det tekniske rundt videoopptaket av samtalen, før jeg beskriver selve intervjusituasjonene.

3.4.1 Det tekniske

Intervjuene ble gjennomført på et møterom, et nøytralt rom som var velegnet til å gjennomføre opptaket teknisk sett. Kamera og stativ som egner seg til tegnspråkopptak ble lånt og testet før intervjuene ble gjennomført. Siden fokuset var dialog var det viktig at man kunne se både samtalepartneren og intervjueren i samme bildet. Vel så viktig var det å ha muligheten til avlese hva begge sier. Derfor ble stolene plassert ved siden av hverandre, men vridd litt inn mot hverandre. Stolene ble plassert i rommet hvor det var så godt lys som mulig, uten å få for mye direkte lys som kunne skape skygger. Kameraet ble plassert på et stativ i en ovenfra og ned vinkel, for å kunne fange dybden i tegnrommet. Når man går fra tre dimensjonalt til to dimensjonalt, vil denne vinkelen gjøre det enklere å avlese tegn og deres plasseringer i tegnrommet. Disse tekniske tilnærmingene ble basert på erfaringer som er gjort av tegnspråkforskere (Halvorsen, 2012, s. 126-135). Intervju 1 varte i 35 minutter (opptaket ble på grunn av lengden delt i to filer), mens intervju 2 varte i 1 time og 20 minutter (dette

opptaket er delt i fire filer). Oppdelingen i filer var ikke noe jeg gjorde, men noe kameraet gjorde selv. Opptakene ble i etterkant konvertert og overført til pc. De formelle kravene til NSD i forhold til oppbevaring er overholdt. I forhold til det tekniske ble alt gjennomført på lik måte i begge intervjuene.

3.4.2 Selve intervjusituasjonene

Intervjuet med Anne ble gjennomført noen dager før intervjuet med Beate. Ved å gjennomføre intervjuene med noen dagers mellomrom fikk jeg mulighet til å fordøye det første og tid til eventuelt å gjøre noen endringer. Ingen endringer ble gjennomført. Begge intervjuene er fyldige, rike og unike på sine måter, og viser hvor ulike samtaler mellom forskjellige personer blir, selv med likt tema som utgangspunkt. I etterkant ser jeg en tydelig endring i hvordan jeg handlet i de to intervjuene. I det første intervjuet var jeg mer stiv og holdt meg til planen, mens i det andre var jeg mer delaktig og stilte flere oppfølgingsspørsmål. Om dette er fordi det var mer naturlig i den samtalen, eller om det er fordi jeg hadde erfaringen fra første intervju da jeg gikk inn i det andre, vet jeg ikke. Men dette kan ha påvirket intervjuet med Beate så det ble nesten dobbelt så langt som Annes.

Begge samtalepartnerne ga meg en klem på begge kinn, noe som er en gest i døvemiljøet og som markerer at man kjenner hverandre fra. Begge leste og signerte på samtykkeskjemaet før samtalen ble gjennomført. Anne forteller mye på en narrativ form, og svarer på mine spørsmål. Beate forteller også mye på samme form, men er også opptatt av å snakke på vegne av andre døve. Hun snakker mye om hvordan andre døve kan ha det eller hvordan noe vil være om døve ikke tør å si ifra selv. Hun bruker mange fagbegrep og reflekterer over temaene uten oppfølgingsspørsmål. Når samtalepartnerne og jeg kommuniserte på tegnspråk var blikket mitt stort sett hele tiden på den jeg samtalte med. Det betyr at det å notere underveis i intervjuene ikke var aktuelt. Jeg skrev heller ned en umiddelbar logg i etterkant av intervjuene. Dette kan sees som et første umiddelbare lag i analysearbeidet og et viktig verktøy for å evaluere intervjusituasjonen. I neste underkapittel vil jeg redegjøre for håndverket som ble gjennomført av forskeren i feltarbeidet, reliabiliteten.

3.5 Oppgavens pålitelighet og gjennomsiktighet

Reliabilitet er i følge Kvale & Brinkmann (2009): ”En forskningsrapports konsistens og pålitelighet (...)” (s. 325). De beskriver videre at dette ofte sees i sammenheng med en tanke om at undersøkelsen skal kunne bli gjennomført av en annen forsker og få sammenfallende resultater. Tanken om at en annen forsker vil kunne få sammenfallende resultater vil jeg

reflektere litt over og stiller jeg meg kritisk til. Jeg har gjort rede for fordeler og ulemper ved å forske i eget felt, og beskrevet hvordan felles-kulturen man har, gjør at forskeren har en mulighet til å forstå noe annet enn en forsker som ikke har del i denne kulturen. I avsnitt 3.1.2 gjorde jeg rede for hvordan kommunikasjon og interaksjon er de viktigste verktøy for å forstå den andre og få tilgang til den andres erfaringer og kunnskap. I underkapittel 3.3 gjorde jeg rede for hva som var kriteriene for valget av samtalepartnere. Her argumenterte jeg for hvor viktig og avgjørende jeg mener tillit og kjennskap var for at samtalene og interaksjonen skulle fungere godt i intervjuene. Alle disse tre poeng jeg anmerker her går imot tanken om at en annen forsker skal kunne gjennomføre og få sammenfallende resultater. Jeg mener likevel at ved å redegjøre og reflektere rundt valgene og kommunisere de tydelig her i metodekapitlet, har jeg tatt ansvar for reliabiliteten av arbeidet og prosessen. Jeg vil derfor i fortsettelsen av dette underkapitlet gjøre rede for og reflektere rundt påliteligheten og kanskje enda viktigere gjennomsiktigheten av feltarbeidet, slik at leseren kan forstå under hvilke forutsetninger og med hvilke avgrensninger kunnskapen er kommet frem i dette feltarbeidet. Jeg vil nevne et par utfordringer eller eksempler på steder i intervjuene som jeg mener utfordrer reliabiliteten til prosjektet. Følgende er hentet fra intervjuet med Anne:

C: Mener du familie som "tolker" kan overstyre?

A: Ja, de overstyrer. Men ikke tolker, det har jeg aldri opplevd.

C: Tenker du at tolker er profesjonelle?

A: Ja, det tenker jeg.

Her er det snakk om å legge ord i munnen på den andre, her er det jeg som forteller at tolker er profesjonelle og ikke Anne. Dette tenker jeg er et godt eksempel på ledende spørsmål, som jeg ser på som en svekkelse av reliabiliteten av intervjuene. Mitt valg til løsning har vært å gå kritisk igjennom intervjuene og peke på steder hvor jeg gjør slik som eksemplet over. De utdragene vil ikke være med i analysearbeidet. Dette er samtidig en balansegang mellom for lite og for mye påvirkning, som Kvale & Brinkmann (2009) skriver: "I intervjuet skapes kunnskap i skjæringspunktet mellom (inter) intervjuerens og den intervjuedes synspunkter" (s. 137).

Kvale & Brinkmann (2009) trekker frem hvordan det å bruke taushet er et viktig verktøy for å la samtalepartnerne få tid til selv å reflektere og assosiere (s. 148). Det å la tausheten få rom, fant jeg vanskelig. Jeg ser at jeg kunne gitt Anne og Beate mer tid til å tenke seg om. Om dette har påvirket svarene er vanskelig å si noe om. Det kan vært med på å påvirke reliabiliteten av intervjuene. Heldigvis lot ikke Beate seg stoppe av mine antydninger til å begynne å prate og hun "tok tilbake turen sin" og fortsatte som om ingenting var skjedd.

Dette sier meg at jeg kanskje burde ha tørrtrent mer på å være i en intervjusituasjon med slekt og venner, før intervjuene med Anne og Beate. Jeg tenker derfor at det å være en ny og fersk forsker har vært med på å påvirke reliabiliteten i negativ retning i intervjuene. Kvale & Brinkmann (2009) trekker frem at det å intervjuer er et håndverk og noe som må trenes opp (s. 36). Dette kan kobles til teori om kunnskapservvervelse. Kvale & Brinkmann (2009) skriver likevel: ”Intervjuer utført av mindre erfarne intervjuere, som ikke oppfyller de vanlige retningslinjer for intervjuer, kan i noen tilfeller også gi verdifull informasjon” (s. 178). Jeg mener at det har kommet verdifull informasjon ut av intervjuene med Anne og Beate selv om jeg har vært mindre erfaren og har vist hvordan jeg i noen tilfeller har stilt ledende spørsmål, ikke alltid gitt samtalepartnerne nok tid til å tenke eller kanskje ikke hatt erfaring nok med intervjuer til å være sensibel nok til å forstå hva som i den unike situasjon vil være riktig strategi.

Her har jeg i dette underkapitlet reflektert rundt påliteligheten og prøvd å vise en gjennomskiktighet av valgene og mine tanker om konsekvenser av valgene jeg har gjort i intervjuene. Jeg har også utfordret den tradisjonelle tanke om begrepet reliabilitet, og har valgt å tenke på reliabilitet som en måte å være redelig og pålitelig i hvordan kunnskapen har kommet frem i dette feltarbeidet.

Etter disse underkapitlene med presentasjon og refleksjon over feltarbeidet vil jeg presentere arbeidet som tok form i etterkant av feltarbeidet, analysearbeidet. Et klart skille mellom feltarbeid og analyse er vanskelig å sette. Et naturlig skille for meg her i oppgaven er mellom selve intervjuene, feltarbeidet og nå alt som har skjedd i etterkant av intervjuene, et skille mellom intervjuene og beskrivelsen av videoopptaket av intervjuene. Det er klart at analysearbeidet startet nok tidligere i prosessen, både før og under intervjuene vil jeg nok påstå, men jeg vil her gjøre et kunstig skille og si at vi i neste underkapittel er over i oversettelsen som første lag av analysen.

3.6 Oversettelse som første lag av analysen

I dette underkapitlet vil jeg gjøre rede for oversettelsesarbeidet. Prosessen med å oversette har for meg vært påvirket av to overordnede spørsmål: Er oversettelsen mellom to så forskjellige språk både i uttrykksform og grammatikk i det hele tatt mulig? Og hvis ja: Hvordan skal jeg få fortellingene til samtalepartnerne med deres poeng og rikdom på tegnspråk frem til en som ikke kjenner norsk tegnspråk og døv kultur som bokstaver, ord og setninger på et ark? Ved å reflektere over mine valg av tilnærming til å løse utfordringene jeg har møtt, vil jeg samtidig presentere og reflektere over arbeidsprosessen og hvorfor sluttproduktet ble sendt ut som det

ble. Avslutningsvis svarer jeg på spørsmålene jeg her har reist.

Filosofen Gadamer skriver: ”Alle kjenner vi den merkelige, urolige og plagsomme følelsen som melder seg når vi f.eks. prøver å oversette noe – i livet, i litteraturen eller hvor som helst – og ikke finner det riktige ordet” (Gadamer, 2003, s. 5). Jeg regnet med å få hjelp av andre forskere til å finne løsninger, refleksjoner og beskrivelser som skulle kunne hjelpe meg å se de metodiske grepene man kan bruke i oversettelsesarbeidet, samt kunne hjelpe meg å reflektere rundt hva en oversettelse gjør med validiteten (gyldigheten) og relabiliteten (påliteligheten) i forskning. Jeg vil i neste avsnitt presentere hva som skjer når en muntlig tekst blir gjort om til en skriftlig tekst som en del av forskning, før jeg går videre inn i oversettelsesspørsmål. Alt dette vil være lag som ligger mellom samtalepartnerne og en ukjent leser som ikke har tilgang til samtalepartnerens utgangstekst, men kun en tekst som har gått igjennom mange silinger fra forskerens side.

3.6.1 Skriftliggjøringens styrker og svakheter

Intervjuene som ble gjennomført i feltarbeidet var en muntlig tekst. En muntlig tekst som gjøres om til en skriftlig tekst, vil aldri bli lik det den muntlige teksten en gang var. Noe vil endres når menneskene som forteller ikke lenger blir koblet sammen med det som blir fortalt. En skriftliggjøring av muntlig tale har sine styrker og svakheter. En svakhet er at menneskene, innlevelsen, den direkte kontakten som man har med den som forteller, blir borte i den skriftlige fremstillingen. En viktig styrke med å skriftliggjøre et muntlig opptak, er at det skaper en avstand og en ny måte å se på fortellingene og erfaringene som blir presentert i opptaket. Skriftliggjøring gjør at man har mulighet å gå tilbake til fortellingen i etterkant og ikke bare måtte lene seg på sin egen hukommelse av samtalen. Er det ikke alltid slik at det forskeren, ja eller det en hver person forteller til en annen, aldri vil kunne bli satt helt likt med det den andre forstår, ser eller hører? Filosofen Wittgenstein (1997) skriver: ”‘Det å iaktta’ frembringer ikke det som blir iakttatt” (s. 216). Dette har vært litt utfordrende for meg i denne prosessen. Når jeg har sett på min oversettelse og ser ordene og tenker på tegnene og samtalene jeg har hatt, ser ordene på arket så fattige ut, uten trykk og uten innlevelse. Det å ha en skriftlig tekst som jeg leste etter å ha jobbet med teksten en stund, har vært med på å gi meg avstand og mulighet til å se på hva det egentlig var som ble sagt, hvilke tegn som ble brukt. Men vil ikke dette være likt det andre forskerne også kan erfare i sine prosjekter. Wittgenstein (1997) skriver:

«Når jeg leser opp et dikt eller en fortelling med innlevelse, foregår det jo noe i meg som ikke foregår hvis jeg bare skumleser linjene for informasjonens skyld» (...) Jeg

kan også gi et bestemt ord en betoning som fremhever dets betydning i forhold til de øvrige, nesten som om dette ordet var et bilde på hele saken. (Og dette kan naturligvis være betinget av setningsbygningen.) (s. 244)

Mange som har skrevet ned et muntlig utsagn, kan kjenne seg igjen i Wittgensteins beskrivelse. Intonasjon, innlevelse, pauser, ansiktsuttrykk forsvinner når det kommer ned i bokstaver og ord på et ark. Kanskje særlig når skriftliggjøringen også er en oversettelse. Da vil fremhevingen av et ord eller for meg fremhevingen av et tegn, forsvinne. Dette vil jeg nå gå dypere inn i. Hvordan behandler andre forskere dette fenomenet og hvordan kan man ivareta det opprinnelige så godt som mulig og samtidig gi en ukjent leser mulighet til å forstå? Dette vil være tema for neste avsnitt

3.6.2 Oversettelse som en del av feltarbeid, andre forskeres svar på metodisk tilnærming

Det å finne litteratur som tar for seg oversettelsens påvirkning og medvirkning i forskning har krevd mye leting. Jeg mener dette er et metodisk problem som i utgangspunktet er lite beskrevet og omdiskutert i litteraturen. Noen få forskere har nevnt oversettelsens plass i forskning. En av disse forskerne er Bujra (2006). Hun skriver: "Translation is more than a technical exercise; it is also a social relationship involving power, status and the imperfect mediation of cultures" (s. 172). Her beskriver Bujra oversettelse som formidling mellom kulturer, og at det har med makt og status å gjøre. Makt og status er store, mektige og viktige temaer som jeg gjerne ville gått inn på og belyst nærmere, men for å begrense arbeidet, vil jeg ikke gjøre det i denne oppgaven. Bujra tar opp temaet om *imperfect*, og for meg var det godt å lese at andre også har kjent på følelsen av *imperfect*. Det kan se ut som en felles erkjennelse om at oversettelse er en umulig oppgave, men som likevel er noe som vi mennesker gjør og får til å fungere. Sosiologen og antropologen Phillips reflekterte over temaet tilbake i 1960:

Finally, the field worker should be frank to admit that no matter how much care he devotes to the translation process, it is in absolute terms an unsolvable problem, and the best that he can hope for are good *approximations* between the meanings of the two languages. (Phillips, 1960, s. 184)

Phillips beskriver at feltarbeideren må være modig nok til å innrømme at det beste man kan håpe på er en god *tilnærming* i sin oversettelse. Dette mener jeg både kan knyttes sammen med avsnittet over, om hva som skjer med en fortelling når den blir skriftliggjort med eller uten en oversettelse involvert. Oversettelsen vil være ett av fortolkningstrinnene som legger

seg mellom leseren og fortelleren. Her vil jeg bruke tanker fra forskeren og pedagogen Birbili (2000):

- Collecting data in one language and presenting the findings in another involves researchers taking translation-related decisions that have a direct impact on the validity of the research and its report.
- Factors which affect the quality of translation in social research include: the linguistic competence of the translator/s; the translator's knowledge of the culture of the people under study; the autobiography of those involved in the translation; and the circumstances in which the translation takes place.
- There is a need for social researchers who have to translate data from one language to another to be explicit in describing their choices and decisions, translation procedures and the resources used. (Birbili, 2000)

Birbili skriver at man i et prosjekt som forholder seg til to språk, er nødt til å gjøre oversettelses-relaterte avgjørelser. Min erfaring er at det å oversette og det å simultantolke er svært forskjellige prosesser. Ved simultantolkning er 'sender' og 'mottaker' tilstede, slik at tolken raskt fanger opp signal som forteller at noe ikke er oppfattet eller er oppfattet feil. Muligheter til avklaringer og spørsmål både fra partene og tolken kan stilles og avklares umiddelbart. Når man oversetter har man ikke denne muligheten og nærheten til verken 'sender' eller 'mottaker'. Årene jeg har tolket har gjort at jeg har noe erfaring med hvilke tegn, begrepet og kulturelle trekk som kan trenge en ekstra forklaring. Jeg har flere ganger i oversettelsen lagt til egne forklaringer om hva et uttrykks betydning viser til. Et eksempel på dette er når Beate snakker om døves kulturdager. Jeg nikker bare i intervjuet og lar henne fortsette, jeg vet jo hva døves kulturdager er. I oversettelsen har jeg her lagt til en forklaring på hva døves kulturdager er. Det er en kulturfestival for døde og andre tegnspråklige som arrangeres en gang i året.

Jeg har nå vist og reflektert rundt hvordan jeg har brukt min erfaring som tolk inn i oversettelsesarbeidet, og presentert andre forskeres refleksjoner rundt oversettelse i forskning. Det neste temaet som nå vil bli belyst er videomediets muligheter og begrensninger.

3.6.3 Videografi som metode

Videografi som metode gir noen muligheter, men også noen begrensninger. Dette vil jeg gjøre rede for i dette avsnittet. Det å ha mulighet til i etterkant å se opptaket er på mange måter som en mellomting mellom å være tilstede og samtidig være en observatør av intervjuet. Det første jeg gjorde når opptakene var lastet opp på maskinen, var å se igjennom opptakene i sin helhet. Det var på mange måter som å gjenoppleve intervjusituasjonene. Samtidig la jeg merke til

ting som jeg ikke husket eller registrert i intervjusituasjonene. Det gikk opp for meg, at ved å bruke video, ga det mye informasjon som jeg som forsker må ta stilling til. Hva som skal være med i en nedskrivelse av hva jeg ser på skjermen, hadde jeg ikke tatt høyde for i forberedelsene mine. Religionsviteren Fuglseth (2015) skriver:

Filma sekvenser gjev særlig godt innblikk i desse forholda der ein kan studere tale, gestar, mimikk, rørsler, haldningar, rommet og gjenstander i rommet o.l. i *samanheng*. Vi kan på denne måten få fram på kva måte aktørane objektiverer meining og såleis koordinerer haldningane og dei meiningane dei har med og i handlingane. (Fuglseth, 2015)

Fuglseth tar opp hvordan man ved hjelp av video har mulighet til å se mer av sammenhengen når man ser bildet og tekst og hvordan alt henger sammen med alt i rommet. Det neste spørsmålet blir hva som skal være med i en transkripsjon og hva som skal utelates. Han beskriver denne prosessen som: "(...) uhyre komplisert, ein kan tenkje seg løysingar som eit orkesterpartitur (...)" (Fuglseth, 2015). Han beskriver fordelene av en partiturløsning ved at: "Partituret får godt fram både sekvensialiteten, det diakrone, og det samtidige eller synkronne går saman med refleksiviteten: korleis meininga i språket vert reflektert og understreka i gestar" (Fuglseth, 2015). Hvordan Fuglseth her beskriver hvor mye som fanges opp med bruk av video kjenner jeg meg igjen i.

Samtidig er det ikke utviklet noen skriftlig form for noe tegnspråk. Det finnes annotasjonssystemer, men selv om man kan tegnspråket som blir beskrevet i en annotasjon, er det vanskelig å slutte tilbake til det uttrykket annotasjonen referer til. Filmmediet revolusjonerte tegnspråkforskningen, da film gjør det mulig å se et tegn eller en tekst flere ganger. Likevel er det en utfordring å gå fra filmen til en akademisk skriftlig form. I Norge er Vogt-Svendsens (1990) et godt eksempel på en håndskrevet partiturtranskripsjon. Med utviklingen av video og annen datateknikk og programvarer har tegnspråkforskningen fått mange nye og gode hjelpemidler, for eksempel dataprogrammet ELAN⁶ (EUDICO Linguistic Annotator). ELAN er utviklet for å analysere opptak av bilder og lyd. ELAN er meget godt for å analysere tegnspråk i det man hele tiden kan se på videoopptaket og de annotasjonene man gjør for de forskjellige parametre/komponentene i den kommunikative interaksjonen. Hva man og hvordan man annoterer vil være avhengig av studiens fokus.

En av utfordringene i tegnspråkanalysen har vært å definere om det er et skille og eventuelt hvor skillet går mellom tegn og allmenne kulturelle gester. Dette skillet diskuteres

⁶For å lese mer om annotasjon av og om tegnspråk, se: <http://www.ling.su.se/teckenspr%C3%A5k/transkription-elan-1.13953>.

enda og har resultert i forskjellige retninger innen tegnspråklingvistikken. Fordelen med det noen kaller videografi og det tegnspråkforskere kaller annotasjon er at man kan gi til kjenne på en god og nøyaktig måte hva man beskriver i den kommunikative interaksjonen. Det har vist seg at blikkretning, ansiktsuttrykk, skuldertrekninger, bevegelser i pannen kan både gi uttrykk for emosjoner, holdninger og grammatikk i norsk tegnspråk (Halvorsen, 2012, s. 239-242). Ulempen med videografi er at man får med seg hele den kontekstuelle settingen hvor alle elementene ikke nødvendigvis er like viktige for utveksling av mening. Når man skal annotere for å gi en adekvat tilfredsstillende oversettelse er det viktig å hele tiden se på sammenhengen og samspillet mellom enkeltelementer og helheten. Dette samspillet er mer komplekst på et filmopptak enn på et lydopptak. Et lydopptak vil gi mer informasjon enn notater eller en skriftlig besvarelse. Når man arbeider med tegnspråk er videoopptak og et annotasjonsprogram brukt i de ledende forskningsmiljøene i Norden, eksempelvis NTNU og Stockholms universitet. I pakt med den fagtradisjon jeg som tolk står i, har jeg valgt videoopptak og annotasjon. Videografi som metode for å studere meningsutveksling i vokalt språk, er beskrevet av for eksempel Kendon (2004). Han har sett på samspill mellom gester og talespråk som likeverdige og utfyllende signal om mening.

Når man snakker om et språk som tegnspråk der man bruker store deler av kroppen, er det vanskelig å skille mellom hva som er en gest og hva som er språklige elementer. Det byr på noen utfordringer og muligheter å oversette tegnspråk som simultant språk og presentere erfaringer fortalt på tegnspråk i en lineær struktur. Det vil være tema i de neste avsnittene.

3.6.4 Hvordan oversettelsen ble til

I avsnitt 3.6.3 belyste jeg hvordan oversettelse består av mange valg og avgjørelser som må tas. Jeg vil i dette avsnittet vise og drøfte forskjellige innfallsvinkler jeg har hatt til oversettelsesarbeidet, for til slutt å sitte igjen med en oversettelse av intervjuene som ble sendt tilbake til samtalepartnerne for validering.

Jeg har i dette feltarbeidet gjennomført oversettelsesarbeidet selv. Det er fordeler og ulemper med at forskeren selv oversetter. Den største fordelen er at forsker, har kontroll over alle ledd av arbeidet. I språkvitenskapen heter det at minst to personer skal gå igjennom samme tekst for å transkribere denne, og det bør være 80 % sammenfall for å gå videre (Halvorsen, 2012, s. 139). Sammenfall med andres oversettelse, har jeg ikke gjort da dette ville vært kostbart og tidkrevende. Det er en svakhet med arbeidet, men jeg har prøvd å bøte på det ved å selv gå igjennom teksten med forskjellige tilnærminger, og ved å la samtalepartnerne lese igjennom oversettelsen.

Innledningsvis kan jeg si at det har vært nyttig å se videoen mange ganger, i forskjellige hastigheter og med forskjellige fokus. En slik tilnærming har vært positiv fordi jeg har fått med meg flere nyanser for hver gang og den har gitt meg ny forståelse om hva som sies og hvordan det blir sagt. Jeg har hatt mulighet og tid til å formulere og omformulere teksten underveis i arbeidet.

Raanes (2012) som forsker på norsk taktilt tegnspråk, har skrevet om *språkanalyse ut fra et videomaterial*. I sin forskning beskriver hun syv notasjonsnivåer i transkripsjonarbeidet: en innholdsoversikt av materialet, observasjon av situasjon, tegntranskripsjon med tekstkommentarer, detaljtranskripsjon, framstilling i resyméform, oversettelse av dialogen og bruk av bilder (s. 83-85). I mitt arbeid har alle nivåene Raanes beskriver, vært til stede på forskjellige stadier av prosessen. De nivåene som ble viktige i mitt arbeid, vil jeg i dette avsnittet beskrive. Valget var først å se igjennom opptakene i sin helhet. I neste runde så jeg igjennom videoene, men stoppet opp underveis og noterte ned spørsmål eller kommentarer til meg selv i loggen.

Denne første skriftlige formen av intervjuene, vil jeg i denne oppgaven kalle en transkripsjon. Transkripsjonen er preget av kildespråket, norsk tegnspråk, i syntaks og struktur. I transkripsjonen brukt jeg fargekoder som verktøy. Det som var greit å transkribere ble markert i sort, usikre steder ble markert med rødt. Steder hvor jeg la til egne tilføyelser om begrep og ord som krevde en forklaring, ble markert i grønt. Gester som jeg forsto som en slags metasamtale om samtalen ble markert i orange. Gestene kunne kommunisere for eksempel ”svarer jeg på spørsmålet ditt?” På denne måten ble transkripsjonen også kommentert tekst.

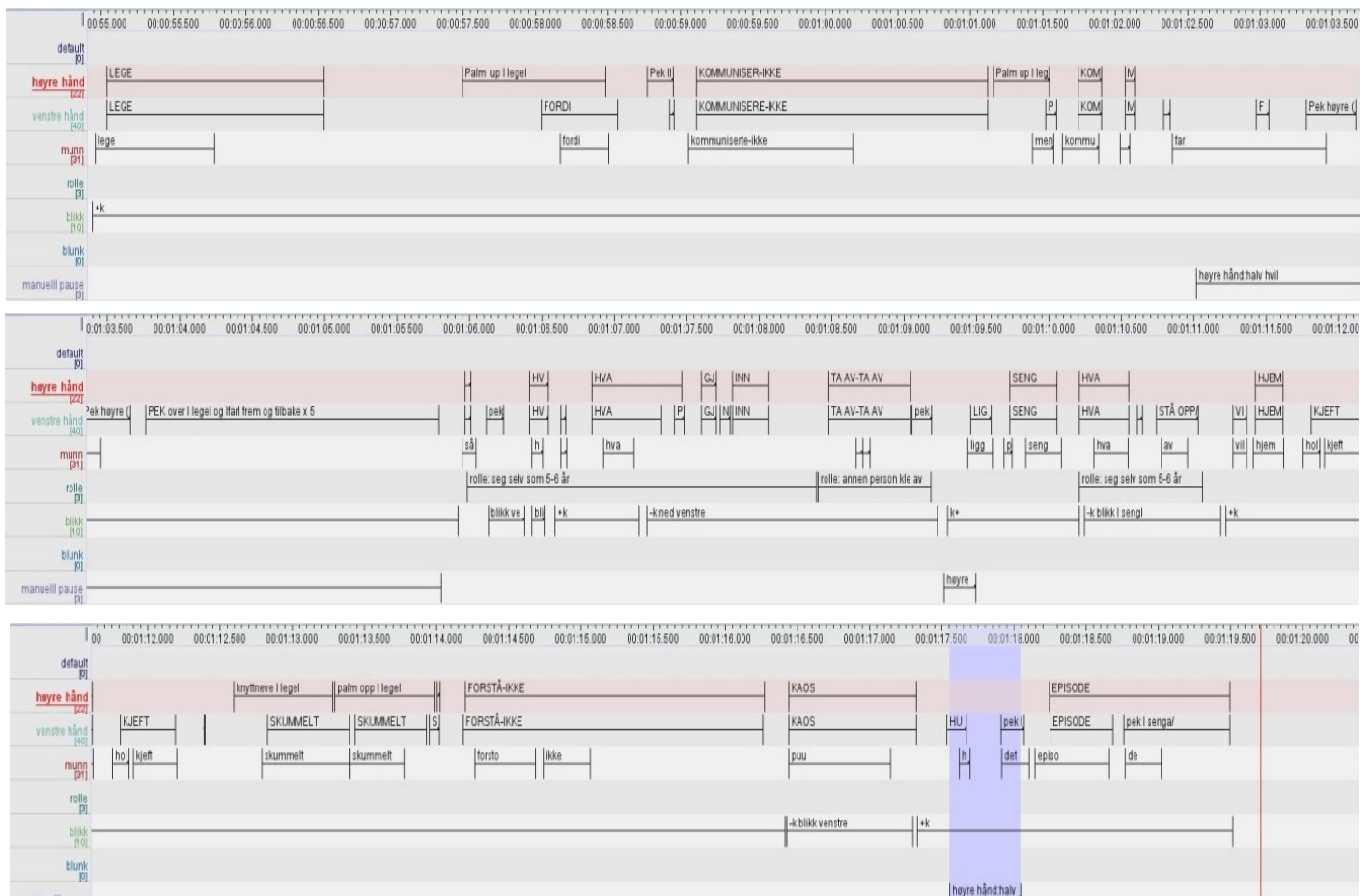
Fargekodene gjorde det lett å se hvor i oversettelsen det måtte jobbes mer, og hvor i teksten det var mine kontekstualiseringer. Ulempen var at jeg ble påvirket av hva i teksten som var vanskelig eller lett å oversette. Dette, tenker jeg, er det Dreyfus & Dreyfus (1988) beskriver som tunnelsyn. Tunnelsynet artet seg her ved at jeg var låst i forståelser og valg jeg hadde gjort i tidligere gjennomganger. Jeg vil nå vise et utdrag fra transkripsjonen, for å vise hvordan transkripsjonen min ser ut. Transkripsjonen er hentet fra en av Annes fortellinger:

Han kommuniserte ikke med meg. Han kommuniserte bare med min far. Legen og min far snakket sammen. Jeg visste ikke hva som skulle skje, jeg visste ikke at jeg skulle inn på et rom, at de skulle legge meg i en seng, at de tok av meg klærne. Jeg var hele tiden usikker og fikk ikke med meg hva som skulle skje. Jeg forsto jo ikke hva som skjedde og det var veldig kaotisk (puh). Jeg ville hjem, og fikk bare beskjed om å holde kjeft, og jeg følte det veldig skummelt-skummelt. Jeg forsto ikke, jeg opplevde alt kaos rundt meg. Den episoden husker jeg godt den. ... (slår ut med hendene).

I transkripsjonen er det let å se at teksten ikke har norsk struktur og grammatikk fullt ut. Den har også elementer av tegnspråkgrammatikk. Eksempel på dette er parentesen etter kaotisk (puh). Dette er en fast munnstilling i tegnspråk, som slik jeg forstår det, og er med på å gradbøye hvor sterkt noe er kaotisk. Transkripsjonen holder ikke mål som en oversettelse. Dette gjorde at jeg endret strategi.

Den nye strategien som ble brukt er på mange måter en slik partituretranskripsjon som Fuglesth beskriver i avsnitt 3.6.3. Jeg har valgt å gjennomføre en lingvistisk annotasjon av de deler av teksten jeg fant mest utfordrende. Annotasjon er gjort med hjelp av ELAN. I annotasjonen for denne analysen viser linjene nedover hva som skjer i henholdsvis høyre hånd, venstre hånd, munnen, og ved hjelp av perspektivskift, blikket og manuelle hvil. Disse elementene viste seg å være tilstrekkelig for å løse de utfordringene filmopptakene ga. Det kunne vært med flere elementer i annotasjonen som for eksempel blunk, kroppsendringer, hodebevegelser. Alle disse elementene er viktige deler av tegnspråkets grammatikk. En annotasjon er en næranalyse av en språklig interaksjon. Den er meningsløse for dem som ikke kjenner annotasjonskonvensjonene og kan språket som blir analysert. Annotasjonen for denne analysen, vil være en kombinasjon mellom en beskrivelse av form og innhold av det språklige uttrykket. Jeg vil nå vise et bilde av annotasjonen illustrert i figur 2. Annotasjonen er basert på den samme fortellingen til Anne som tidligere i avsnittet er vist som transkripsjon.

Figur 2. ELAN-annotasjon av Annes fortelling.

Videoklippet som er utgangspunktet for transkripsjonen, annotasjonene og som jeg vil vise den oversatte versjonen litt senere i avsnittet varer i 25 sekunder. Halvorsens (2012) skriver at det kan beregnes å bruke 23 timer å transkribere 1 minutt tegnspråktekst (s. 130). Transkripsjonstid vil være avhengig av hva forskeren undersøker, og hvor mange parametere eller detaljer som skal med. Det vil også være avhengig av forskerens erfaring med slikt arbeid. De 25 sekundene har tatt meg 32 timer å fullføre.

Det å arbeide med annotasjonen har vært et verktøy og en tilnærming for å øke fokuset på oppgavens mål, å presentere to tegnspråklige døves livsverden med deres begreper og forståelsesmodeller. Annotasjonsarbeidet ble et vendepunkt i arbeidet. Ved å fokusere på delene, i annotasjonen, fikk satt samtalepartnerenes fortellinger og erfaringer i sentrum, og plassert oversettelsen som et middel og ikke som sluttproduktet i oppgaven. Wadel (1991) skriver: "Å finne *bærende uttrykksmåter* fordrer at en tar i bruk språket. Og ikke bare sitt eget språk, men også informantens språk" (s. 200). Ved å annotere fikk jeg hjelper til å dele opp den tegnspråklige teksten. Annotasjonen ble viktig for å holde fast i samtalepartnerenes uttrykksmåter.

Arbeidet med transkripsjonen og annotasjonen, førte i fellesskap til en ny runde med skriftliggjøringen av intervjuene. Denne gangen var målet å utarbeide en oversettelse med fokuset på hvordan dette 'ville vært sagt om personen snakket norsk'. Helheten og sluttproduktet tenker jeg, som Polanyi beskriver, er mer enn delene, men ved å fokusere på delene har jeg også fått løftet blikket for helheten. I pendlingen mellom deler og helhet av samtalene, ble oversettelsen til. Oversettelsen ble lettere å utarbeide, med transkripsjonen og annotasjonen som viktige skritt på veien og som støttedokumenter. Oversettelsen ble sendt til samtalepartnerne, slik at de fikk mulighet til å rette opp i eventuelle feil og misforståelser jeg måtte ha gjort. Etter å ha fått tilbake deres kommentarer og korrigert oversettelsene, mener jeg å ha en valid oversettelse. Denne godkjente oversettelsen ligger til grunn for analysen i oppgaven. Eksempelvis vil jeg her vise Annes fortelling i oversatt versjonen:

Legen pratet ikke med meg, han og min far de pratet bare med hverandre over hodet på meg. Jeg lurte hele tiden på hva som skulle hende, de tok meg med inn på et rom, kledde av meg og la meg i en seng. Jeg ville bare stå opp og reise hjem, men da fikk jeg beskjed om å holde kjef. Jeg opplevde dette veldig skummelt. Jeg forsto jo ikke det som skjedde og alt var veldig kaotisk for meg. Jeg husker denne episoden veldig godt.

3.6.5 Konkrete utfordringer og mine løsninger på disse

Jeg har i avsnitt 3.6.4 presentert arbeidsprosessen som har resultert i en oversatt skriftliggjort versjon av intervjuene. I dette avsnittet vil jeg gi noen konkrete eksempler som har bydd på ekstra tid og refleksjon. Språkviteren Josefson (1985) skriver følgende om forskningsformidling: ”Det som framstår som väsentligt är att finna de exempel som kan fungera som en brygga mellom de olika språkspelen i en dialog mellan forskarna och de människor som har användning för forskningen” (s. 55). Jeg vil ikke nevne de eksemplene som fungerer, men heller de som jeg har opplevd utfordret oversettelsesprosessen. Det er disse stedene man må jobbe ekstra med, som gir ny innsikt. Overordnet vil jeg si at graden av simultanitet i tegnspråk har skapt de største utfordringene i arbeidet. Tegnspråk og tolkeforskerne Cornes & Napier (2005) beskriver forskjeller mellom tale og tegnspråk slik:

Signed and spoken languages have different structures and modalities. (...) When we refer to modality, we mean that spoken languages are linear languages (i.e. one word is produced after another), and signed languages are visual-spatial languages (i.e. use the modality of three-dimensional space, where more than one sign can be produced at the same time because of the use of two hands). (Cornes & Napier, 2005, s. 403)

Det er i denne modalitetsforskjellen og ulikheten i uttryksform jeg virkelig har opplevd de store utfordringene. Jeg har forstått hva som blir sagt på videoen, men slett med å finne ord og uttryksformer for å beskrive det samme på norsk. Det er fire områder eller typer av utfordringer jeg vil drøfte her i oppgaven.

Den første utfordringen er tegn jeg lærte å kalle proformer, som litteraturen i dag omtales med forskjellige uttrykk som depicting signs eller avbildende tegn. Dette er tegn som i seg selv gir rom for tolkning. Et eksempel fra intervjuene er svaret fra Anne på mitt oppfølgingsspørsmål på hva en god tolk er. Anne svarer blant annet at de gode tolkene er gode på beskrivelser, hvorpå jeg spør hva god på beskrivelser betyr. Hun svarer ved å vise et eksempel på hvordan en god beskrivelse av at noe sitter fast i halsen kan gjøres. Tegnene hun viser meg er en ikonisk beskrivelse som virker konkret og viser hvor på kroppen og hvordan dette kan uttrykkes. Utfordringen blir å få dette oversatt til godt norsk. I transkripsjonen står det: ”*proform som viser hvordan noe sitter fast i halsen*”. I oversettelsen står det: ”*En god tolk må kunne vise meg konkret hvordan det oppleves at noe sitter fast i halsen.*” Dette eksempelet viser også en tydelig forskjell på diskursregel eller en type forskjell i hvordan man svarer på spørsmål eller stiller spørsmål på tegnspråk og norsk.

Den andre utfordring, er fortellermåten på tegnspråk som gjør at om for eksempel tid eller sted ikke er viktig for fortellingen, blir det ofte utelatt. Når fortellingene skal oversettes

til norsk skriftspråk hvor verb bøyes i tid, må forskeren gjøre noen valg. Et eksempel er når Anne forteller om en syk venninne, men tid blir aldri nevnt. I den oversatte versjonen står det: ”*venninne som er/har vært syk*”.

Den tredje utfordringen jeg har møtt og som jeg ønsker å konkretisere, er at fordi tegnspråk er et simultant språk, så kan flere ting være likestilt, det vil si at de blir sagt eller uttrykkes samtidig. Når dette skal oversettes til en lineær struktur som norsk skriftspråk, må noe komme først og sist av det samtalepartneren uttrykte samtidig eller likestilt. Et eksempel er når Anne forteller at hennes far og legen snakket med hverandre. Anne uttrykker ikke om det er faren eller legen som snakker først, men jeg har valgt å oversette dette slik: ”*Legen og min far pratet med hverandre*.” Det kunne like gjerne vært oversatt med: ”*Min far og legen pratet med hverandre*.”

Den fjerde og siste utfordringen jeg vil ta opp her, er bruken av det som kalles direkte fremstilling, det vil si man uttrykker seg som om man tar perspektivet til karakteren i fortellingen man referere til. På tegnspråk er direkte fremstilling hyppigere brukt enn på norsk talespråk. Direkte fremstilling er en del av tegnspråklig uttrykksform og grammatikk. Når man snakker tegnspråk, og skal referere til noe som har hendt, kan man gå inn i rollen og vise det som ble gjort eller sagt. Når direkte fremstilling, sitert handling skal oversettes til norsk, som ikke har denne måten å uttrykke seg, blir det utfordrende. Et eksempel på dette er hvordan Anne viser ved å endre kropps- og blikkretning hvem som sier hva til hvem. Hun viser til at legen og faren snakker over hodet på henne, og hun viser med kroppen at det hun sier er det hun selv som barn sa den gangen. Utfordringen er å finne en ekvivalent oversettelse til norsk skriftspråk hvor sitert handling ikke brukes. Løsningen på hvordan dette ble oversatt, finnes i avslutningen av 3.6.4. Den oversatte versjonen av Annes fortelling har blitt til ved at jeg har frigjort meg fra noen av tegnene som blir sagt, men mener å ha beholdt innholdet.

For å oppsummere, det er de store vekslingene i modalitet og uttrykksform som har vært vanskelige å oversette. I dette avsnittet har jeg presentert og beskrevet noen utfordringer som har krevd ekstra jobb, refleksjon og tydeliggjøring av hvordan oversettelsen ble til. Dette mener jeg vil være med å styrke reliabiliteten til prosjektet. Et annet begrep som brukes i forskning er validitet. I neste underkapittel gjøre jeg rede for begrepet og hvordan jeg har tatt høyde for validiteten.

3.7 Validitet

Kvale & Brinkmann (2009) beskriver validitet som: "Styrken og gyldigheten til et utsagn (...)" (s. 326). Min validering har vært å sende den skriftlige oversettelsen til

samtalepartnerne. Ved å be dem lese igjennom og slik gi dem mulighet til å korrigere oversettelsen, mener jeg å ha gjennomført det Kvale & Brinkmann (2009) kaller medlemsvalidering (s. 221). I min forskning er jeg heldig, fordi samtalepartnere er tospråklige, (skriftlig) norsk og tegnspråk. En av samtalepartnerne kom ganske fort med en tilbakemelding om at oversettelsen så grei ut, at hun hadde fokusert på innholdet. Den andre samtalepartneren har etter flere påminnelser ikke kommet med skriftlig tilbakemelding. Begge samtalepartnerne har fått mulighet til å kommentere. Det å be samtalepartnerne kontrollere oversettelsen har kanskje vært å legge en stort arbeid og ansvar på dem. Det å lese mange sider tekst om egne erfaringer tar tid, kan føles ubehagelig eller vekke andre følelser. Likevel mener jeg at denne måten å kvalitetssikre oversettelsen på, har vært viktig og riktig, særlig da det i dette feltarbeidet er en majoritet som forsker på en minoritet. Jeg har nå drøfte forskjellige utfordringer knyttet til språkene i dette feltarbeidet, språk er som sagt knyttet til kultur og mennesker. Her ligger det noen etiske utfordringer som nå vil drøftes nærmere.

3.8 Etiske utfordringer

Døvemiljøet er lite og hvor mange kjenner hverandre godt. Dette har gitt noen klare utfordringer og også vært med på å avgjøre noen av valgene jeg har gjort. Samtalepartnerne har begge fortalt ting om seg selv og andre som andre i miljøet vil kunne kjenne igjen. Jeg har dermed vært nødt til å gjøre noen grep som gjør at vedkommende som eier erfaringen, er mindre fremtredende og mindre synlig, men hvor fortellingen som objekt trer tydelig frem. Kvale & Brinkmann (2009) beskriver hvordan kontekstualisering er viktig for å kunne forstå en erfaring og en fortelling (s. 95). Samtidig har jeg her valgt å gjøre grep for å ikke gjøre denne kontekstualiseringen så detaljert at den blir gjenkjennbar. Dette er gjort for å anonymisere og aidentifisere subjektene og la fortellingene som noens fortellinger tre frem. Det er en balansegang mellom for mye og for lite, og det har hele tiden vært en overveielse for meg som forsker. Det er klart at ved å endre noe, så endrer man også helheten, samtidig er dette valget og den løsningen jeg ser for å kunne ivareta både fortelleren og fortellingen på en etisk forsvarlig måte. Kvale & Brinkmann (2009) beskriver denne overveielser som et dilemma. Dilemmaet beskriver de: "(...) består i å ønske så mye kunnskap som mulig, samtidig med at man respekterer intervjupersonenes integritet" (s. 184). Fra en refleksjon over etiske overveielser over hva som skal være med og på hvilken måte, samt hva som må utelates fra intervjuene, vil jeg nå i det neste underkapitlet oppsummere de overordnede spørsmålene som jeg stilte i innledningen av underkapittel 3.6.

3.9 Oppsummering

Oversettelsen har vært et stort og omfattende arbeid. I en oppgave som handler om tolking og bevegelse mellom språk, både i feltarbeidet, men også som tema, mener jeg at dette arbeidet har vært en viktig brikke i ny og utvidet forståelse. Jeg brukte mye tid, men den er ikke bortkastet for jeg har utviklet større oppmerksomhet på hva tegnspråk som helhet består av. Denne kunnskapen har gitt meg som profesjonsutøvende tolk bevissthet og mulighet til i min praksis som tolk, å vite og forstå tegnspråket bedre. Spørsmålet om er det mulig å oversette som en del av forskning, har dukket opp mange ganger i løpet av arbeidet. I dette kapitlet har jeg prøvd å få frem hvor komplekst og sammensatt noe av svaret på dette spørsmålet kan være. Det kunnskapshullet jeg mener å ha funnet om metode og utfordringene jeg har avdekket og jobbet med i dette feltarbeidet, håper jeg i fremtiden vil arbeides med.

Det var først som voksen tegnspråkstudent og i møtet med døve, jeg ble oppmerksom på at jeg er hørende og ikke bare kulturelt norsk. Jeg har i oppgaven reflektert over hvordan dette kulturmøtet kan være med på å påvirke kunnskapen som har kommet frem i feltarbeidet, og hva som trengs for å la leseren få møte døv kultur.

Mange har kanskje en forestilling om at det er mulig å ha to identiske fortellinger på to forskjellige språk via oversettelse. I et oversettelsesteoretisk perspektiv er dette umulig. Men ved å jobbe med oversettelsene og bruke tid og kolleger, samtalepartnerens tospråklighet, kan det føre til oversettelser som formidler kunnskap på tvers av kulturer og språk. På denne måten mener jeg at erfaringer og kunnskap som ligger bevart i den enkelte individ kan finne veien fra et språk til en annen. For meg er oversettelsen som en metaforisk sti som kan være med å formidle kunnskapen, og slik kan kanskje kunnskaper som ikke ligger langs "motorveien" i vårt samfunn være mulig å nå frem til. Avslutningsvis vil jeg i metodekapitlet og i overgangen til presentasjon til empirien vise til Erlenkamp (2003) sine tanker om tegnspråkforskeres første feltarbeid og slutte meg til hennes beskrivelse:

Men jeg tror nok at mange tegnspråkforskere også i framtida vil oppleve sitt første feltarbeid som et slags eventyr: Man vet egentlig ikke hva man begir seg ut på. Man vil antakeligvis møte en del hinder, gå steder der ingen har vært før, og noen ganger tro at «oppdraget» er umulig å gjennomføre. Men på tross av motstand og problemer underveis, vil man til slutt forhåpentligvis ha vunnet noe som vil gjøre det vel verdt alt strevet. (s. 127-28)

4 Empiri og drøfting

I underkapittel 2.5 nevnte jeg filosofene som har vært viktige for min forståelse av yrket mitt og mer grunnleggende i det å være menneske i møte med andre mennesker. Det overordnede begrepet i dette er for meg tillit. I denne oppgaven vil tre faktorer som jeg mener står i dynamisk forhold til tillit bli belyst. Temaene er 'identitet og selvforståelse', 'forventing og forforståelse' som begge bygger oppunder det tredje temaet 'den gode tolk'.

4.1 Identitet, vi, de andre

I dette underkapitlet vil jeg gjøre rede for identitet og begrepsparet *vi* og *de andre*. Jeg vil deretter undersøke og presentere samtalepartnerens forståelser av *vi* og *de andre*. Men først vil jeg med hjelp av teori diskutere begrepet identitet.

Identitet er et sammensatt begrep, og begrepet vil i dette underkapitlet være sentralt. Ifølge Norsk Etymologisk ordbok er ordets opprinnelse: ”**identitet**: fullstendig likhet; sum av element som gir et individ, et samfunn og lignende individualitet. Av nylatin *identitas*, avledet av latin *idem* «samme» (...)” (Caprona, 2014, s. 938). Min umiddelbare tanke er at fullstendig likhet blir noe statisk, noe urokkelig, i alle fall som kan ta lang tid å endre. Jeg har derfor lett etter en alternativ måte å tenke om identitet. Haualand (2002) hjelper meg med dette i sin omtale av døv kultur: ”(...) *døvekultur* er ... en viktig bestanddel i konstruksjonen og omtalen av en figurert døv verden fordi det brukes *som om vi* døve er annerledes enn *de* hørende. Begrepet blir derfor sentralt i en diskurs om oss og de andre” (s. 133). Hun skriver videre: ”Hva som er relevant informasjon for en hørende, trenger ikke være det for en døv. Men hva som er informasjon for én døv person, trenger ikke være det for en annen døv” (Haualand, 2002, s. 143). Haualand sier at gruppen døve eller gruppen hørende har individer uten 'fullstendig likhet'. Haualand (2002) trekker frem hvordan en forståelse av hvem som er *vi* og hvem som er *de andre* ikke vil kunne undersøkes og konkluderes med en gang for alle, men hun sier isteden at hvem som er *vi* og hvem som er *de andre* vil være situasjons- og relasjonsavhengig (s. 153). Hun understreker at: ”(...) hva som er ”andre” og ”oss” blir selv skapt i en artikulasjonsprosess” (Haualand, 2002, s. 164). Haualand trekker frem hvordan hvem som er en del av *vi/oss* og *de andre* vil variere ut i fra konteksten, derfor vil jeg gjerne i dette underkapitlet presentere utdrag fra Anne og Beate hvor det kommer frem ulike former for *vi* og *de andre*.

4.1.1 Et døvt vi – oss

Anne og Beate snakker flere ganger om et *vi*. Beate sier for eksempel: ”*Du vet vi døve lever ikke om natta, da blir vi låst inne i et skap. Det er kjedelig å leve i skapet om natta.*” Dette er en humoristisk og ironisk kommentar som bunner i at *vi-et*, døve, har en opplevelse av at det er vanskelig å få tolk på ettermiddag og kveldstid. Norges Døveforbundet har lenge arbeidet for at tolker skal være tilgjengelig også om kvelden og i helgene⁷. Viktige deler av livet leves da. I dette sitatet er det et klart *vi*. Humor og ironi er med på å fremheve *vi-et*, i motsetning til hørende, *de andre*, som lever hele tiden og bestemmer selv hva de skal gjøre når.

Anne uttrykker også at tegnspråk danner et døvt *vi*: ”*Hvis personen er døv, ja så trengs det tegnspråktolk.*” Bak dette sitatet ligger det en forståelse av at døve er mennesker som snakker tegnspråk, og har det som en sterk og tydelig identitetsmarkør for sitt kulturelle fellesskap, jamfør underkapittel 2.1 om døv kultur og døv erfaring.

I samtalene ble spørsmålet om å forstå – ikke forstå, nevnt i to forskjellige kontekster. Et døvt *vi* kom frem i konteksten undervisning og det kom frem i konteksten tegnspråktolkede legesamtaler. Når Beate snakker om undervisning og skolegang sier hun: ”*Døve er vant til å spørre hverandre når det er noe vi ikke har forstått.*” Beate beskriver her et kjent fenomen fra døveskolene hvor de hørende lærerne ikke behersket tegnspråk like godt. Da forklarte elevene hverandre hva som var lærerens poeng til alle elevene forsto. Disse forklaringene mellom elevene ble gjort på tegnspråk og ikke talespråk som lærerne brukte. Dette blir beskrevet i Vogt-Svendsen (1983, s. 21). Denne tradisjonen kjenner Beate også fra høyere utdanning: ”*Underveis i en forelesning vil vi døve ”resyme-tolke” for hverandre, spørre hverandre i salen om hva foreleseren har sagt, når det er noe vi ikke har fått med oss.*” Denne tradisjon har flere hørende kommentert. Noen opplever det forstyrrende og uhøflig når døve og andre ”prater” i en forelesning. Hørende forelesere lager ikke pauser i sin talestrøm slik at døve får lese PowerPoint, eller tid til å lage notater før foreleser fortsetter. Forelesninger i høyere utdanning er et talespråklig kulturuttrykk som ikke integrerer eller respekterer døv kultur på disse punktene. For å sette det på spissen er dette en hørende praksis som kan kategoriseres som audisme. Audismebegrepet er presentert i avsnitt 2.1.2. Beate beskriver en lang tradisjon døve har for å sikre seg informasjon i omgang med hørende som ikke behersker tegnspråk. Hva døve går glipp av under ”resyme-tolkingen”, blir ikke nevnt. Disse sitatene viser at Anne og Beate har samme forståelse av *vi-døve* på grunnlag av felles adferd, felles trekk i gruppen, på linje med Caprona (2014) sin definisjon av identitet. I forhold til høyere utdanning har

⁷ Dette arbeidet til Norges Døveforbund kan leses om på deres hjemmeside under Tolkeutvalget: <http://www.deafnet.no/no/ndf/utvalginfo/tolkeutvalget>

Anne en annen *vi-oppfattelse* som også handler om identitet: ”*Det er ikke mange døve som har høyere utdanning innen medisin og helsefag.*” Hvor mange prosent av døve som har høyere utdanning er ikke kartlagt, men tradisjonelt har det vært få, jamfør avsnitt 2.1.2 om hvordan døve på skolen fikk opplæring i s-yrker. I Annes forståelse av gruppen *vi-døve* er det også et annet fellestrekk som gjør seg gjeldende, det er få medlemmer med høyere utdanning, i alle fall i helsefag. I konteksten for denne oppgaven, tegnspråktolkede legesamtaler, konstrueres et *døvt-vi* i forlengelse av utdanningstradisjonen. I legesamtalen er det viktig å spørre og avklare for å forstå. Til forskjell fra undervisningssituasjonen er det ingen andre døve å spørre når det er noe man ikke forstår. Beate beskriver hva som da kan oppstå: ”*I en legesituasjon har ikke døve pasienter noen andre døve å spørre, og derfor blir personen bare sittende å nikke.*” Beate forklarer dette fenomenet mer inngående slik: ”*Av og til så sier døve ja, men egentlig så mener de ikke ja, de bare later som og sitter og nikker.*” Beate sier: ”*Altså, hvis du kjenner døve godt, og vet nok om den døve kulturen, så ser du det med en gang. Du ser det kjapt på øynene og på kroppsspråket at personen ikke har forstått. Du tar det med en gang.*” Det interessante med dette sitatet er at det virker som om Beate beskriver det samme ansikts og kroppsuttrykket som jeg beskrev i rammefortellingen. Beate fortsetter: ”*Ser vi en person som nikker, men har ”blankt blikk”, så ville vi gjenta det vi akkurat har sagt selv om personen sitter og nikker. (...) Og det at den døve er ”blank i blikket” betyr jo at vedkommende ikke har forstått, men så sitter vedkommende samtidig og nikker, og hva da, ja... Akkurat på dette området så bør døve bli bedre, de bør spørre likevel.*” Anne er også enig i at døve må bli flinkere til å spørre: ”*Og samtidig så tenker jeg at om det er døve som ikke tør å spørre hva noe betyr og blir sittende tause, så går de glipp av mye av informasjonen.*” Sitatene fra Beate og Anne får meg til å tenke at det blant døve er ansiktsuttrykk som har fast betydning. Beate snakker om at ’du ser det med en gang’ og det betyr at: ”jeg har ikke skjønt, kan du være snill å gjenta, utdype, nyansere”. Psykologvisten McNeill (2005) og gestforskeren Kendon (2004) beskriver hvordan gester, både håndbevegelser og ansiktsuttrykk i en gitt kultur har en fast betydning og er like konvensjonaliserte som talespråket som de opererer i samspill med. Jeg tenker at også i norsk tegnspråkkultur finnes ansiktsuttrykk som har relativt konvensjonalisert betydning, for eksempel som et uttrykk for at vedkommende ønsker mer informasjon. Når døve ser dette ansiktstykke responderer de straks, ved å gjenta, resyme-tolke, forklare, utdype inntil den man snakker med nikker og gir signal om at man kan fortsette til neste tema. Døve har altså en tanke om et felles *døvt vi*, samtidig nyanserer samtalepartnerne mine dette *døve vi-et*. Døve har fellestrekk, men er ikke helt like. Beate forteller om en gruppe døve hun

tenker har lite kontakt med andre døve. Hun forteller at de svarer litt annerledes enn forventet på spørsmål som for eksempel: ”Har du det bra?” Beate forteller hva som skjer om hun stiller et slikt spørsmål:

De blir stående å snakke og snakke, og jeg blir stående å lytte og nikke ... Jeg tror at dette er en kombinasjon av flere ting, de har et stort behov for å ha noen å prate med, og når det er noen som prater til dem, så vil de fortelle alt på en gang. Jeg tenker kanskje at de føler at de må forklare alt, fordi de er vant til at hørende ikke vet og forstår, og derfor så må alt forklares nøye.

Beate gir her uttrykk for en erfaring av at ikke alle døve er helt like. De er preget av den konteksten de lever i. Døve som lever tett med andre døve, er vant til å bli forstått, og får dekket sine sosiale behov tilfredsstillende. De utvikler en type adferd som er forskjellig fra døve som lever mer isolert, og som for det meste kommuniserer med hørende. Det kan virke som om denne gruppen døve ikke er vant til en lett og flytende samtale på et rikt og nyansert tegnspråk. De benytter anledningen til dette når de treffer andre døve. Selv om døve har fellestrekk, så er det også store individuelle forskjeller. Slik Haualand (2011) var inne på, og som Pillars (2011) tar inn i sin definisjon av kultur, beskrevet i avsnitt 2.1.2.

Jeg får likevel et inntrykk av et samhold med et sterkt internt *vi*. Kanskje dette kan sees som en kollektiv tanke om at *vi* tar vare på hverandre internt og en gruppetilhørighet som kan dras tilbake til tanken om hvordan *vi-et* både er noe styrkende og samtidig kan det ekskludere noen andre døve. En mulig forståelse er at man internt i *vi-et* kan finne den hjelpen man trenger. Det siste sitatet sier også at en del av *vi-et* ser når noen ikke forstår, og tar ansvar for at de skal forstå. Hva som kan skje når man ikke er tilstede i det *vi-et*, men heller møter *de andre*, beskriver begge samtalepartnerne. De tar opp hvordan døve i møte med lege og tolk kan bli sittende passive uten å ta ansvar for sin egen forståelse av informasjonen de får. Dette kan kanskje sees på i sammenheng med det Haualand (2011) beskrev, at i noen situasjoner lever døve: ”på en måte i et hørende samfunn- men er samtidig ikke alltid en del av det ” (s. 21). Beate har en mulig forklaring på hva som skjer i disse tilfellene, hun sier:

Jeg føler at dette kan være sammensatt. Det kan være dette med at legen fremdeles har autoritet-status, med majoritet-minoritet, hørende-døv å gjøre. Noen ganger er det slik at jeg forstår ikke, men jeg tør ikke si ifra, jeg synker bare sammen. Jeg får det ikke til, og blir derfor sittende å bare nikke.

Hvordan samtalepartnerne mine tenker at tolken skal møte og forholde seg til pasienter som blir sittende stille, vil bli belyst i underkapittel 4.2 som beskriver samtalepartneres

forventinger til tolken. Ved å skape et *vi*, hevder Haualand (2002) at man også skaper et *de andre*. Jeg har nå presentert noen sider ved et *døvt – vi*, og vil nå presentere sitater som sier noe om *de andre – de hørende*

4.1.2 Et hørende de – dem

I avsnitt 4.1.1 er det beskrevet hvordan samtalepartnerne opererer med et døvt *vi*. Nå skal jeg undersøker om samtalepartnerne sier noe som kan forstås som et hørende *de – dem*, et hørende *de andre*. Og det gjør de. Beate har en klar oppfatning av hvordan en legesituasjon ville vært om både pasient og lege var hørende, hun forteller: ”*Jeg tenker at hvis både pasienten og legen hadde vært hørende, så måtte jo legen forklart inntil pasienten hadde oppfattet og ikke bare gitt pasienten en lapp og latt pasienten gå.*” Beate skildrer her en erfaring hun og kanskje flere døve har hatt. Erfaringen er å ikke få god nok informasjon, eller en ordentlig forklaring på sykdom, behandling, prognose, etc. Beate tenker at leger ikke behandler døve og hørende likt. Det overordnede synet er at alle pasienter i Norge skal behandles likt, men hun har en forestilling om at det er annerledes. Beate har en tanke om at den døve pasienten får en lapp uten at legen tar seg tid til å forklare, mens en hørende pasient blir bedre ivaretatt og får en mer utdypende, muntlig forklaring fra legen, underforstått en mer direkte kontakt og en bedre mulighet til å spørre når noe er uklart. Beate har en forestilling om at *de hørende* får en bedre behandling enn *vi-døve*. Denne bedre behandlingen gir hørende mer informasjon og mer kunnskap. Jeg vil stoppe opp ved denne lappen som Beate snakker om, en lapp fra legen må være en lapp med noen ord, eventuelt noen setninger, eller et informasjonsskriv funnet på nettet eller en utskrift av prøvesvar. Denne skriftlige informasjonen er etter all sannsynlighet på norsk og med helsefaglige uttrykk og vendinger. Norsk er et fremmedspråk for mange døve. Undersøkelser om døves leseferdigheter sier at døve i likhet med mange hørende ikke alltid er gode lesere (Mittet, 2015, s 72; Vogt-Svendsene, 1983, s. 21).

Beate har når hun snakker om døve som sjeldent har møtt andre døve, allerede sagt noe om *de-hørende*: ”(Døve) er vant til at hørende ikke vet og forstår.” Beate er her inne på noe som sikkert gjelder mange minoriteter. Majoriteten vet lite om dem, deres kultur, språk og levemåter, mens minoriteten er godt orientert om majoriteten. Et eksempel på dette er alle spørsmålene tolker får fra hørende om døve og døves levemåter. Ut fra sitatene over fra Anne og Beate mener jeg det er tydelig å se en konstruksjon om hørende som legitimerer identiteten av et *døvt – vi* i motsetning til de hørende – *de andre*. Slik jeg har vist over, har samtalepartnerne et differensiert syn på *vi-døve*, og et tilsvarende differensiert syn på *de-*

hørende. Både Anne og Beate forteller om erfaringer med helsepersonell som kjenner og kan døv kultur og kjenner sammenhenger og målsetninger med samtalen, og forstår når tolken ikke skjønner. Noen hørende skjønner fordi de faktisk kan tegnspråk. Så selv om det er mulig å si at Anne og Beate har en konstruksjon av *de-hørende* som noe annet enn *vi-døve*, så har de samtidig et nyansert syn på gruppen hørende. I gruppen *de-hørende* finnes det noen som kommuniserer like greit, ubesværet og likeverdig med døve som med hørende. Beate forteller: ”*En gang var jeg hos en lege som kjente meg godt. Tolken ble forvirra, men legen sa til tolken at hun kunne slappe av, fordi han hadde forstått hva jeg sa.*” Beate forteller her om en lege som ikke kan tegnspråk, men som likevel forsto mer av hva hun sa, enn det tolken gjorde. Gruppen hørende er ikke bare en gruppe av ignorante og arrogante hørende, hørende som ikke forstår eller bryr seg om å bli bedre kjent med døve, men har også medlemmer som forstår og kjenner til døve. Anne kommer med en erfaring hvor dette bildet på *de-hørende* blir nyansert. Hun forteller om hvordan hun en gang møtte en lege som ikke var som andre hørende, men også en del av et *vi-døve*, hun forteller:

En gang kom jeg til en ny lege, han kunne tegnspråk. Det at legen kunne tegnspråk ble jeg helt overrasket og sjokkert over. Han kunne så godt tegnspråk fordi han hadde en døv bror. Han beskrev alt så godt for meg den legen. Legen forklarte hvor og hvordan ting skjedde i kroppen min. Den legen var så flink til å beskrive, og jeg fikk med meg så mange detaljer. Det å gå til en lege som kan tegnspråk er helt optimalt, men jeg har bare opplevd det sånn med den ene legen. Da han sluttet og det kom en ny lege som ikke kunne tegnspråk, ble det en skikkelig nedtur. Det å da måtte kommunisere med en lege som ikke kunne tegnspråk igjen, var veldig utfordrende og veldig annerledes for meg.

Anne viser her hvordan informasjonen blir nyansert og detaljert, fyldig og god når legen og pasienten har et felles språk som begge kan godt. Forestillingen som ble beskrevet over, om at hørende får bedre behandling hos en hørende lege enn det døve gjør, hviler på en konkret erfaring om at når legen behersker tegnspråk, får døve en fyldig og god informasjon. Døve får kunnskap og kan ta ansvar for egen helse. Anne husker også veldig godt hvordan det ble når hun igjen var hos en lege som ikke kunne tegnspråk. Hun opplevde dette som en skikkelig nedtur. Annes beskrivelse av en nedtur, tenker jeg svarer på undringen som ble stilt i innledningen av oppgaven, om samtalepartnerne har erfaringer med dette *noe* som blir borte eller annerledes i en tolket samtale, kontra en direkte samtale med legen. Det betyr at unntaksvis kan døve oppleve en likeverdig behandling i helsevesenet, men repetisjonen, det vanlige, er den negative erfaringen. Denne negative repetisjonen forklarer og legitimerer at døve snakker om en egen identitet og en egen kultur, skal vi tro Butler (1990/1999). Hun skriver: ”(...) it is only *within* the practices of repetitive signifying that a subversion of

identity becomes possible” (s. 198-199). Butler er her opptatt av hvordan det er repetisjoner i seg selv som gjør at man kan forme og utvikle identitet og sub-identitet. Dette avsnittet viser at noen hørende kan og vet, og står så å si med et ben i døv kultur, og er vokst opp med for eksempel døve foreldre og springer ut av den døve kulturen. Innledningsvis nevnte jeg at noen tolker har døve foreldre, men ikke alle. Dette var mer vanlig før enn i dag. Et interessant spørsmål å undersøke videre er hva slag forestilling samtalepartnerne har om tolken, tolkens funksjon, ansvar og plassering i landskapet blant døve og hørende.

4.1.3 Tolkens plass i *vi* og *de andre*

I avsnittene 4.1.1 og 4.1.2 har jeg presentert hvordan samtalepartnerne operer med både et døvt *vi* og et hørende *de andre*. Nå skal jeg undersøke om hvordan samtalepartnerne plasserer tolken i en slik konstruksjon av *vi* og *de andre*. I avsnitt 2.2.1 ble det beskrevet hvordan de første tolkene hadde en familiær tilknytning til døvemiljøet. Mange var barn av døve foreldre, og dermed en naturlig del av et døvt *vi*. Jeg vil først undersøke om samtalepartnerne mine sier noe som kan tyde på at tolken i er inkludert i konstruksjonen av et *vi*, og det gjør de. Anne uttrykker: *”Tolken er på likt nivå som meg. Men legen har jo utdannet seg og har erfaring om hva som feiler meg.”* Anne har her en tanke om at legen har kunnskap som hun og tolken ikke har. Grimen (2008) skriver: *”Mellom profesjonelle og klienter er det epistemisk asymmetri”* (s. 199). Grimens sitat forstår jeg det dit hen at det vil kunne være forskjell i kunnskap og forståelse om området den profesjonelle har utdanning og erfaring fra, som klienten ikke automatisk innehar. I Annes sitat finner jeg igjen denne asymmetrien som Grimen beskriver. Anne har her plassert tolken på likt nivå som seg selv i denne asymmetrien med legen. Tolken har da en plass i *vi-et* som ikke har tilgangen til denne kunnskapen og erfaringen som legen har. Beate har også en oppfatning som kan peke i retning av tolken som en del av et døvt *vi*, hun forteller om hva som kan skje når en døv pasient opplever å ikke forstå hva legen sier, hun forteller: *”(Døve) vil ikke virke dumme fordi de ikke forstår hva legen sier. Noen vet jeg spør tolken i etterkant av samtalen, når de selv og tolken har kommet ut.”* I avsnitt 4.1.1 fortalte Beate hvordan døve er vant til å spørre hverandre om det er noe de ikke forstår. Her kommer det samme frem, men denne gangen er det tolken som er den som blir spurt. Dette *vi-et* som Beate trekker frem, hvor døve er vant til å spørre hverandre, kan det synes som tolken har blitt en del av. Beate mener at: *”Den døve egentlig kunne ha sagt ifra til tolken at nå er det noe jeg ikke har forstått, kan ikke du spørre en gang til er du snill.”* Beate trekker her frem hvordan tolken blir som et bindeledd mellom *vi* og *de andre*. Sitatet viser en tanke om at det i en tolket samtale foregår to parallelle samtaler, en mellom den døve pasienten og tolken,

og en annen mellom legen og tolken. Beate forteller om hvordan hun opplever at tolker oppfører seg forskjellig overfor de to som blir tolket:

Når noen snakker på norsk og tolken oversetter til meg, så er det ikke ofte tolken stopper den som snakker. Men hvis det er omvendt, at det er jeg som snakker norsk tegnspråk og tolken stemmetolker til en hørende, så blir jeg ofte stoppet. Og da lurer jeg på hvorfor? Selvfølgelig så snakker jeg av og til fort, det vet jeg. Men hvorfor blir jeg stoppet oftere enn hørende? Av og til så kan jeg se at tolken egentlig ikke har skjønnet hva den hørende har sagt, men likevel ikke stopper. Og da har det hendt at jeg har spurt tolken i det som for meg blir dårlige situasjoner: "Hvorfor spurte du ikke den hørende, eller hvorfor stoppet du ikke legen?" Da har tolken blitt ubekvem og gir uttrykk for at hun/han kviet seg for å stoppe legen. Men hva er det da? Det er altså greit å stoppe meg fordi jeg er döv, men det er ikke greit å stoppe den hørende?

Beate gir her uttrykk for at det er en avstand mellom tolken og legen, som gjør at tolken ikke spør når hun/han ikke skjønner hva legen har sagt. Tolken identifiserer seg altså ikke med *de* hørende, men behandler de hørende som *de andre*. Mens tolken avbryter de døve enklere. Når tolken enklere avbryter den døve, virker det som om Beate har en tanke om større nærhet mellom tolken og den døve, enn det er mellom tolken og den hørende. Underforstått, at tolken er en del av *vi-døve*.

Jeg har nå vist at samtalepartnerne opererer med et felles *vi* som inkluderer tolken, nå vil jeg presentere hvordan samtalepartnerne også opererer med tolken som *de andre*. Anne forteller:

Ofte blir legen sittende å se på tolken, og legens nysgjerrighet rettes ofte mot tolken. Legen stiller tolken mange spørsmål som for eksempel: "Hva, er du utdannet tolk du?", "Hvor lang utdanning er det?" Jeg ser at tolken og legen snakker med stemme til hverandre, men jeg får ikke med meg hva de sier. Det at de snakker med stemme til hverandre, er uventet og overraskende for meg. Det som skjer er at når tolken svarer på legens spørsmål, bruker tolken tegn og stemme. Men legens spørsmål blir aldri oversatt til meg, så det får jeg ikke med meg. Etter hvert veksler legen med å se på tolken eller meg.

Annes fortelling er en tydelig erfaring av tolken som *de andre*. Det at tolken og legen kommuniserer med hverandre i en situasjon hvor pasienten burde stå i fokus, må oppleves veldig ekskluderende for en döv pasient. I tegnspråk er blikket viktig. I Annes fortelling er det tolken som får legens blikk og dermed oppmerksomhet. I en tegnspråklig kommunikasjon er det blikket som avgjør hvem som kan snakke. Hvem som i øyeblikket får mottakers blikk, markerer hvem mottaker lytter til og er opptatt av. Blikk markerer derfor makt, og kan brukes for å inkludere og ekskludere. Dette vil være kjent i en talespråklig kontekst også, men sier ikke nødvendigvis hvem man lytter til. Hvilket det gjør i en samtale på tegnspråk. Det er ikke pasienten med sin lidelse og plage som står i sentrum, men legen og tolken, som faktisk er på

jobb for å hjelpe, slik Anne forteller. Når en døv pasient ikke får blikkontakt, blir pasienten utestengt fra samtalen. Legens spørsmål blir ikke oversatt av tolken til pasienten, dette er tolkens jobb i samtalen. Den språkblandingen tolken bruker på å svare på spørsmålene er ofte en kombinasjon av tegn og stemme. Erfaringsmessig vil tolken snakke et fullverdig norsk, men det vil være tilfeldig hvilke ord som får et tegn knyttet til seg. En slik blanding av forskjellig kommunikasjonssystem, er ikke et språk. Meningen i det som sies vil erfaringsmessig være vanskelig å oppfatte for en person som ikke hører hvilke ord som blir sagt. Anne har i liten grad mulighet til å ta del i samtalen mellom *de andre*. Et annet sted sier Anne eksplisitt at tolken har ansvar for å forklare og forteller, hun sier ”*Tolken er jo en ordbok. For eksempel om man tolker hos en advokat eller i rettsvesenet, hos legen eller ulike skolefag, så må tolken kjenne til de ulike begrepene som dukker opp i de ulike situasjonene/institusjonene.*” I dette utsagnet har Anne en tanke om at tolken vet og kan like mye som legen, og representerer *de andre*, de hørende. Selv om Anne her gir uttrykk for at tolken vet og kan, og dermed tilhører *de andre*, de hørende, synes det som om Anne mener at tolken også må vite når det ikke er tilstrekkelig å oversette, men i tillegg trengs en forklaring utover selve oversettelse. Tolken må også ha kjennskap til *vi-døve*, og på grunnlag av denne kjennskapen også være en del av dette *vi-et*. I kapittel 2 gjorde jeg rede for den historiske utviklingen til den døve kulturen og til tolkeprofesjonen. Utviklingslinjen for tolkeprofesjonen starter i den døve kulturen. Det er døv kultur som tok ansvar for at det ble en tolkeutdanning. På denne måten gikk man fra veldedighet til en profesjonalisering av yrket. Tolkeutdanningen ble et eget høyskole og universitetsfag. Med profesjonaliseringen blir det avstand mellom profesjonen og den døve kulturen som ikke alltid har sammenfallende interesser. Samtalepartners svar, fortellinger og refleksjoner vil trolig bevege seg mellom forskjellige stadier på de to utviklingslinjene. I et møte mellom disse to kulturene i dag, vil det kunne tenkes at den historiske utviklingen og erfaringer fra tidligere faser av utviklingen hos både døv pasient og tolken kan være med å påvirke møtet. I avsnitt 2.2.5 presenterte jeg teori som belyste en mulig plassering av tolken et sted mellom døvemiljøet og storsamfunnet i det som Haualand (2011) beskrev som døvesamfunnet. Med disse utdragene fra empirien mener jeg det har kommet frem tanker om tolken som en del av et døvt *vi* og tolken som en del av *de andre*, de hørende. Ved å snakke med to døve ser jeg at disse to har forskjellige tanker om hvem tolker er, hvilke kunnskaper og ferdigheter tolken besitter og bør besitte, og hva som er tolkens ansvar. Disse forestillingene er dels samsvarende, men også forskjellige. Med disse forskjellige forventninger og forståelser av identitet, *vi-døves* identitet, *de-hørendes* identitet

og tolkens identitet, vil jeg nå se om de nye perspektivene jeg har fått, kan gi ny innsikt og forståelse om rammefortellingen.

4.1.4 Identitet og ny forståelse om rammefortellingen

Jeg har nå undersøkt og funnet at Anne og Beate operer med tolken både som del av et *vi* og som del av *de andre*. Med hjelp av teori om identitet og innsikt samtalepartnerne har gitt meg, mener jeg å ha funnet en nøkkel til å forstå rammefortellingen på en ny måte. Haualand (2002) skriver: ”Der ulike figurerte verdener er landskap som preger og preges av diskursive stier, kan identitet forstås som et selvets kart, som organiserer, formes av og reformer det figurerte landskapet og de diskursive stiene identiteten virker i samhandling med” (s. 164). I rammefortellingen er det noe jeg i dag ser på som en form for identitetsmarkering eller noe som kan hjelpe meg å forstå ’selvets kart’ på en ny måte for å bruke Hauands begrep. Når damen i rammefortellingen spør meg som åpenbart er hørende, om jeg er DØV, tenker jeg i dag at hun spurte om hun kunne bruke sine vanlige, kulturelle, semiotiske ressurser i samtalen. I mine egne tanker da, var det tydelig at jeg plasserte meg selv som hørende, som *de andre* for damen ved å svare som jeg gjorde. Vogt-Svendsen (1983) har beskrevet noen ansiktsuttrykk uten manuelt tegn som en del av kommunikasjonen på tegnspråk. Slike kulturelle uttrykk med fast ansiktsuttrykk uten at man samtidig gjør et tegn i hendene, lærte vi lite om på studiet. Da jeg, i rammefortellingen ikke fanget opp betydningen av ansiktsuttrykket pasienten signaliserte, kan dette være en forklaring på fortvilelsen og usikkerheten som kom til å prege meg i situasjonen. Noe var uttrykt og sett, men ikke oppfattet som noe som skulle tolkes til legen. I og for seg hadde jeg lært at tegnet DØV betyr noe annet enn det norske ordet døv, tegnet hadde en annen betydning enn et spørsmål om min hørsel. Spørsmålet handlet om min kulturelle og språklige tilhørighet. Men jeg hadde ikke erfaring og kunnskap nok til å se at jeg også kunne bli sett på som en del av dette fellesskapet, og dermed inkluderes i et *vi-døve*. Innsiktene om identiteter som jeg nå har fått, har gitt meg en utvidet forståelse av møtet med døv pasient og hørende lege. Med denne utvidede innsikten, har jeg også fått økt forståelse om profesjonen tolk. Dette vil jeg komme tilbake til i kapittel 5. I underkapittel 4.2 vil jeg undersøke hvilke forventninger samtalepartnerne mine har til tolken.

4.2 Forventninger til legesamtalen

I denne delen av oppgaven vil jeg undersøke hvilke forventninger samtalepartnerne mine har om tolkens arbeid. Butler (1990/1999) reflekterer over forventninger, hun bruker tanker fra Kafka når hun skriver: ”There the one who waits for the law, sits before the door of the law,

attributes a certain force to the law for which one waits” (s. XV). Og hun beskriver så: ”The anticipation of an authoritative disclosure of meaning is the means by which the authority is attributed and installed: the anticipation conjures its object” (Butler, 1990/199, s. XV). Butler presenterer her en tanke om at det å ha en forventning, vil være med å påvirke resultatet av det man har en forventning til. Altså hvordan forventninger er med å fremlede sitt objekt. Butler sier at det finnes en dobbelthet eller en vekselvirkning mellom den som forventer og det forventingen er knyttet til. I en samtale mellom en pasient og en lege, mener jeg det vil være mange og komplekse forventninger på flere nivå. Hver person vil ha forventninger til den andre, til seg selv og selve samtalen. Det vil si at pasienten og legen vil stille med minst tre forventninger hver. Kommer det inn en person til, for eksempel tolken, vil legen og pasienten også ha forventninger til tolken, altså vil hver deltaker ha fire forventninger, det vil si at det er minst 12 aspekt av forventninger i en tolket legesamtale, som er med på å påvirke utfallet av samtalen. Med utgangspunkt i psykolog Grønlie (1995), tenker jeg at det er viktig at forventningene er så realistiske som mulige, slik at de kan bli innfridd, og ingen behøver å gå skuffet hjem. Grønlie (1995) skriver: ”De fleste konflikter i yrkeslivet, både mellom mennesker og i det enkelte mennesket, kommer jo nettopp av vage, negative signaler og uklare og/eller kryssende forventninger til arbeidsrollen” (s. 54). Tar vi som et utgangspunkt til tolkens arbeid, tolkeforbundets etiske retningslinjer punkt 1: ”Tolkens primære oppgave er å tolke mellom parter som mangler felles språk” (vedlegg 1), vil jeg nå undersøke hvilke forventninger Anne og Beate har til tolkens arbeid.

4.2.1 Forventninger til tolken

Beate forteller hva hun tenker kan skje om tolken ikke har gode nok tegnspråkkunnskaper:

Samtidig tenker jeg at tolken må ivareta innholdet i det som blir sagt når det blir oversatt fra det ene til det andre språket. Det er mange ord og meninger på norsk som vi uttrykker på en annen måte på norsk tegnspråk. Men det blir ikke alltid oversatt til et godt og riktig norsk. Det blir oversatt til noe, kanskje litt frekt sagt, men det blir oversatt til et surrete, platt norsk. Slik at legen får et annet inntrykk av pasienten enn det som er riktig. Jeg tenker på for eksempel psykiatrien, der er språket veldig viktig, der er det jo mye snakk om hvordan man sier ting, samt hvordan man uttrykker seg som er viktig. Og hvis tolken ikke ivaretar dette i oversettelse til legen, kan legen tro pasienten er utviklingshemmet fordi språket i oversettelsen til tolken ikke er like nyansert og rikt som det den døde sa.

Beate uttrykker tydelig en forventning om tolkens språklig kompetanse. Den skal være like høyt utviklet og nyansert på begge språk. Uttrykker pasienten seg platt, skal tolkningen være platt, uttrykker pasienten seg rikt og nyansert, skal tolkningen være rik og nyansert. Denne forventningen presiserer Beate i sin samtale ved å gjenta poenget. Når dette er så viktig, og slik hun beskriver faren, tenker jeg at hun eller andre døve, har opplevd det motsatte. Nemlig at tolkens oversettelse ikke er ekvivalent med pasientens uttrykk. Beate har forståelse for at det kan være utfordrende, hun gjør et poeng ut av det som i lingvistikken kalles *falske venner*, ord og uttrykk som er ganske like i to forskjellige språk, kan lett oppfattes å bety det samme. Hvilket de nødvendigvis ikke gjør. Det kan være veldig stor forskjell mellom betydningen, eksempler på dette fenomenet er det svenske ordet *rolig* og det norske *rolig*, og det engelske ordet *simple* og norske ordet *simpel*. Dette fenomenet er Beate klar over som en fallgrube for tolken. Hennes forventning er at tolken har så god kjennskap til likheter og forskjeller mellom norsk og norsk tegnspråk at dette ikke skjer. Beates erfaring synes å være at tolkers kunnskap både skorter på norsk tegnspråk og norsk talespråk. Beate fortsetter:

Jeg føler at det er en ting som tolkeutdanningen helt har glemt og det er norsken. Det er veldig fokus på tegnspråk i studiet, kompetanse i tegnspråk, lære tegn osv., lære å oversette fra tegnspråk til norsk, men hvis man da ikke har norsken? Hvordan skal man da vite at en ting på tegnspråk betyr dette på norsk, og at en ting på norsk betyr dette på tegnspråk? Det betyr at man må være god i norsk også. F.eks. dette med idiommer, altså faste uttrykk, dette er språkkunnskap på et veldig høyt nivå. Og hvis man har lært det på tegnspråk, vet hva det betyr, vet innholdet etc. på tegnspråk, men ikke vet hvordan man sier på norsk. Hvis man møter et tegnspråkuttrykk, så må man tenke hva det egentlig heter på norsk, hva ville vært et ekvivalent uttrykk på norsk. Jeg tenker at norskundervisningen, den burde også styrkes. Det er greit nok å forvente at studentene har videregående skole nivå på norsken, men i noen sammenhenger så er det ikke nok. F.eks. så er det jo veldig typisk for leger at de er vant til å bruke fremmedord.

Beate har en tydelig forventning om språkkunnskapene til tolken, både når det gjelder norsk og norsk tegnspråk. Og det kan synes som Beate har erfaringer hvor tolkens kunnskaper heller ikke i norsk har vært gode nok. Hun sier at norsk kunnskaper etter avsluttet videregående skole ikke er tilstrekkelig for en tolk i dagens Norge. Morsmålskompetanse i seg selv er ikke godt nok. Det er ikke nok å kunne tegn eller kunne slå opp ord og tegn, men man må kjenne og vite hvordan ord og uttrykk brukes og hva de betyr i forskjellige kontekster og ulike

sammenhenger. Alt dette vil være avgjørende kunnskap en tolk trenger for å kunne oversette ekvivalent. Anne forteller: ”(tolker må) *snakke på en sånn måte og med mimikk og detaljerte beskrivelser, så det blir lett for meg å forstå og kjenne igjen ut i fra beskrivelsene hva det er jeg har eller ikke har.*” Anne beskriver her en forventning til tolkens tegnspråklige ferdigheter. Jeg forstår utsagnet hennes dit hen at hun mener tolker må bruke genuine tegnspråklige uttrykksformer i sine oversettelser. Dette er uttrykksformer som ikke finnes i norsk talespråk og som derfor er krevende å anvende når man hører norsk og selv skal snakke tegnspråk. For å beherske og inneha disse språkferdighetene, er Anne opptatt av ikke bare hvordan tolker må ha språkkunnskaper, men også være aktive der språket brukes, hun sier:

De som er gode stemmetolker (tolker fra tegnspråk til norsk talespråk) er ofte i familie med døve eller har døve foreldre. De kjenner til den enkeltes nyanser. Også selyfølgelig de som er vant til å snakke med mange døve, blir ofte gode stemmetolker. Hvis det er en som aldri eller sjeldent har kontakt med døve, så blir de dårligere stemmetolker. Det er ulike tegndialekter og måter å snakke på.

Anne har en tanke om at tolker må være aktivt tilstede der språket brukes. Bakhtin (2005) skriver:

(...) ordtilfang og grammatisk oppbygging, lærer vi ikkje frå ordbøker og grammatikkar, men frå konkrete ytringar som vi høyrer og sjølve reproduserer i den levande talekommunikasjonen med folk omkring oss. Språkformene tileignar vi oss berre i form av ytringar og saman med ytringane. (s. 21)

I Annes sitat finner jeg igjen det Bakhtin beskriver i sitatet over. Tolker må ta aktiv del og være til stede der språket brukes for å kunne ha en tilfredsstillende tolkeferdighet. Beate er også opptatt av språk og tolkers språkkunnskaper, men hun drar i tillegg inn tanker om forventinger til tolkers kulturkunnskap, hun sier:

Tolken må vite hvordan døve samhandler kommunikativt og hvordan hørende samhandler kommunikativt, og så finne en god måte å overføre innholdet i det som blir sagt mellom de to kulturene, altså begge veier. Som ditt eksempel med spørsmålet ”hva kan jeg hjelpe deg med i dag?” For hørende vil dette fungere greit, men for døve vil en slik formulering ikke fungere. Da må man si noe slikt som: ”Hva vil du ta opp i dag?” istedenfor. Og ved å si det på den måten: ”Hva vil du ta opp i dag?”, så gir man også et signal til pasienten at hun/han ikke skal fortelle hele livshistorien sin, men faktisk kun svare på hva de faktisk ønsker å ta opp denne dagen.

Beate har her en forventning til at tolken ikke bare er en språklig oversetter, men også en kulturell oversetter. Beate er klar over at det å oversette mellom kulturer ikke alltid er like lett, men hun har en forventning om at tolken må ha inngående kunnskap om hvordan både døve og hørende samhandler innbyrdes i sine kulturer, for så å kunne oversette på en ekvivalent måte mellom disse. Wittgenstein (1997) har beskrevet hva det betyr å forstå et språk: ”Å forstå en setning vil si å forstå et språk. Å forstå et språk vil si å beherske en teknikk” (s. 111). Rabbås (1997) skriver i forlengelsen av dette:

Å forstå et begrep er følgelig å beherske et språkspill. Samtidig er et språkspill en praksis som ikke bare er av rent språklig karakter, men som utgjør en del av vårt liv. Å forstå et begrep er derfor å delta i en bestemt livsform. (s. 13)

Wittgenstein og Rabbås beskriver tanker om hvordan språk og språkspill er del av våre liv. Språk og kultur er intimt knyttet sammen og påvirker hverandre gjensidig. Rabbås beskriver det man i lingvistikken kaller sjanger og kontekst, to element som speiler hverandre. Tolken må ha sjangerkunnskap i begge kulturer for å kunne gjøre gode valg når man tolker. Anne og Beate har tydelige forventninger til at tolken må ha høy språklig kompetanse både i norsk og i tegnspråk.

Anne sier: ”(tolken) skal jo bare oversette mellom disse to, og ellers være nøytral.” Anne har en tanke om at tolken skal være nøytral. Det kan være en forventning om at tolken ikke skal blande seg i samtalen, ikke trekke noe fra eller legge noe til. Det er en forventning om at tolken er *kun* et nødvendig kommunikasjonsmiddel, et ledd, en oversetter som er der bare fordi partene ikke har et felles språk. Selv om Anne har en tanke om at tolken bare skal tolke, har Beate en litt annen oppfatning av hvordan tolken skal være:

Akkurat i lege-situasjoner så er det ekstra viktig... fordi det er jo helse, det kan handle om liv eller død. Derfor tenker jeg at det er viktig at tolken gir beskjed til legen at pasienten ikke har oppfattet. Jeg mener at tolken må si ifra til legen at ”jeg har oversatt det du har sagt, men pasienten har ikke oppfattet det.”

Beate har en forventning om at tolken skal ta ansvar for å melde ifra til legen hva hun/han mener pasienten ikke har fått med seg. Hun presiserer at denne forventningen gjelder spesielt i legesituasjoner, hvor informasjon kan handle om liv eller død. Det er interessant at Anne sier at tolken bare skal tolke, mens Beate sier at tolken skal ha en litt annen funksjon. Kanskje man kan sammenligne dette med at tolken skal være en slags advokat eller være en forelder ovenfor en döv pasient. Det er mulig at Beate sier dette kun i forbindelse med legesamtaler, men at dette ikke kan og skal overføres til andre sammenhenger, men at det her gjelder

situasjoner som kan få fatale utfall om noe blir sagt eller oppfattet feil. Beate fortsetter: ”Tolken må si ifra til legen om legen snakker for komplisert.” Dette gjelder om pasienten er fremmedkulturell, sier hun senere. Her nyanserer Beate hvordan noen forventninger ikke gjelder for alle pasienter, men at tolken må ta høyde for og hensyn til den enkelte pasienten. For eksempel kan pasienten være fremmedkulturell og døv, og derfor kanskje ikke kjenne sjangeren legesamtale i en norsk kontekst. Beate har også en forventning om at tolken kjenner til et kulturelt trekk som hun mener er helt vanlig i døvemiljøet, hun forteller:

Jeg føler at dette er en kulturell del, jeg merker at vi døve internt gjør dette, om man f.eks. er på kulturdagene og snakker om et eller annet, så vil man først stave, så forklare man hva det betyr. Og da vil det være noen som ber om å få det ordet skrevet på en lapp. Og da skriver vi det ned på en lapp og gir det til personen. Dette er helt vanlig å gjøre... Så tolken kan jo bare si: ”det er greit om du skriver det på en lapp å gi til pasienten som pasienten kan få med seg hjem, så han/hun husker hva det heter”.

Ved første øyekast kan det høres ut som at tolken skal være en forelder/lærer som skal passe på og vet hva pasienten trenger for å beholde informasjon som blir gitt. Men ved nærmere ettertanke kan det her se ut som Beate beskriver hvordan man internt i døv kultur formidler kunnskap og at tolker som forventes å ha inngående kjennskap om denne kulturen, også vet når det er høvelig å bokstavere, forklare og eventuelt be om en lapp med ordet skrevet ned på. Beate er tydeligvis kjent med et dilemma tolker ofte står ovenfor, det er når døve etter et oppdrag spør tolken hva som egentlig ble sagt i oppdraget. Beate sier: ”Hvis pasienten spør tolken i etterkant av en legesamtale hva legen egentlig sa og mente inne på kontoret sitt, så skal ikke tolker svare på spørsmålet, men be pasienten ta dette opp direkte med legen.” Beate sier at å spørre om noe i etterkant av en samtale, er helt vanlig blant døve og en del av den norske, døve kulturen. Men i denne sammenhengen som handler om liv og helse, tenker Beate at det er best å bryte denne konvensjonen. Hun legger til at det ville hun selv ha gjort, om hun hadde vært tolk.

Beate forstår at det er mange, kryssende og motstridende hensyn å ta i legetolkede samtaler, hun legger til: ”Det er en balansegang, jeg vet at dette her ikke er lett. Derfor tenker jeg det er viktig at vi diskuterer dette. For av og til så er en tolk mer enn bare tolk. Men det er vanskelig å definere når, hvor og med hvem.” Beate peker på en forståelse av hvor kompleks og sammensatt reelle situasjoner er, og hun er tydelig på et ønske om felles diskusjoner om tolkens ansvar. Dette kan sees i sammenheng med beskrivelsene om hvordan de etiske retningslinjene har en viktig funksjon som et mandat for tolking og likevel ikke fange opp det unike i situasjonen. Her tenker jeg Beate peker på hvordan tolker må ha en finfølelse for å forstå hva som er riktig å gjøre i en gitt situasjon.

Etter denne gjennomgangen har det kommet frem mange og forskjellige forventinger til tolken. Og mange, for meg, nye sider og innsikter ved kommunikasjon og kunnskapsformidling på tegnspråk blant tegnspråklige. Denne gjennomgangen har også fått tydeliggjort hvordan døve er forskjellige, samt hvor mange kulturelle særtrekk som kanskje ikke er selvfølgelig for tolker. Og som Anne sier, så fordrer denne kulturkunnskapen at tolker er i tett og nær omgang med døve. Ikke bare for at tolken skal tilegne seg språket, men vel så viktig for å tilegne seg kulturen i den heterogene gruppen av tegnspråklige. Anne og Beate gir inntrykk av at det er utfordrende og en vanskelig balansekunst å være tolk i en legesamtale. Døve er så forskjellige og det er så mange kulturelle koder som man ideelt sett skal beherske og kunne benytte seg av. Dette handler kanskje ikke om oversettelse i snever forstand, men om kunnskapsformidling og kunnskapstilgjengelighet. Et eksempel er denne forventningen om å få noe skrevet ned på en lapp. Det kan virke som det er en overordnet forventning til at tolken er så fortrolig og til tider tiltenkt en så naturlig del av *vi-døve*, at det forventes at tolken håndterer dette i tillegg til å gjennomføre det komplekse arbeidet det er å tolke. Tolken skal bare tolke, og samtidig ligger det forventninger om at tolken skal ivareta informasjonsutvekslingen karakteristisk for hver av kulturene. Anne og Beate gir uttrykk for en forventning til tolkens doble kulturtilhørighet. Det ser ut som poenget fra underkapittel 4.1, om at tolken har en tenkt tilhørighet til døv kultur, tydelig trer frem i denne undersøkelsen om forventninger i mye sterkere grad enn jeg lærte og/eller oppfattet i studietiden.

4.2.3 Forventninger og ny forståelse om rammefortellingen

Med hjelp av teori og innsikt samtalepartnerne har gitt meg om deres forventninger til tolken, mener jeg å ha funnet en mulig nøkkel til å forstå rammefortellingen på enda en ny måte. Dette kapitlet har nyansert hvor heterogen gruppen døve er og dermed også vist hvor mangfoldige forventninger til tolken kan være. Dette fremhever at en tolk må ha en godt utviklet sensibilitet og mangesidet kunnskap om informasjonsformidling/tolking på forskjellige nivå og områder for å kunne håndtere sitt arbeid på en innsiktsfull måte. Anne og Beates forventninger til tolken er at tolken skal forstå, respondere og reagere i relasjon med en form for subtil metakommunikasjon om forståelse. Jeg tenker med innsikten fra samtalepartnerne mine, at det som for meg i erfaringen var vage hint, kan nå se ut som klare uttrykte forventninger til tolkens handlinger. Denne innsikten endrer min forståelse av hva som kan ha skjedd i rammefortellingen. På venterommet tenker jeg at det var en mulighet til å spørre pasienten om hennes forventninger til hvordan hun tenkte at jeg som tolk skulle håndtere den informasjonen hun ga meg om seg og sin situasjon. Dette hadde gitt tolken, meg,

mulighet til å avklare hva tolken kan innfri av forventinger. Videre kunne tolken ha kommunisert sine forventinger til at pasienten selv må fortelle legen hva hun ønsker å få hjelp med. Ved å kommunisere på venterommet ville pasienten og tolken være bedre forberedt og tryggere på hva vi begge kunne forvente av hverandre, og dermed også kanskje unngått den usikkerheten i samtalen med legen. Slik kunne den usikkerheten som oppsto, vært unngått. Grønlie (1995) beskrev forventinger som vage og uklare, og jeg vil tilføye at kanskje også ofte ubevisste og uartikulerte både for en selv og for andre. Jeg har nå undersøkt en liten flik av et aspekt av de 12 forventningene som i felleskap og hver for seg vil være med å påvirke resultatet slik Butler beskrev. Ved å få ta del i andres forventinger, kan man få løftet de opp, reflektere over dem og gå i dialog med forventningene, og de som forventer. Ved å sette ord på og minne om hva som kan forventes av tolken, vil utfallet av en tolket legesamtale kunne bli noe annet. Utenfra sett kan det synes som det er umulig å lykkes som tolk i en legesamtale. Et spørsmål som brenner på tungen er om Anne og Beate noensinne har opplevd en tolket legesamtale som fungerer godt. Det vil jeg undersøke i underkapittel 4.3.

4.3 Den gode tolk

Den tolken som vil være god, har mange utfordringer. I underkapittel 4.2 beskriver Anne og Beate noen av de ferdighetene de ønsker en tolk skal ha. Det kan virke som om det er større sjanse for å mislykkes enn å lykkes. I dette underkapitlet vil jeg undersøke om samtalepartnerne noen gang har hatt en positiv opplevelse av tolkens arbeid på et legekontor, og hva som eventuelt gjorde opplevelsen positiv. Først vil jeg skrive noe om tillit fordi det synes å være en forutsetning for å lykkes. Så vil jeg bruke begrepet 'den gode tolk' fra Kermit (2007) for å belyse det Anne og Beate sier om sine erfaringer. Det å være en god tolk, er en hårfin balansekunst, i følge Beate. Grimen (2008) er opptatt av tillit innenfor rammen av profesjonsforståelse, han sier: "Hva tillit gjør i relasjoner, bygger på hva tillitsgivere gjør, nemlig å overlate noe til andres varetakt i god tro" (s. 197). Tillit er viktig for god gjensidig interaksjon mellom mennesker og må kanskje være på plass for at noe skal oppleves som godt, som antydnet i innledning til kapittel 4. Om man er døv og bruker tolk i mange og forskjellige deler av livet, som samtalepartnerne mine forteller at de gjør, har man kanskje en tanke om at selv om man ikke kjenner akkurat den tolken som kommer, eller selv om man ikke føler at samtalen går knirkefritt, så får man gjennomført det man ønsker. Grimen (2008) skriver: "Tillit til profesjonelle innebærer å stole på deres kompetanse" (s. 200). Beate forteller at hun generelt ikke er nøye med hvilken tolk hun bestiller. Dette tenker jeg er et tegn på at noe fungerer selv om det kommer en "hvem som helst", som en tillit til at hun og tolken

i samspill vil få gjennomført det hun skal ha gjort. Men om det er en spesiell time eller en undersøkelse så sier Beate at hun har høyere forventninger til kunnskapen til den tolken som kommer: ”*da er jeg kresen med hvem jeg vil ha som tolk*”. Beate gir en forståelse av at ikke alle legesamtaler er like, og at noen legesamtaler krever mer eller noe annet av tolken enn ellers. Anne forteller om hvordan hun før var usikker på bruk av tolk, men at dette har endret seg gjennom erfaringer. Hennes opplevelse er at legen fortalte henne mye mindre når tolken ikke var til stede, og at hun var usikker på hvor lite hun fikk med seg av det lille legen fortalte. Hun forteller at hun etter en slik slitsom time hos lege uten tolk, bestemte seg for å ha med tolk neste gang. Dette ble en positiv opplevelse for Anne. Når tolken var der, fikk hun både med seg mer og legen fortalte henne mer. Hun beskriver hvordan hennes tanker om tolking og tolker var før hun selv fikk noen gode erfaringer: ”*Jeg var usikker på dette med tolking, usikker på om tolken var god nok, om jeg skulle bruke tolk, eller om jeg og legen skulle skrive til hverandre og kommunisere på den måten.*”

Både Anne og Beate har fortalt at de bruker tolk i mange av livets sammenhenger, og at det synes som de har en grunnleggende tillit til tolking som fenomen, selv om tolkingen ikke alltid oppleves som optimal eller at tolkene er flinke nok. Begge samtalepartnerne forteller at legesamtaler med tolk gir muligheter en legesamtale uten tolk ikke har. I underkapittel 4.3 undersøker jeg først i avsnitt 4.3.1 hvordan Anne og Beate snakker om den gode tolk. I avsnitt 4.3.2 vil jeg undersøke deres fortellinger om ganger de opplevde at tolken var god.

4.3.1 Den teoretiske gode tolk

Det å være god, kan i mange situasjoner sees som at man selv eller andre har tillit til at man mestrer det man står ovenfor. I avsnitt 2.4.1, om syn på kunnskap, presenterte jeg tanker fra Aristoteles hvor han beskrev kunnskap, ikke som én type kunnskap, men som et sett av forskjellige kunnskaper som alle må oppfylles og til sammen avgjør om handlingen er god. En som har grepet fatt i Aristoteles teori og belyst tolkens etikk er Kermit (2007). Han beskriver hvordan den gode tolk må forholde seg til en todelt betydning av begrepet god. Han skriver:

When codes of ethics for interpreters identify what a *good* interpreter should do, this often implies a dual understanding of the term ‘good’. In one sense, good involves the question of usefulness. In the second sense, good has something to do with the concept of morality. On the basis of Aristotelian ethics, I discuss the element of unity between these two concepts, trying to show that neither of them should be abandoned. Together with the modern concept of power and trust, Aristotelian ethics provides us with

analytical tools to guide us in our everyday struggle as professionals. (Kermit, 2007, s. 241)

Kermit beskriver en todeling av begrepet *god*, hvor det første handler om at tolken skal være *useful* for noen. Den andre betydningen av *god* handler om noe som er moralsk riktig. Kermit knytter dette sammen med tillit. Kermit utdyper begge betydningene av *god* videre i sin tekst. God som *useful* forklarer han ved hjelp av Aristoteles eksempel om å spille harpe: "(...) en sitarspillers oppgave er jo å spille sitar, en dyktig sitarspillers: å spille sitar godt (...)" (Aristoteles, 1996, s. 9). Kermit (2007) nevner tre grunnleggende prinsipp som han mener å finne i tolkeetiske retningslinjer som må være oppfylt for å kunne si at en tolk er *god* i den første betydningen av begrepet:

- Descretion and confidentiality
- Neutrality and reluctance towards carrying out other tasks apart from interpreting
- All that is said should be translated accurately (Kermit, 2007, s. 242).

Den andre betydningen av *god* som Kermit beskrev, er det som er moralsk riktig. Kermit (2007) utdyper dette: "Here, good addresses something more solely ethical, not limited to one's deeds as interpreters, but to one's deed as responsible individuals" (s. 244). Her trekker Kermit frem at den gode tolk ikke kun handler om å være god innen rammen av å tolke, men han løfter det opp på et nytt nivå hvor god handler om å være et ansvarlig individ og medmenneske. Kermits refleksjoner og bruk av Aristoteles tanker for å beskrive den gode tolk kan jeg kjenne meg igjen i, både ut i fra rammefortellingen, men også ut ifra mange andre tolkesituasjoner jeg har vært i. Min opplevelse er at det ofte ikke er nok *kun* å være god i første betydning av ordet. Slik Kermit (2007) bruker Aristoteles står det: "Only when focusing on the end (*telos*) of our task as a whole, are we able to be really good (Aristoteles referert i Kermit, 2007, s. 249). Jeg tenker at Kermit i tråd med Aristoteles, her oppfordrer tolker til å løfte blikket og se helheten av tolkeoppdraget og også ha sluttresultatet med i vurderingene underveis i arbeidet. Det er lett å bli opptatt av detaljene og vurdere helheten ut i fra detaljene. Men helheten er mer enn summen av detaljene som Polanyi (2000) beskriver, og som også Kermit trekker frem. Det jeg oppfatter som tolkens evige dilemma, beskriver Kermit (2007) slik: "The interpreter's challenge is not to carry out some deeds *good* in the first sense and other deeds *good* in the second sense. All the deeds of the interpreter should combine the two notions of *good*" (s. 249). Dette betyr at Kermit ønsker å ansvarliggjøre tolker til å måtte fokusere på og lete etter helheten. Han utfordrer tolker til å være tilstede i

tolkesituasjonen og se det unike i tolkeoppdraget og møte menneskene som de de er med det de har på hjertet og vil ha gjennomført. Min forståelse er at Kermit stiller seg i en lang rekke av filosofer som har understreket betydningen av helhet, det unike ved den enkelte hendelse og menneskene som er involvert i den. Den første jeg tenker på i denne rekken er filosofen og teologen Løgstrup (2010). Han beskriver et møtet mellom to mennesker som: ”(...) ’at have et andet menneskes liv i sin hånd’ (...)” (s. 39). Dette blir veldig konkret når man tolker tegnspråk, men også som en forståelse av møtet i seg selv. Buber (1992) understreker Jeg–Du relasjonen som en grunnleggende premiss for all menneskelig eksistens. Filosofen Arendt (1996) påpeker hvor fatal en handling kan bli om man ikke ser den i et stort perspektiv, større enn her og nå situasjonen. Egentlig er det vel Kant (1970) sine tanker om ikke å se på sin neste som kun et middel, men som et mål i seg selv (Kant, 1970, s. 42), som ligger bak. Alt dette tenker jeg ligger i telos.

Jeg vil i forlengelse av dette gjøre noen egne refleksjoner over begrepet *telos*. Kermit (2007) bruker telos som et abstrakt filosofisk begrep. Han bruker det til å snakke om en tolks praksis i et yrkesetisk perspektiv for å si noe om hva en god tolk gjør. Kermit er tolk og filosof, derfor er hans refleksjon praksisnær. I en konkret tolkesituasjon tenker jeg at telos ikke er statisk. Jeg mener at hva som er en praktisk konsekvens av telos hele tiden vil kunne endres. De man tolker, kan endre meninger, gi nye opplysninger, det kan skje ting som for eksempel at pasientens tilstand endres, eller at man får svar på prøver, alt dette kan påvirke den praktiske konsekvensen av telos. Den praktiske konsekvensen av telos kan endres og er altså fleksibel. Dette fordrer at tolken også må vise fleksibilitet, uten å miste telos av syne.

Min forståelse er at tolken må forholde seg til, reflektere over og gjøre bevisste valg basert på forskjellige og ulike nivåer av telos i sin egen praksis, men også i samspill med andres. Tolkens telos, som Kermit (2007, s. 149) beskriver vil være mer enn summen av tolkens arbeidsoppgaver. I underkapittel 2.3 ble legens arbeid løftet frem og belyst med hjelp av Meløe (1973) sin modell og formel for en praksis. I denne modellen ble det vist hvordan tolken for legen er muligheten for å kunne gjennomføre det mandatet samfunnet har gitt han/hun, å behandle sin pasient. I en slik forståelse er det lett å se hvordan tolkens praksis inngår i noe større, i dette tilfellet legesamtalens telos. I møtet med legens praksis med den kunnskapen som er nødvendig for at legen skal kunne behandle pasienten, er det kunnskaper og valg en lege gjør som for tolken kan være utilgjengelige og uforståelige. Det samme vil kunne være for legen om tolkens praksis. I deres felles møte med døv pasient vil det derfor være samspillet av begge praksisene som vil utgjøre en helhet for at pasienten skal få den behandlingen pasienten skal ha, som et telos. Her hviler det en felles avhengighet av den

andres praksis i møtet med pasienten for å få et godt resultat, et godt telos.

På lik linje med at tolken inngår i legens praksis, inngår tolken i pasientens kommunikasjon med legen. Pasienten vil også ha et telos for møtet. Og det vil være kunnskaper og valg pasienten gjør som kan være skjulte og ubegripelige for tolken, på samme måte som kunnskaper og valg tolken gjør vil kunne være skjulte og utilgjengelige for pasienten.

I et møte mellom pasient, lege og tolk vil det da være tre tenkte forskjellige individuelle telos. Summen av alle disse tre telos, vil på lik linje med summen av forventninger beskrevet i underkapittel 4.2, være mer enn summen av de individuelle tre telos, som et helhetlig eller overordnet telos for møtet. Og det kan kanskje sies at det er summen av de som resulterer i et utfall, uten at man kan si på hvilken måte. Hvis de individuelle telos er svært sprikene vil dette også få konsekvenser for det overordnede telos og tolkens arbeid. I håndteringen og refleksjonen av dette dilemmaet kan både den gode tolk og den gode legesamtalen gi mulighet for et ekte møte. Men igjen, det ekte møtet er ikke en forutsetning eller en målestokk for at tolken alene handler godt. Det ekte møtet er tuftet på et genuint felles ansvar og felles forståelse av dette. Om det ekte møtet ikke har grobunn og mulighet, kan dette være av årsaker som ligger og skal ligge langt utenfor tolkens handlingsrom.

Ved tre individuelle telos og med et genuint ønske og vilje til å møte den andre som den vedkommende er, som et mål i seg selv, tenker jeg at det ekte Buberske møtet kan skje. Likevel mener jeg at det er viktig å presisere at det ekte møtet som Buber beskriver, er en teoretisk og idealisert form for møte med andre. Møter, hvor tilstedeværelse og nærvær og et ønske om å møte den andre som en Du er tilstede, vil på mange måter gjøre tolkens praksis og oppgave mer tydelig. Men som det ble reflektert over i avsnitt 2.2.3, er virkeligheten ikke alltid slik at alle partene ønsker eller kan ha et slikt møte. Og da skjer det også noe i tolkens realisering av telos. Dette fordrer at tolken må holde fast i sin del og sitt nærvær i møtet, samtidig som det ikke skal føre til at tolken ut i fra et idealistisk overordnet telos tar ansvar for og gjør noen av de andre partene til midler i jakten etter et gitt sluttprodukt. Her ligger det et evig dilemma for tolken mellom å fokusere og arbeide for sin del av en helhet, og samtidig holde fast i et ideal om et helhetlig og overordnet telos av legesamtalen. I denne virkelighet i møtet med den unike situasjonen, i gjensidig påvirkning mellom deler og helhet av telos, må tolken gjøre sine refleksjoner og sine valg i sin praksis.

Fra telosrefleksjonen, vil jeg nå gå tilbake til Kermit (2007) sin refleksjon. Med den dobbelte forståelsen av begrepet god i uttrykket 'den gode tolk', vil jeg nå undersøke om det sammenfaller med Anne og Beate sine fortellinger og meninger. I underkapittel 4.1 om

identitet og underkapittel 4.2 om forventninger, finner jeg mange tanker som kan passe innenfor forståelsen av at tolken som *useful*, altså Kermits første betydning av *god*. Begge samtalepartnerne er opptatt av og har beskrevet hvordan tolken må være god i begge språkene, være god til å oversette, kjenne godt til kulturene, være nøyaktig, nøytral, ikke legge noe til etc. Denne forståelsen av god som *useful* er derfor allerede godt beskrevet og vel dokumentert så langt i oppgaven. Jeg vil derfor konsentrere meg om det andre aspektet av *god*. God som det etiske og moralske medmennesket.

Når det kommer til den gode tolk, som et moralsk menneske finner jeg også en slik tanke hos både Anne og Beate. Beate sier: ”en tolk må *ha god menneskekunnskap*.” I Beates sitat kommer det frem en forventning om at tolken må inneha en annen form for kunnskap som går utover språk og sjangerkunnskap. Beate sier: den gode tolk må være ”*et sånt menneske som kan snakke med alle om hva som helst. Om man ikke liker å samhandle med andre mennesker, hvordan kan man da være en god tolk?*” Jeg tenker her at Beate snakker om en sosial ferdighet, og en kunnskap som gjør at man kan klare å kommunisere med fremmede og har ferdigheten til å la samtalen gå så vel om dagligdagse som utfordrende ting. Og kunne være vår og ha evnen til å plukke opp det spesielle og unike ved menneskene i situasjonen.

Anne sier: ”*Tolker lærer jo hvordan de skal forholde seg til legen og hvordan dere skal forholde dere til pasienten*”. Anne tenker seg at dette er noe tolker lærer på studiet. Her kan det se ut som det ligger en tanke om at tolken kan og vet hvordan man skal være som menneske i møtet med andre. Anne trekker også frem hvordan hun opplever at noen tolker kan bli veldig formelle og distanserte når de tar avskjed med henne etter endt oppdrag. Hennes opplevelse er at: ”*Det kjennes litt kaldt*.” Anne opplever at tolkene ikke er nærværende og tilstede når oppdraget er avsluttet. I forhold til helhet så synes det som om Anne har en helhet som strekker seg fra man møtes til man går fra hverandre, selv om den konkrete tolkesituasjonen er avsluttet. Annes forståelse synes å være at hun fremdeles ønsker å være i møte med den nærværende og ikke en distanserte tolken helt frem til hun og tolken går fra hverandre.

Disse sitatene og underkapitlene 4.1 og 4.2 viser at Anne og Beate snakker om den gode tolk innenfor begge perspektivene av ’den gode tolk’ som Kermit (2007) beskrev. Anne forteller at det er mangel på gode tolker, og at det er vanskelig å få tak i dem. Beate sier: ”*Det er krevende å være en god tolk, absolutt*.” Kermit (2007) skriver noe som kan støtte både Anne og Beates erfaringer og samtidig komme med en forklaring på hvorfor det er utfordrende og krevende å være en god tolk: “Strangely enough, it then becomes a moral challenge to be *good* in the first sense if one want to be *good* in the second sense” (Kermit,

2007, s. 246). Det er mulig Anne og Beate har blitt bevisste hva den gode tolk gjør og kan ved å oppleve det motsatte, en ikke så god tolk. Dette avsnittet her har gitt tilgang til Anne og Beates meninger om den gode tolk. Hva som skjer og hvordan en erfaring med den gode tolk er, vil neste avsnitt belyse nærmere.

4.3.2 Den gode tolk

Den gode tolk kan nesten virke som en abstrakt størrelse, noe som bare er en teoretisk skikkelse. Jeg vil nå undersøke om samtalepartnerne har noen erfaringer med en god tolk, slik at den gode tolk bli mer håndgripelig. Både Anne og Beate har positive erfaringer, men det synes å være via den negative erfaringen det er mulig å skjønne hva som er en god tolk. Både Anne og Beate har slike erfaringer. Anne forteller:

Jeg hadde hatt 3-4 forskjellige tolker, og så kom det en ny tolk gangen etterpå. Denne tolken var det vanskelig å kommunisere med. Tolken var nervøs og nyutdannet, og det ble anspent mellom oss, det ble mye stopping og mange reparasjoner⁸ mellom tolken og meg. Jeg forsto ikke hva tolken sa og tolken forsto ikke hva jeg sa. Men vi kom oss igjennom samtalen på en måte, men samtalen gikk trått. Etter denne opplevelsen ga jeg beskjed om at jeg ville ha en avslappet og god tolk neste gang, og det fikk jeg. Det er absolutt best å ha den samme tolken hver gang, og ikke bytte tolk fra gang til gang.

Anne forteller om en erfaring med en god tolk og samtidig gir hun oss en mulighet til å forstå dette bedre ved å sammenligne det med en erfaring hvor det ikke var en god tolk. Dette er et konkret eksempel på hvordan erfaringer med det man ikke opplever som godt, gjør at man blir oppmerksom på hva som er godt. Anne gir oss et sammenligningsgrunnlag med den gode/erfarne og den nyutdannede novise tolken. Anne trekker frem at hun ønsker seg en tolk som er god og avslappet. Dette kan relateres til teori om kunnskap og kunnskapserving (Dreyfus & Dreyfus, 1988). Med erfaring blir man ofte mer avslappet, tryggere, og med tryggheten kommer en sikkerhet som gjør at alle i situasjonen merker at her er det en som vi kan stole på og ha tillitt til. Vedkommende vet hva hun/han gjør beskriver Dreyfus & Dreyfus (1988) i sin teori. I avsnitt 2.2.4 presenterte jeg forskningsfunnene fra Nicodemus & Emmorey (2015) hvor de har undersøkt nøyaktigheten og presisjon hos tegnspråktolker. De har undersøkt to grupper med tolker, en gruppe med nye tolker (mindre enn fem års erfaring) og en gruppe med erfarne tolker (mer enn ti års erfaring). Når de sammenlignet de mot hverandre, finner de en forskjell i nøyaktighet på 32,5 prosent i positiv favør for de erfarne tolkene. Novise tolker har 41,7 prosent nøyaktig, mens erfarne tolker ligger på 74,2 prosent nøyaktighet (Nicodemus & Emmorey, 2015, s. 155). Dette støtter oppunder Annes

⁸ Reparasjoner er et begrep som brukes om den forhandlingen som skjer når en av partene i samtalen må stoppe opp å sjekke opp hva som en av de andre partene i samtalen har sagt.

opplevelser og meninger om at hun synes det er best med en erfaren tolk. En nyutdannet tolk har ikke hatt den samme muligheten til å utvikle sine ferdigheter som en tolk med lang fartstid naturlig nok har hatt. Den nyutdannede tolken trenger erfaring, livserfaring og tolkeerfaring. Anne sier her indirekte at en nyutdannet tolk ikke passer i en enhver situasjon. Noen ganger må man ha en tolk med erfaring. Anne tok selv ansvar for å melde inn ønsket om å ha en god og avslappet tolk neste gang, og det fikk hun. Dette førte til at hun fikk en opplevelse av en god tolk.

Anne sier at hun synes det er best å ha den samme tolken hver gang. Dette går imot tanken om at en tolk er en tolk og kan byttes ut med en annen tolk. I en slik betydning kommer det tydelig frem at det ikke alltid er nok at tolken kun skal være god, som teknisk god, *useful*. Om det å være *useful* hadde i alle situasjoner vært godt nok, ville en hver *useful* tolk lett kunne erstattes med en annen tolk. Dette vil kunne sees i sammenheng med Meløe (1973) sin modell og tanke om at det ikke er viktig hvem tolken er, men at tolken tolker. Min forståelse og tanke er at det å være god tolk, er mer komplekst enn dette. Anne ønsker seg den samme tolken hver gang, hun forteller om hva som er konsekvensen når dette ønsket ikke blir innfridd: *”Hvis det kommer inn en ny tolk, som ikke har vært med de tidligere gangene, så skjønner ikke jeg hva tolken sier. Sammenhengene i behandlingene blir borte for meg når det kommer nye tolker.”* Anne opplever at det er vanskelig for henne å være pasient når det kommer nye tolker i en behandlingsrekke. Hun opplever at hun ikke får med seg helheten og at utbyttet og resultatet av behandlingen ikke blir god. Hun forteller også at hun opplever det som vanskelig å få den samme tolken hver gang når hun bestiller tolk hos NAV, og at de gode tolkene er populære. Anne forteller om hva som skjer de gangene ønsket hennes om samme tolk hver gang blir innfridd, hun sier: *”Tolken kjenner til hva legen og jeg har diskutert tidligere. For når det er samme tolk, så opplever jeg at det går mye lettere å kommunisere. Jeg vil ha samme tolk som kjenner til hele forløpet og sammenhengen.”* Anne er klar i sitt ønske om å ha faste tolker i legesamtaler. Dette er i tråd med hva Bakhtin (2005) skriver:

Rikdommen og mangfoldet av talegenrar er uråd å få oversikt over fordi moglege menneskelige aktivitetar er uavgrensa og fordi kvar aktivitetssfære rår over eit heilt repertoar av talegenrar som stadig vert fleire og meir differensierte i takt med sfærens utvikling og auka kompleksitet. (s. 1)

Om vi tenker på legesamtalene mellom Anne og hennes lege som en aktivitetssfære eller en unik sjanger mellom disse to, da vil det, som Bakhtin snakker om her, utvikle seg til en økt kompleksitet over tid. Dermed vil det som sies neste gang de to møtes, bygge både på hva det ble snakket om sist og hva de begge to vet skal skje i fremtiden. Den faste tolken vil vite like

mye om fortiden, nåtiden og fremtiden som de andre to, mens derimot en ny tolk vet ingenting om fortiden, ingenting om fremtiden og kan derfor ikke gjøre så mye i nåtiden. Den faste tolken Anne ønsker seg, kan følge og være stede i kompleksiteten med en forutsetning og en kompetanse en tilfeldig tolk ikke har og ikke har mulighet til å ha. Det som med den samme tolken vil være like selvfølgelig og ikke trenge forklaring av pasienten og legen, vil være like ikke-selvfølgelig for den tolken som ikke har vært tilstede i situasjonen før. Og kanskje er det også slik at jo bedre pasienten og legen kjenner hverandre, jo mindre må de si for å forstå hverandre, og det samme vil da være gjeldende for den faste tolken. For en tolk uten kunnskap om konteksten mellom disse to, vil mye være nødvendig å si om igjen for at tolken skal kunne forstå og dermed kunne gjøre sitt arbeid på en tilfredsstillende måte.

Bakhtin (2005) skriver:

Emnet for talen, same kva for emne det er snakk om, vert ikkje omtala for første gong i denne aktuelle ytringa, og den aktuelle talaren er ikkje den første som omtaler det. Emnet er allereie omtala, omdiskutert, gjennomlyst og evaluert på ulike måtar og ulike synspunkt, verdsbilete og retningar kryssar kvarandre, fell saman og skil lag i forhold til det. (s. 37)

Den faste tolken Anne ønsker å ha vil ha mulighet til å følge denne utviklingen i samtalen som Bakhtin beskriver i sitatet over, mens en ny tolk ikke vil kunne følge det. Konsekvensen for Anne er at med en ny tolk mister hun sammenhengen, og en ny tolk blir derfor en hemske i kommunikasjonen og kan også bli det i forhold til helbreden. Beate har også erfaringer med at tolking kan fungere godt, hun forklarer hvordan dette kan oppleves:

Jeg føler at tolken egentlig er en naturlig del av situasjonen. Så hvis tolken fungerer optimalt, så føles det som en naturlig del av samhandlingen. Da går kommunikasjonen direkte fra meg til tolken til den jeg prater med uten stopp. Det er litt sånn at jeg føler at jeg prater direkte med personen, selv om det egentlig går via tolk. Da oppleves det naturlig.

Beates opplevelse er at når tolken fungerer, opplever hun å snakke direkte med den andre. Denne opplevelsen av et møte som Beate skildrer, finner vi gjenklang i hos Buber. Buber (1992) er opptatt av hvordan mennesker ikke kan leve uten å befinne seg i likeverdige relasjoner. Det han kaller en Jeg–Du relasjon. Han snakker om hvor viktig det er å oppleve og behandle andre som subjekter og ikke som objekter eller ting i verden. Via møter med andre som likeverdige kommer livet til Jeg-et. Han skriver: ”Ethvert virkelig forhold i verden er eksklusivt – utelukker alt annet” (s. 91). Beates erfaring tenker jeg er et eksempel på hva

Buber beskriver i sitatet over. Hennes opplevelse er at hun snakker med en likeverdig samtalepartner via tolken. En god tolk gjør og kan noe som fører til at samtalen oppleves annerledes enn med tolker som ikke er gode. Buber (1992) skriver: ”Alt virkelig liv er møte (...) Ethvert middel er hindring. Bare hvor ethvert middel er falt bort, skjer møtet” (s. 13). Beate opplever at hun kommuniserer med den andre på like premisser. Det er lett å stille seg spørsmål om hvordan det er mulig. Hva skal til for at Beates gode opplevelse kan skje? Kanskje er det mulig å tenke at tolken ikke er middelet, men tolkingen. Da er tolkingen ikke noe annerledes middel enn språket i seg selv. Språket som det som gjør at mennesker har mulighet til å uttrykke seg, forstå og bli forstått, og slik opplever partene et gjensidig møte. Da er det den gode tolks praksis som er muligheten for opplevelsen av et ekte møte. Uttrykt med Buber (1992): ”Jeg og Du står ikke bare i forholdet, men også i den faste forbindelse som talen knytter. De enkelte forholds øyeblikk er her og bare her forbundet gjennom språkets element, som de er senket ned i” (s. 94). Dette poetiske uttrykk om å bli senket ned i språket, forstår jeg dit hen at når tolken er god, er det ingen hindringer med språket eller kommunikasjonen. Det oppleves som man snakker sammen, ikke bare som to fremmede som *kun* snakker samme språk, men et sted og et møte hvor mening er noe som bygges i dialogens samspill mellom de to. Anne og Beate har en tanke om at når den gode tolk er der, så er det som alle problemer og hindringer av identitet, *vi* og *de andre*, er borte, og de to møtes som to likeverdige. Dette passer godt inn i tanken om at tolken er der for at den døve pasienten og den hørende lege skal kunne møte hverandre. Ingenting i Beates sitat over tilsier at hun ønsker at tolken ikke skulle være der. Men rett og slett at når tolken fungerer, så får hun møte legen som en Du. Tolken kommer i bakgrunnen for fokuset. Hun vet at tolken er der, men fokuset er et annet sted, på en annen person. Hun er vant til å bli tolket fra hun var liten. Tolking er naturlig sier hun. Beate er vokst opp med det og er vant til at hennes mor eller andre tolker for henne. På et konkret spørsmål om hun kan huske en episode hvor det har fungert veldig godt med tolk hos legen, sier hun: ”*Hmmm ... med min mor ja, min mor som tolk ja. Men med tolk fra tolketjenesten, nei.*”

Hennes erfaring er at den tolken, hennes mor som har tolket for henne hele livet, er den som oppleves å fungere best. Moren til Beate er den tolken som har vært der hver gang og som er som den tolken Anne vil ha. Beate konkretiserer hva som gjør at hun ikke får den samme opplevelsen med andre tolker. Hun forteller om hva som skjer når det er andre tolker som kommer: ”*Altså det har skjedd at de er gode til å tegn-tolke⁹, men når jeg snakker på*

⁹ Tegntolking dvs. tolking fra norsk talespråk til norsk tegnspråk.

tegnspråk så må jeg stoppe og gjenta meg selv, fordi de ikke oppfatter alt jeg sier før de skal stemme-tolke¹⁰ det videre. Det betyr at tolken stopper meg, og jeg må gjenta.”

Som Anne, har Beate også hatt opplevelser med tolker som skaper støy i kommunikasjonen med legen. Beate opplever at samtalen med slike tolker gjør at kommunikasjonen går i rykk og napp. Hun blir stoppet, avbrutt, hun må gjenta og forklare fordi tolken ikke forstår henne, den naturlige flyten blir borte. Alle som har opplevd å bli simultantolket vet hvor frustrerende dette kan være, og hvor lett det er å miste sammenhengen i det man sier når tolken stopper og spør om noe. Og hvor lett det er for den hørende parten å oppleve den døve som stotrende og usammenhengende, mens det er tolken som ikke oppfatter. Beate sier:

Da føler jeg at det som kommer til uttrykk på tegnspråk er på et høyere nivå enn det som blir oversatt til norsk. Det betyr at den hørende som ikke vet (ikke kan tegnspråk), får et helt annet inntrykk av den som snakker og det som ble sagt. Av og til bruker jeg et uttrykk og begrep som jeg vil skal komme frem til den hørende, men så sier tolken noe helt annet. Og når jeg oppdager det, så stopper jeg opp og sier ifra til tolken at nei det var ikke det jeg sa, det jeg sa var ... så gjentar jeg.

Beate beskriver her hvordan graden av tillit kan synke, og hennes fokus flyttes fra legen til å kontrollere tolkens arbeid. Hvilket selvfølgelig må påvirke samtalen, jamfør underkapittel 4.2 om forventning. Det blir ikke legen hun må snakke med, men tolken. Hvorfor den gode tolk mestrer dette som andre tolker ikke får til, forklarer Beate slik: ”Og da bare glir samtalen. Det kan jo også være det at jeg kjenner henne godt, og hun kjenner jo meg godt. Så da går samspillet i samtalen veldig greit.” Beate trekker frem hvordan hun og moren kjenner hverandre inngående som en mulig forklaring på hvorfor dette fungerer så godt med moren som tolk. Moren har en kunnskap som en ny eller fremmed tolk ikke har, noe som gjør at samtalen bare glir. Beate får sitt eget morsmål i bokstavelig forstand i samtalen når moren tolker. Beate er heldig som har en mor som har kompetanse og erfaring og som har tolket for henne hele livet. Når morsmålet brukes, forsvinner barrierene og det kan synes som hun opplever tilgjengelighet til legens meninger og forståelser. Med vissheten om at man forstår hverandre, moren kan hennes historie, og hun er virkelig den tolken Anne snakker om, den tolken som kjenner til og vet, og da opplever Beate at det bare sklir. Bakhtin (2005) skriver om flyt:

¹⁰ Stemmetolking dvs. tolking fra norsk tegnspråk til norsk talespråk

Di betre vi meistrar genrane, di friare kan vi bruke dei, og di klarere og meir fullstendig viser vi vår individualitet i dei (...), di smidigare og finare reflekterer vi den unike kommunikasjonssituasjonen, - kort sagt, di meir fullkome manifestere vi den frie taleplanen vår. (s. 23)

Beate opplever at hun kan snakke friere, og mer fullstendig når moren tolken. Hun opplever da at hun snakker uanstrengt, slik Bakhtin beskriver i sitatet over. Hun og moren kan hverandre ut og inn og denne kjennskapen gjør at hun kan snakke friere. Om moren gjør noe annet enn det en annen tolk ville gjøre i form av andre oppgaver, eller om hun også er litt mor i samtalen, jamfør avsnitt 4.2.1, sier Beate ingenting om. Poenget her er hvordan både Anne og Beate trekker frem at det som fungerer er tolker de kjenner og som kjenner dem, tolker som kjenner deres språk og hvor de kjenner tolkenes språk. Tolken må kjenne deres historie og deres situasjon, alt dette gjør at Anne og Beate opplever at det fungerer og at de kan fremstås som kompetente og jevnbyrdige med legen, i den utstrekning en pasient og en lege er jevnbyrdige.

Ved innledningen til dette kapitlet ble den dobbelte betydning av den gode tolk, jamfør Aristoteles og Kermit (2007), presentert. Dualismen til *god* som Kermit (2007) snakker om, finner jeg igjen i sitatene fra Anne og Beate. I avsnitt 4.3.1 var det mange tanker om den første betydningen av *god* som *useful*, men også tanker om at tolken må være et ansvarlig moralsk reflekterende medmenneske. I avsnitt 4.3.2 har den gode tolk gått fra å være en kravliste eller forventinger til tolken, til å bli noe som erfares som godt, som har gitt mulighet til at virkelige møter kan skje. Tolken som et middel er blitt borte og møtet har tredd frem der tolkens praksis også har en naturlig plass. Jeg tenker at en tolket legesamtale aldri vil bli lik en samtale mellom pasient og lege som snakker samme språk og har samme kulturelle bakgrunn. Men at det virkelige møtet mellom døv pasient og hørende legen får en mulighet til tross for og fordi tolken er der og gjør sin praksis. Tolkens praksis i disse tilfellene hviler på tilliten fra de andre partene om at tolken både vet hva hun/han gjør og har faglige og psykiske kvalifikasjoner og ferdigheter til å stå i samtalen. På denne måten kan tolken fullbyrde sitt mandat som tolk. For å få denne kunnskapen som samtalepartnerne mine snakker om, kreves det tillit. En tillit til å få vite mye om den enkeltes liv og historie. Denne tilliten må tillitsgiveren håndtere tilstrekkelig, slik at tolken kan få innblikk i fortid og fremtid for å kunne gjøre den gode praksis i nåtid. Man kunne kanskje si med Buber sine begrep at den gode tolkepraksis hviler i en grunnleggende tillitsrelasjon mellom tolkebrukerne og tolken og har karakter av en Jeg–Du relasjon. Når tolken tolker, blir tolkens praksis og dermed tolken, et middel innenfor rammen av den grunnleggende tillitsrelasjonen. Innenfor rammen av Jeg–Du blir tolkens praksis et middel. Tolkens praksis i møtet mellom pasienten og legen er et

middel og reflekterer en Jeg–Det realisering mellom tolken og hver av partene. Pasienten og legen snakker som Beater sier, egentlig bare med tolken, men det som uttrykkes er ikke tolkens opplevelser, erfaringer, meninger, men pasientens og legens. Derfor er det ikke et Jeg–Du møte med tolken, men mellom pasienten og legen. Tolken blir både en Du og et Det, men på forskjellige plan av samtalen. Funnet her i avsnitt 4.3.2 har mye til felles med funnene i underkapittel 4.1 om tolkens doble identitet og kulturelle tilhørighet, samt funnene i underkapittel 4.2 om forventninger til tolkens inngående kjennskap til begge språk og kulturer.

4.3.3 Den gode tolk og ny forståelse om rammefortellingen

I avsnittene 4.3.1 og 4.3.2 har jeg undersøkt og funnet noen kjennetegn på den gode tolk. I avsnitt 4.3.1 tok jeg utgangspunkt i Anne og Beates refleksjoner og tanker om den gode tolk. Den gode tolk ble undersøkt med hjelp av teori fra Aristoteles og Kermit (2007) og hvor den gode tolk ble beskrevet ut ifra en todeling av god, som *useful* og som moralsk medmenneske. Samtalepartnerne snakker om den gode tolk i begge betydningene. Den gode tolk skal både være teknisk dyktig og gjennomføre arbeidet med en høy presisjon. Samtidig skal den gode tolk ha gode menneskekunnskaper og kunne snakke med alle. Via Anne og Beate sin måte å snakke om og reflektere over hva som kjennetegner den gode tolk, har det kommet frem detaljer, konkretiseringer og viktige elementer som er med på å karakterisere den gode tolk. I avsnitt 4.3.2 hvor Anne og Beates fortellinger og erfaringer i legesamtaler med den gode tolk blir undersøkt, har det kommet frem at den gode tolk blir til i samhandling, først mellom pasienten og tolken, som igjen gjør at de to som et par som enhet, kan samhandle med legen. Anne og Beate trekker frem erfaring som avgjørende for å være god tolk. Den gode tolk blir god fordi det synes å være en gjensidig tillit mellom samtalepartneren og tolken. Det trekkes frem som nødvendig at tolken har en inngående kjennskap til pasientens bakgrunn, syke- og behandlingshistorie, samt de målsetninger pasienten og legen har blir enige om, for å kunne handle adekvat i nåtiden. Kun i denne helheten, som Bakhtin (2005) poengterer nødvendigheten av å kjenne fortid og fremtid for å være god i øyeblikket, kan den gode tolk vokse frem.

Anne og Beates fortellinger om legesamtaler med den gode tolk handler om at ting bare fungerer, det bare skli. De opplever å kunne snakke fritt og uhindret uten bekymringer for å bli stoppet, for å bli bedt om oppklaringer fra en tolk som ikke vet og derfor ikke kan. Samtalepartnerne opplever at samtalen bare flyter, det oppstår et felleskap og en identitet mellom tolken og pasienten som gjør at de som en enhet kan møte legen. Samspillet og

identiteten mellom legen og tolken må også være til stede for at begge parter skal oppleve gjensidighet i dialogen. Anne og Beate poengterer at de vet og er klar over at samtalen går via tolk, men den gode tolk hindrer ikke, men gjør det helbredende møtet mellom pasienten og legen mulig. Uten at tolken har erfaring og kjennskap synes det som om den gode tolk ikke kan tre frem, følgen av dette er at møtet i Bubers forstand, mellom pasienten og legen, ikke kan skje.

Med denne oppsummeringen fra underkapittel 4.3 vil jeg nå se på rammefortellingen på en ny måte. Det å være en god tolk er krevende, og samtalepartnerne mine har fremhevet hvor viktig tolkens kjennskap til det unike møtet mellom en pasient og en lege er, for at tolken skal oppleves som god. Dette underkapitlet viser også hvor mangfoldig kunnskap det kreves av en god tolk, og hvor tilstede tolken må være i situasjonen. Tolken kan ikke være en som kommer inn i behandlingsforløpet uten forberedelse og uten kjennskap til pasienten. I rammefortellingen visste jeg ingenting om pasienten, samtalen eller historikken før jeg satt på venterommet. Jeg hadde tittet på oppdragskortet om det var noen beskjed til meg, men jeg hadde ikke tatt ansvar for å gjøre meg kjent med pasientens bakgrunn, sykdomshistorie eller behandlingsopplegg før jeg møtte pasienten på venterommet. I etterpåklokskapens lys, ser jeg at jeg kunne og burde ha tatt ansvar for å innhente informasjon, slik at jeg var best mulig forberedt og kunne handle godt moralsk, slik Kermit (2007) beskriver. Jeg kunne ha kontaktet legen eller på annen måte undersøkt hva denne samtalen skulle handle om.

En annen sak er at jeg overhodet ikke burde vært der fordi jeg var novise på det tidspunktet. En ansvarlig tolk skal kjenne sine begrensninger, som det står i tredje punkt i de etiske retningslinjer, og ikke påta seg et oppdrag man ikke er skikket til. Legebesøk som handler om helbred og kan komme til å handle om liv og død, er ikke for nybegynnere. Arbeidsgiver, tolkeformidlingen, burde aldri sendt en nyutdannet tolk på et legebesøk, særlig når man ikke vet hva legesamtalen dreier seg om. Samtidig vil spørsmålet i noen situasjoner være om en ny eller uerfaren tolk vil være bedre enn ingen tolk. Dette spørsmålet vil jeg la ligge ubesvart. Men som nyutdannet tolk kan man også stille seg spørsmålet, hvordan jeg skulle vite at jeg ikke ville komme til å duge.

Kermit (2007) presiserer at refleksjonen rundt den gode tolk er ment for å gi tolken et redskap og en mulighet til å undersøke og reflektere over sin egen praksis med en målsetning om stadig å nå målet, å bli en god tolk (s. 247). Det oppløftende med å analysere Anne og Beates erfaringer med den gode tolk, er at det er mulig å være den gode tolk, og å oppfylle Kermits anbefaling om å utøve sin profesjon i spenningen mellom detalj og helhet. Anne og

Beate har vist meg at tolken har mulighet til å være god i begge betydningene av begrepet god, slik Kermit anvender Aristoteles.

4.4 Oppsummering

Målet med denne oppgaven, beskrevet i kapittel 1, er å få frem kunnskap om tegnspråklige døves perspektiv om hva de synes er en god tolk i en lege og helsesituasjon. Dette mener jeg vil kunne si noe om tolkens muligheter og gi en økt forståelse av tolkens praksis i slike møter. Min tilnærming til å oppfylle dette målet har vært å undersøke og analysere tre aspekt eller temaer fra dialogen med samtalepartnerne. Hovedfunnene fra underkapittel 4.1 vil kort oppsummert være at Anne og Beate opererer med tolken i en identitetsforståelse både som et *vi* og som et *de andre*. I underkapittel 4.2 kommer det frem at samtalepartnerne forventer at tolken har en tilhørighet i *vi-døve*, og det forventes at tolker har en inngående kunnskap, ikke bare til tegnspråk, men også til døv kultur, og skal agere som kulturen i møtet med representanter fra storsamfunnet. I underkapittel 4.3 kommer det frem at tolken ikke bare må ha kunnskap om tegnspråk og døv kultur, men at det er helt avgjørende at tolken også har kjennskap til den unike sykdom- og behandlingshistorien. Det er spesielt viktig med erfarne tolker i forbindelse med helserelaterte tolkeoppdrag. I kapittel 4 har temaene identitet, forventinger og den gode tolk blitt belyst. Det er en indre sammenheng mellom disse tre temaene eller aspektene i dialogene med samtalepartnerne. Dette er naturlig, da jeg mener jeg har valgt samtalepartnere som er reflekterte personer, som er vant til å snakke om døv kultur til hørende. De fremstår med myndighet, som erfarne og ressurssterke mennesker, og begge har lang erfaring med tolk i ulike situasjoner i livet. I overflatestrukturen av oversettelsene av intervjuene kan det synes som om samtalepartnerne snakket veldig forskjellig. Ved nøyere gjennomlesning og analyse av samtalene, ser jeg at Anne og Beate snakker forskjellig, men likevel har de mange felles erfaringer, meninger og refleksjoner. Overflateforskjellen kan handle om at den ene av samtalepartnerne diskuterer og problematiserer mer underveis i samtalen, mens den andre var mye raskere på å få frem hva hun ønsket å si. Når jeg kommer inn til kjernen i det de sier, stemmer mye av det de sier overens i alle tre temaene.

Slik Anne og Beate snakker om døv kultur og tegnspråk og deres forventinger til at tolken skal kunne mestre og forstå både kulturen og tegnspråket fullt ut, er det en tydelig forventning til at tolker må være aktive deltakere i døvemiljøet basert på en genuin interesse og et ekte nærvær. Poenget må være å ikke gjøre døve og døvemiljøet til et middel, men til et mål i seg selv i kantiansk forståelse. Da kan ekte møter skje slik Buber beskriver. Hvordan Bakhtin beskriver forholdet mellom sjanger, språkbruk og individuell stil appellerer til meg.

Alt dette inngår som en helhet i språk i bruk, og står i et gjensidig dynamisk forhold til hverandre. Tolkere må kunne så mange sjangre som mulig, og følge med hvordan sjangeren endres og utvikler seg over tid. Tar vi Bakhtins tanker om at språk og sjanger endrer seg over tid på alvor, vil konsekvensen for en tolker være at tolken kontinuerlig må være til stede og ta del i det miljøet hvor språket anvendes, utvikles og endres. Denne kontinuerlige kunnskapservvelsen vil kunne sees som et moralsk anliggende for hver enkelt tolker. Dette kan sees som en konkret følge av Kermit (2007): “Strangely enough, it then becomes a moral challenge to be good in the first sense if one want to be good in the second sense” (s. 246). Denne kunnskapen som først og fremst er en praktisk ferdighet gjør tolken i stand til å se det unike i situasjonen og dermed være godt i dobbel forstand.

5 Praktiske implikasjoner, en post-refleksjon

Undersøkelsen som jeg ønsket med denne oppgaven er på sett og vis avsluttet i kapittel 4. Noe av det jeg synes har vært spennende med dette profesjonsstudiet er å få se mer av mitt eget yrke fra andres perspektiv. Poenget med dette, synes jeg, må være å trekke det inn i min refleksjon over egen yrkesforståelse. Derfor tillater jeg meg dette kapitlet som jeg har valgt å kalle en post-refleksjon, for nå er det ikke kunnskapen fra Anne og Beate jeg vil presentere, men deres synspunkter i dialog med mine erfaringer og refleksjoner. I løpet av oppgaveskrivingen er det mange temaer og synspunkter jeg har diskutert og tenkt igjennom. Her vil jeg presentere fem temaer jeg vil drøfte. Jeg vil i dette kapitlet vende tilbake til rammefortellingen, og vise hvordan jeg i dag ser flere løsningsforslag til hvordan en tolk kan løse et slikt dilemma som oppsto. Løsningsforslagene har kommet frem i pendlingene mellom arbeidet med Anne og Beates erfaringer og meninger og refleksjon over egne erfaringer som tolk. Jeg vil videre presentere hva som overrasket meg mest av hva Anne og Beate har fortalt, samt antyde noen nye forskningsspørsmål. I første underkapittel vil jeg fortsette refleksjonen over funnenes gyldig og overføringsverdi.

5.1 Forskningsfunnenes representativitet og noen etiske refleksjoner

I dette underkapitlet vil jeg gjennomføre kritiske refleksjoner rundt de funnene jeg har kommet frem til. I underkapittel 3.5 og 3.7 drøftet jeg validiteten og reliabiliteten til de metodiske valgene jeg har tatt. Et spørsmål nå vil være om Anne og Beate sine meninger er representative for tegnspråklige døve. Hvor representative Anne og Beates syn er, er vanskelig å vite. På grunnlag av at begge er sentrale og aktive i døvemiljøet og at de også løfter opp andres erfaringer og meninger i samtalene, er det rimelig å anta at deres meninger vil kunne være gjenkjennelige for andre. Jeg mener derfor at det er mulig å si at de begge er representative for sin alder og sin sosiokulturelle gruppe.

Det neste temaet jeg vil drøfte, er hvilke konsekvenser man mulig kan anta ut i fra det Anne og Beate sier. Intuitivt opplever jeg at jeg skjønner hva Anne og Beate snakker om, og i min praksis som tolk, tenker jeg at den innsikten de har gitt uttrykk for her, er viktig. Dette arbeidet har gitt meg nye holdepunkt og innsikter som vil kunne hjelpe meg i mitt praktiske arbeid.

Et annet spørsmål vil være om innsikten som er presentert i denne oppgaven, vil kunne bli sagt å være aktuell ikke bare for å øke min egen kunnskapsuvikling, men også å kunne være nyttig og verdifull for andre. Jeg mener at denne oppgaven har gitt kunnskap om to

forskjellige perspektiv i en tegnspråktolket legesamtale, både tegnspråklig døvt perspektiv og tolkens. Jeg ser at det er både fellestrekk mellom disse to perspektivene, men også ny innsikt som jeg fra mitt tolkeperspektiv ikke var klar over. Jeg mener at denne oppgaven gir verdifulle refleksjoner som er viktige for alle tre partene i en tegnspråklig legesamtale å vite om. Om denne kunnskapen kan overføres til andre områder, er et annet spørsmål. Foreløpig tenker jeg at den kunnskapen jeg har fått av Anne og Beate har overføringsverdi til alle tolkede samtaler. Asymmetrien ble bevisst valgt, nettopp i ønske om å få frem en tydelighet som jeg tenker gjelder alle tolkede samtaler. Men for å være sikker på det, må det undersøkes nærmere.

Buber reflekterer over ekte møter og Jeg–Du-balansen. Han skriver: ”Livet med menneskene. Der er forholdet åpenbart og har språkets form. Vi kan gi og motta Du-ordet” (Buber, 1992, s. 8). I denne oppgaven tør jeg si at jeg opplevde å få være i det som beskrives som en Jeg–Du relasjon i samtaler med Anne og Beate. Jeg opplevde en dialog hvor vi begge lyttet til hverandre. Vi arbeidet åpent og ærlig for å få en gjensidig forståelse av hverandres synspunkt. Samtalen utviklet seg mellom oss, vi både ga og mottok Du-ordet. I etterkant, i oversettelsesprosessen og analysearbeidet, opplevde jeg noe annet Buber (1992) beskriver: ”Først idet tingene går over fra å være vårt Du til å være vårt Det, blir de koordinerbare. Du’et kjenner intet koordinatsystem” (s. 30). Jeg holder fast i hvor viktig ekte møter er. Det er det ekte møtet med Anne og Beate som har gitt mulighet til analyse og gi ny kunnskap. Samtalesituasjonene opplevde jeg var preget av et Jeg–Du-møte. I oversettelse og analysearbeidet var den oversatte teksten sentral og utsagnene kunne lett gjøres til et middel i forskningsprosessen. Her var det viktig å holde fast i erindringen om møtet. Opptakene av samtaler var mitt fyrtårn i dette arbeidet. Når jeg i analysearbeidet har brukt utsagn fra Anne eller Beate har jeg fort og etter hvert automatisk gått tilbake til opptaket. Jeg har sett igjennom for å validere og være sikker på at jeg ikke har misforstått. Jeg har samtidig blitt bevisst på hvordan de har uttrykt seg, og hvordan de ikke bare har uttrykt seg språklig, men vel så viktig sett hvordan kroppen, hodet og blikket har vært brukt mens de har sagt noe. Slik har jeg bevart møtet og prøvd å unngå å gjøre dem til kun et middel. Målet og det jeg har arbeidet etter i oversettelsesarbeidet er at oversettelsen skal være en speiling av Anne og Beate som personer. Det har i hele prosessen for meg vært viktig å holde fast i dynamikken mellom min erindring av samtalen og den fastlåste skriftlige oversettelsen av samtalen. Derfor har jeg valgt å kalle Anne og Beate for samtalepartnere og ikke informanter. Derfor kan man kanskje også si at selve analysearbeidet og presentasjonen av analysene er en Jeg–Det relasjon som hviler i en Jeg–Du relasjon.

Rammefortellingen ga uttrykk for en uro og usikkerhet om noe jeg ikke forsto og viste hvordan jeg skulle handle i møte med. Rammefortellingen skapte på mange måter en vilje til å ville forstå og undersøke, og utvikle kunnskapen tolken trenger i en tolket legesamtale, det skal jeg nå vende tilbake til i neste underkapittel.

5.2 Rammefortellingen og løsningsforslag på dilemmaet

Kunnskapen denne oppgaven har gitt, vil jeg nå bruke for å se på rammefortellingen på nytt. Rammefortellingen beskriver en opplevelse hvor jeg gikk over en grense. Jeg tenker at i det man trækker over grensen, oppdager man den. Da får man mulighet til å reflektere over grenser. Av og til opplever jeg at jeg står i dilemmaer som oppstår i møtet mellom to språk og to kulturer, som jeg ikke vet hvordan jeg skal løse. I noen situasjoner ser jeg som tolk ikke hvordan jeg skal ivareta begge partene i samtalen, og dilemmaer oppstår. Grønlie (1995) skriver om slike dilemmaer:

Alle de uløste problemene må framfor alt ikke bli den enkeltes private hodepine (...) Et typisk dilemma er i hvilken grad tolken skal hjelpe brukeren utover selve tolkingen, altså i hvilken grad det å ta en telefon eller gi et råd er naturlig i situasjonen eller et brudd på yrkesetikken, og i hvilken grad det motsatte er rigiditet eller det eneste riktige for brukerens integritet og myndighet. (s. 54-55)

Jeg tenker at kommunikasjon og det å samhandle er et samarbeid og at det å ivareta samtalen ikke ligger på tolken alene. Det ligger en stor fare for at tolken kan glatte over for mye av utfordringene, og ta for stor del av ansvaret for møtet. Det blir feil. Tolken skal gi pasienten og legen mulighet til å forstå hverandre som den de er, og ikke de tolken kan komme til å gjøre dem til. Strengt tatt, når en samtale er tolket, så skjer det fordi partene ikke snakker med hverandre, men med tolken. Fra et tolkeperspektiv oppleves det som to parallelle samtaler de to har med tolken, og ikke med hverandre. Hvilket inntrykk de får av den andre, er egentlig det inntrykket tolken gir av den andre. Hvis tolken ikke klarer å gi ekvivalente gjengivelser av begge parters utsagn, kan de få en forkjær oppfatning av hverandre. En legesamtale hvor språk er viktig i diagnostisering av for eksempel psykisk helse, er det særs viktig at tolken finner uttrykk som tilsvarer pasientens stil, sjanger og språknivå, som beskrevet i avsnitt 4.2.1.

I kapittel 4 kom det frem ny innsikt og forståelse av hvordan rammefortellingen kunne vært løst. Nå vil jeg diskutere de nye svarene jeg ser på dilemmaet både ved hjelp av innspillene fra Anne og Beate og min egen erfaring. Tidligere i oppgaven har jeg belyst hvordan jeg ser muligheten til å løse møtet med den døve pasienten på venterommet på en

annen måte enn jeg som novise gjorde. Ved å avklare forventinger med pasienten på venterommet og tydeliggjøre at pasienten selv må ta ansvar for å informere legen om hva hun ønsker å ta opp i konsultasjonen, ville muligens samtalen blitt en annen. Om vi tar utgangspunkt i at tolken oversetter spørsmålet legen stiller i inngangsreplikken sin på en ekvivalent måte ”hva kan jeg hjelpe deg med i dag?”, ser jeg følgende løsningsforslag til hvordan tolken kan agere når pasienten blir stille og synker litt sammen og ser på tolken:

1. Sitte stille og la legen og pasienten ta ansvar for samtalen (slik det ble gjort i rammefortellingen).

Løsningsforslag 1 har blitt belyst og drøftet i avsnittene 4.1.3, 4.2.3 og 4.3.3. Bruker vi Kermit (2007) sine refleksjoner om ’den gode tolk’, vil dette løsningsforslaget kunne diskuteres om det er godt som *useful*. I rammefortellingen gjorde jeg så godt jeg kunne, og jeg gjorde det jeg mente var riktig ut i fra den kunnskapen jeg hadde på det tidspunktet. Nicodemus & Emmorey (2015) har gjort en todeling av tolker, noviser og erfarne. Denne todelingen beskriver at noviser og erfarne tolker har ulike utgangspunkt og forskjellig kvalitet på sine arbeid. I et noviseperspektiv er dette løsningsforslaget kanskje godt nok, tatt i betraktning at en novise har kunnskapshull, men for en erfaren tolk bør man kunne forvente mer, jamfør Nicodemus & Emmorey (2015). Man bør stille spørsmål om noviser skal tolke legesamtaler i det hele tatt. I siste delen av novisetiden kan de kanskje begynne å prøve seg under kyndig veiledning av en erfaren tolk, slik at pasientens helse blir ivaretatt. Her går det an å innvende at tolken ikke har ansvar for pasientens helse, men kommunikasjonen, jamfør de etiske retningslinjene punkt 1. Likefult vil kvaliteten på tolkens arbeid være med å påvirke om pasienten får riktig diagnose og behandling eller ikke. På denne indirekte måten har tolken et ansvar utover å kommunisere mellom pasient og lege. Når temaet for samtalen er helse, får tolken et indirekte ansvar for pasientens ve og vel. De alvorlige og dype konsekvensene av tolkens arbeid, har jeg ikke sett så tydelig før med denne oppgaven. Vi sier ofte at ’språk er makt’. Her ser vi et eksempel på hvordan tolken har makt på grunnlag av språkbruk.

Beate beskriver et ansiktsuttrykk uten manuell komponent som en konvensjonalisert måte å uttrykke for eksempel at man ikke forstår, trenger en gjentakelse eller en forklaring. I lys av denne forståelsen vil man kunne si at løsningsforslag 1 ikke vil være en ekvivalent oversettelse av pasientens uttrykk. Jeg mener dermed at dette løsningsforslaget ikke vil kunne bli sett på som god i forståelsen *useful*. Om vi ser på det andre aspektet av å være *god* som Kermit (2007) snakker om, tolken som et moralsk menneske, vil jeg også her kunne si at det

kan diskuteres om dette løsningsforslaget er godt eller ikke. Ved at tolken blir sittende stille uten å si noe, vil man kunne si at tolken ikke tar høyde for de forskjellige aspektene av helheten. Man kan stille seg spørsmålet om et slikt løsningsforslag vil kunne resultere i at legen får et riktig bilde av sin pasient og pasienten den hjelpen hun trenger? Konsekvensene og sluttresultatet slik jeg oppfatter Arisoteles og Kermit ber tolken fokusere på (telos), jamfør diskusjon i avsnitt 4.3.1, vil tolkens passivitet sies i en forstand ikke å være god. Beate sitt utsagn: ”*Hvordan skal legen få et riktig bilde av sin pasient?*” støtter denne forståelsen av et overordnet telos av legesamtalen som tolken må ta med i sin vurdering og sin praksis. Det neste løsningsforslaget er:

2. Fortelle legen det pasienten har fortalt på venterommet.

Peterson (2009) skriver om bruk av tolk i terapi. I denne artikkelen står det som et punkt på sjekklisten i forbindelse med bruk av tolk, at tolken ikke bør vente på samme venterom som pasienten. Jeg forstår dette dit hen at Peterson er opptatt av at samtalen ikke skal komme i gang før alle partene er til stede. Samtidig tenker jeg at for en döv som er usikker og synes det er vanskelig å snakke, kan det være nyttig at alle tre er til stede når hun forteller. På den måter forteller hun det hun vil fortelle til riktig person, i dette tilfelle til helsepersonellet, og at den som kan følge det opp, får vite det. Så slipper pasienten, helsepersonellet og tolken å føle at ting ikke kommer til den et budskap var ment til, den som kan fange det opp, den som er profesjonell på det som er problemet. Tolkens jobb er å oversette. Om pasienten og tolken ikke møttes på venterommet ville løsningsforslag 2, ikke vært mulig. Da ville ikke tolken ha fått den informasjonen av pasienten, og dermed ikke stått i et dilemma om å informere legen. Men i rammefortellingen satt tolken på venterommet sammen med pasienten og fikk den informasjonen. Min erfaring er at som regel sitter pasient og tolk sammen på venterommet før legesamtaler begynner. Beate har et eksempel på hvordan tolker i gamle dager brukte å viderefremde til legen den informasjonen de hadde om pasienten, hun forteller:

Når tolken kjente den døve godt og legen stilte pasienten et spørsmål og pasienten svarte, da kunne tolken vite at pasienten hadde flere plager. Hvis pasienten ikke sa alt, kunne tolken varsle legen om hvilke plager pasienten også hadde. Sånn kunne det være i gamledager.

Beate trekker frem dette for å vise hvordan tolker kan styre for mye, og hun bruker det som et eksempel på hva en tolk ikke skal gjøre. Ved å bruke Kermit (2007) sin refleksjon om 'den gode tolk', vil man kunne si at forslag 2 ikke samsvare med å være god tolk ut ifra den første måten å betrakte *god* på. Det å informere legen om hva pasienten har sagt til tolken på venterommet, kan bli sett på som at tolken bryter sin etikk (punkt 8 i de etiske retningslinjene). Det kan være at pasienten har endret mening og ikke ønsker å fortelle legen det hun har informert tolken om på venterommet. Kanskje pasient i møte med en hørende lege som ikke ser på henne, ikke opplever at legen vil samtale (Refleksjonen om blikkbruk i en tegnspråkkontekst er beskrevet i avsnitt 4.1.3). Hennes blikk kan ha vært rettet mot tolken, som et spørsmål om hjelp til å forstå hva man gjør når legen ikke har blikkontakt. Legen har ikke blikket rettet mot pasienten, men ser på pc-skjermen under hele konsultasjonen. For en døv pasient kan dermed legens blikkretning oppleves som en markering om at det ikke er pasientens tur til å snakke. Legen kan oppleves som en *de andre*, en hørende som ikke vet, som en representant for majoriteten som ikke bryr seg ved ikke å se mot pasienten. Legens blikkretning kan for en døv pasient oppfattes som en form for audisme. Dette er et godt eksempel på at en hørende som ikke kjenner til døv kultur, urettmessig kan oppfattes som audist. I en slik forståelse er det mulig pasienten ikke ønsker eller vil snakke med legen. Om tolken dermed informerer legen om hva pasienten har sagt på venterommet, kan dette oppleves som et overtramp og umyndiggjøring av pasientens mulighet til å endre mening om hva legen skal vite eller ikke vite, og også kunne oppfattes som audisme. Mitt ønske med å bruke begrepet audisme i denne sammenheng, er ikke å gjøre legen eller tolken til audister, eller gjøre den døve pasienten til offer. Men holde frem muligheten for at dette kan skje. Når tolken er klar over dette, kan tolken gjøre bevisste valg i sin praksis.

Går vi tilbake til løsningsforslag 2, vil dette forslaget også i det andre aspektet av *god*, jamfør Kermit (2007), ikke bli oppfylt. Samtidig får Beate frem at dette bildet heller ikke er så svart/hvitt, eller at tolken aldri skal informere legen om kunnskap hun/han innehar. Beate forteller et annet sted i samtalen:

Akkurat i lege-situasjoner så er det ekstra viktig... fordi det er jo helse, det kan jo være liv eller død. Derfor tenker jeg at det er viktig at tolken gir beskjed til legen at pasienten ikke har oppfattet. Jeg mener at tolken må si ifra til legen at "Jeg har oversatt det du har sagt, men pasienten har ikke oppfattet det."

Her nyanserer Beate sitt syn på hva tolker skal og ikke skal gjøre. Hva som er riktig, vil variere fra situasjon til situasjon. Med det for øyet vil det i noen situasjoner være moralsk riktig å informere legen om det som ble sagt på for eksempel venterommet.

Hvis vi tenker oss at pasienten på venterommet hadde fortalt at hun ikke ønsker å leve, vil det moralske ansvaret for å informere legen komme tydeligere frem. Her vil graden av konsekvensene være avgjørende for hva som vil være riktig valg av tolken. I denne oppgaven blir de forskjellige aspektene av å være god belyst. Tolken har som offentlige tjenestemann/kvinne ikke bare en taushetsplikt, men i særskilte alvorlige forhold har tolken også en opplysningsplikt. Dette følger av punkt 8 i de etiske retningslinjer. Her står det at tolken følger taushetsplikten til den profesjonelle parten som tolken tolker for, i dette tilfelle vil tolken derfor følge helsepersonelloven (1999/2005). Der står det i § 25 og i § 31 hva som er juridisk avgjørende for hva tolken kan og skal gjøre i det tenkte tilfellet over. Min forståelse er at tolken ved hjelp av § 25 kan informere legen om den informasjonen hun/han har fått på venterommet, og i § 31 har tolken ansvar for å informere nødetatene om det er alvorlig fare for liv og helse (Helsepersonelloven, 1999/2005). Dette gjør at tolken i særskilte alvorlige situasjoner, må ta avgjørelser som pasienten i og for seg vil være mot, men som likevel vil kunne være god i et aristotelisk perspektiv ut ifra det ansvaret samfunnet har lagt på tolken og andre offentlige ansatte. Som tolk uten helsefaglig bakgrunn, er det vanskelig å vite hva som er påfallende informasjon. Jeg mener dermed at tolker bør ha en lavere terskel for å informere helsepersonellet om det man eventuelt vet. Ideelt sett bør tolker som sier ja til oppdrag innen helsevesenet, være erfarne tolker og ha formell kompetanse i helsefag.

Det neste løsningsforslaget jeg ser tolken kunne ha gjort er:

3. Spørre pasienten forsiktig om hun ikke hadde noe mer hun ville si.

Ved å stille pasienten et forsiktig spørsmål om det var noe hun ville si, vil pasienten få en ekstra mulighet til å avgjøre om hun ønsker å si noe mer. Her vil faren for ansiktstruende handling være mindre enn i løsningsforslag 2, men det er fremdeles til stede. Pasienten vil kunne føle at tolken blander seg inn, og kan føle seg umyndiggjort av tolkens handling. Om man vurderer dette løsningsforslaget i Kermits todeling av *god*, vil man kunne si at dette ikke er god i den første betydningen av *god*. På den andre siden om jeg bruker innsikten som har kommet frem i denne oppgaven, om hvordan døve gjentar om de ser dette blikket, ser jeg et nytt løsningsforslag som vil kunne være godt i betydningen *useful*. Jeg vil dermed komme

med et nytt løsningsforslag som vil bygge på forslaget over, men som vil kunne sies være mer god i betydningen kulturelt riktig i en gitt situasjon:

4. Gjenta legens spørsmål en ekstra gang.

Ved at tolken gjentar legens spørsmål en ekstra gang, vil dette kunne sies å være god i betydningen *useful*. Det har blitt presentert tidligere i oppgaven hvordan Beate beskriver gjentakelse som en döv kulturelt riktig måte å handle på i møtet med blikket pasienten uttrykker. Beate forteller slik om dette: ”*Vi som vet, vi ser med en gang at det ble ikke oppfattet. Og når man ser og vet at noen ikke har oppfattet, så må man gjenta.*” Ved at tolken gjentar legens spørsmål en ekstra gang, vil dette kunne bli sagt å være god både som *useful* og som moralsk ansvarlig.

Men om tolken ikke informerer legen om hva som skjer, kan en hørende lege uten kjennskap til döv kultur og tegnspråk bli usikker på hva som foregår mellom tolken og pasienten. Legen kan misforstå denne gjentakelsen av spørsmålet og tro at pasienten og tolken har en samtale legen ikke er inkludert i. Dette kan føre til at legen kan oppleve pasienten og tolken som et felles *de andre*, som igjen kan føre til at legen tar mindre ansvar. Tolken kan unngå dette ved å informere legen om hva som skjer. Ved at tolken informerer kort, ved enten å si ”jeg skal bare gjenta spørsmålet”, eller ved å legge på litt stemme på den andre gangen tolken sier spørsmålet, vil legen kunne forstå hva som skjer og dermed kunne delta. En slik gjentakelse vil kunne føre til at legen blir klar over at her er det et eller annet som krever oppmerksomhet også fra legen.

Det neste løsningsforslaget som jeg ser er:

5. Fortelle legen at pasienten hadde noe mer å si, så legen eventuelt kan spørre selv.

Ved at tolken informerer legen om at pasienten har noe mer å si, vil pasienten kunne føle seg umyndiggjort. Dette vil også kunne bli sett på som galt i betydningen *useful*. Samtidig vil et slikt valg gjøre at pasienten kan få den hjelpen pasienten muligens trenger, og dermed kunne bli sett på som godt i betydningen moralsk godt. Beate trekker frem at dette er en løsning tolker må velge for at legen skal få et riktig bilde av pasienten, jamfør underkapittel 4.2. Et løsningsforslag som jeg i dag ser i forlengelsen av dette, og som kanskje vil være mer diskret, og dermed også lettere kunne sees som godt i betydningen *useful* vil være:

6. Oversette uttrykket til pasienten tilbake til legen på en ekvivalent måte.

Et spørsmål til dette forslaget vil være hvordan man oversetter ansiktsuttrykket. Hva betyr ekvivalent i denne sammenhengen? Jeg ser et spekter av mulige oversettelser av uttrykket fra å oversette med forskjellige varianter av konvensjonelle reparasjonsinnledere (Svennevig, 2001, s 79), for eksempel ”ehh”, ”hmm”, ”hææ”, ”mmm” eller til et enkelt ”nå vet jeg ikke”, ”dette ble litt...” til ”nå skjønnte jeg ikke helt hva du sa, kan du gjenta det på en annen måte”. Hvis pasienten er en tenåring, vil noen av uttrykkene over passe bedre enn om pasienten er voksen. Her kommer igjen viktigheten av å kjenne den enkelte døves stil og språkbruk. Hvordan den enkelte uttrykker seg, vil være avgjørende for hva som vil anses som ekvivalent, og dermed godt. I noen situasjoner vil nølelydene være mindre ansiktstruende enn noen av de fullstendige uttrykkene. Mens i andre situasjoner kan nølelydene oppleves som mer ansiktstruende og kan resultere i at pasienten opplever at oversettelsen fordamper vedkommende. Hva som er god praksis, vil dermed være avhengig av situasjonen. Men alle disse mulige oversettelsene i sin riktige sammenheng vil gjøre at legen får mulighet til å forstå at pasienten er usikker, ikke har forstått eller ber om å få noe gjentatt. Først da har legen mulighet til, slik Beate uttrykker det, *å få det riktige bilde av pasienten*. En slik oversettelse og et slikt løsningsforslag vil kunne være god i begge betydningene av god som Kermit (2007) beskriver.

En mulig innvending mot et slikt løsningsforslag vil være at en usikkerhetsmarkering i pasientens ansiktsuttrykk vil kunne sies å være allmenngyldig og uavhengig av språk og kultur. Dermed ville legen selv kunne fange opp uttrykket uten at tolken trenger å si noe. Polanyi (2000) er opptatt av taus kunnskap, han skriver: ”Vi gjenkjenner stemningene i et menneskeansikt uten at vi er i stand til å si, bortsett fra veldig vagt, hvilke tegn det er vi kjenner dem igjen på” (s. 17). Et naturlig spørsmål vil være om slike stemninger man gjenkjenner er gyldige på tvers av språk og kulturer. Det er kanskje mulig å svare både ja og nei på et slikt spørsmål. Anne og Beate har fortalt at deres erfaringer er at det finnes få leger med kunnskap og erfaring med døve tegnspråklige pasienter. Legene er heller ikke vant til å bruke tolk. På spørsmålet om det er tolkens ansvar å informere legen når pasienten ikke har forstått, svarer Beate kontant: ”*Hvordan skal legen få dette med seg da?*” underforstått om tolken ikke gir uttrykk for den. Ut i fra Beates svar kan det virke som hennes erfaring er at leger generelt ikke kjenner igjen uttrykkene som er en del av døv kultur og tegnspråk. En hørende lege vil nok kjenne igjen uttrykkene som en taus kunnskap i egen kultur, men nødvendigvis ikke i møte med en ny kultur og et nytt språk.

Et annet aspekt som gjør det mer utfordrende både for legen og pasienten er at en tolkning aldri vil kunne skje synkront med det som blir sagt. Tolken vil derfor alltid være et annet sted i tekstoppbygningen sin enn personen som tolkes. Konsekvensene av denne tidsforskjellen er at den som snakker, ikke vet hva dialogpartneren reagerer på når dialogpartneren ler, sukker, stønner, kommer med en kommentar, ser spørrende ut etc. Det er det bare tolken som vet. Det er ikke nok i alle situasjoner å få oversatt hva som sies, og hvordan det sies, men det kan også være viktig å få vite hva noe responderer på. Bakhtin (2005) snakker om hvordan samtalen utvikler seg og at man planlegger det man sier ut ifra den responsen man får. Om man ikke får den informasjonen av tolken, vil partene ikke vite hvordan de skal reagere. Legen kan forstå at det er noe pasienten eventuelt reagerte på, men vil ikke ha mulighet til å vite hvilke tegn (ord) som gjorde at pasienten reagerte og som kanskje er det som krever oppmerksomhet. Når legen ikke vet hvor det spørrende blikket til pasienten oppsto, og ikke vet at det er et spørrende blikk engang, har legen ikke mulighet til å følge opp på riktig måte og på riktig sted om tolken ikke gir denne informasjonene videre.

Det neste løsningsforslaget jeg se, er en variant av det jeg nettopp har beskrevet over:

7. Tolken kan be om en omformulering å gi inntrykk av at hun/han ikke har skjønt.

Løsningsforslag 6 og 7 har i utgangspunktet mye til felles, og tolken kan nok gjøre det så diskret at ingen av partene egentlig merker at tolken har gjort noen grep i et ønske om å ivareta begge parter. Beate er tydelig på at tolken må si ifra til legen, når tolken tenker at pasienten ikke har forstått. Av og til velger jeg følgende i slike situasjoner. Jeg legger usikkerheten eller nølingen på meg, det vil si tolken, fremfor pasienten. Ved å velge en slik løsning vil pasienten ikke føle seg overkjørt eller umyndiggjort, og samtidig får pasienten en mulighet til å få spørsmålet gjentatt eller reformulert. Min erfaring at dette er en løsning man som tolk kan velge av og til, men ikke for ofte. Om det skjer for ofte, vil de andre partene bli usikre på tolkens ferdigheter. En slik løsning gjentatte ganger kan dermed gjøre at partene kan stille spørsmålsteget ved tolkens *usefulness*, om tolken kan sitt håndverk. På den andre side vil et slikt løsningsforslag være valgt fordi tolken tar i betraktning helheten og sluttproduktet, telos, av konsultasjonen, nemlig at pasienten skal få med seg informasjon og få den hjelpen som trengs. I en slik betydning kan løsningsforslaget være godt i betydningen moralsk ansvarlig. Og under de rette forutsetningene vil man derfor kunne si at dette løsningsforslaget, om det brukes av og til, vil være godt i begge betydningene av *god*. Pasienten vil få gjentatt eller omformulert spørsmålet og dermed muligheten til å forstå, og løsningsforslaget vil ikke kunne

sies å være et overtramp mot pasienten eller skape en følelse av at pasienten minster kontroll over egen autonomi. Det siste løsningsforslaget jeg vil ta opp til hvordan tolken kan løse rammefortellingen er:

8. Bruke blikket aktivt i møtet med pasient og lege.

I avsnitt 4.1.3 ble det belyst hvor avgjørende blikkontakt er i tegnspråklig kommunikasjon. Min erfaring som tolk, er at blikket kan brukes aktivt i møtet med begge partene, både legen og pasienten. Ved å se mot pasienten mer aktivt og søke øyekontakt, vil tolken kunne markere til pasienten at det er hennes tur til å snakke. Ved å se mot legen og søke øyekontakt med legen, vil tolken kunne markere at oppmerksomheten er rettet mot legen. Min erfaring er at ved å begynne å se på legen selv om legen ikke ser mot tolken eller pasienten, kan det gjøre legen oppmerksom på at noen ser på hun/han og at legen dermed snur seg mot enten pasienten eller tolken. Dette vil igjen kunne skape rom og mulighet for at pasienten sier noe, eller at legen stiller et oppfølgingsspørsmål. Om det skjer, vil det være åpning for at samtalen blir til, og pasient og lege kommer i gang med sin dialog. Et slikt løsningsforslag vil kunne bli sett på som god i betydningen *useful* og i betydningen moralsk ansvarlig, som Kermit (2007) beskriver.

Jeg har nå presentert åtte mulige forskjellige løsninger som jeg i dag ser at tolken kunne ha brukt i situasjonen rammefortellingen beskriver. På den andre siden referer rammefortellingen til en unik situasjon som i sin tid ble løst etter beste evne. Butler (1990/1999) trekker frem hvordan muligheten til endring ligger i repetisjoner. Dette potensialet i endringen har vært en ny tanke for meg. Jeg har tidligere tenkt på repetisjoner på lik linje med identitet, som noe fast og umulig å endre på. Denne oppgaven har forandret på mitt tankemønster når det gjelder både identitet og repetisjon. Dette underkapitlet kan kanskje kalles en teoretisk repetisjon av en erfaring. Den har gitt meg ny innsikt, mulighet til å forstå, utforske og undre meg over erfaringen og se erfaringen med nye øyne fra et annet perspektiv enn det jeg hadde. Den har vist meg mulige nye måter å møte et slikt dilemma på og gitt meg mulighet til å forstå at jeg har flere handlingssvar i min profesjonsutøvelse. I en slik forståelse har den teoretiske gjentakelsen av rammefortellingen gitt meg mulighet til å se fremover. Josefson (2015) skriver slik om praktisk kunnskap sett ut i fra et aristotelisk perspektiv:

(...) ulike aspekter av praktikerens kunnskap uttrykkes slik: Han må vite *at*, dvs. ha sakskunnskap, og vite *hvordan* han skal utføre en handling, dvs. ha ferdighetskunnskap. Det virkelige vanskelige er å vite *når* han skal handle eller avstå fra å handle. Det stiller krav til god dømmekraft, til praktisk klokhet. (s. 39)

Alle de mulige handlingssvarene jeg har presentert her vil kunne være riktige eller feil i en gitt situasjon. Her handler det om at tolken må ha praktisk klokhet til å se hva i den unike situasjonen som er avgjørende for hvilket valg tolken må ta, slik Josefson beskriver over. Her kommer både kunnskapen som jeg har fått ved å gjøre et perspektivskift i denne oppgaven, men også min egen erfaring som tolk i snart ti år, frem. Likevel er det ikke slik at erfaring gjør at man kan tro man har funnet løsningen på alle situasjoner en gang for alle. Med erfaring kommer faren for tunnelseyn, som Dreyfus & Dreyfus (1988) advarer mot. Denne oppgaven har gitt mulighet til å utvide horisonten fra et tunnellop og én kjørebane og gitt mulighet til nye perspektiv som har vært skjult for meg og ligget i min blindsoner. Hvilke praktiske implikasjoner den nye innsikten fra denne oppgaven kan få, vil jeg belyse i neste underkapittel.

5.3 Praktiske implikasjoner

Denne oppgaven har pekt på flere forhold som må ligge til rette for at god tolking kan skje, og i dette underkapitlet vil jeg drøfte noen av disse forholdene. I dialogene med Anne og Beate kommer det frem et ønske og en erfaring om å ha den samme tolken hver gang i en behandlingsrekke. Det er best. Dette handler om å skape god flyt i samtalen om utredningen og behandlingen, beskrevet i avsnitt 4.3.2. Den ideelle situasjon ville vært om pasient og lege hadde hatt felles språk og kultur. Poenget med tolketjeneste er at personer uten felles språk med offentlig instanser, skal få det samme tilbudet, de samme godene som andre borgere. Samtalepartnerne trekker frem betydningen av tolkers erfaring. Tolker med erfaring og kunnskap om helsearbeid og fagtermer i helsevesenet er avgjørende for god tolking. Går vi opp et nivå, til de som administrerer tolkene, må de sørge for at de erfarne tolkene gjennomfører disse oppdragene. Forberedelse er avgjørende for at tolken skal gjøre en god jobb, og det kreves derfor at det fra et administrativt nivå settes av mulighet, ressurser og tid til slik forberedelse. Samtalepartnerne sier tydelig at det er best med den samme tolken hver gang i et utrednings- og behandlingsforløp. Et argument som kunne bli brukt mot en slik praksis, er at det er bedre om flere tolker er inne i samme sak slik at flere har sakkunnskap om det enkelte oppdraget. Dersom en av tolkene da blir forhindret, kan andre tolker steppe inn. Oppdraget blir mindre sårbart. Et annet argument mot en praksis med en og samme tolk kan være at det skapes et avhengighetsforhold mellom pasient og tolk. Et slikt argument er ikke holdbart da poenget med fast tolk gjelder en konkret utredning og et behandlingsforløp. I den samme perioden vil vedkommende trolig ha behov for tolk til helt andre gjøremål hvor andre

tolker kan benyttes. En interessant antakelse er at det er konsensus mellom utsagnene fra Anne og Beate. Bakhtin og tolkers¹¹ erfaring, blant annet min egen, er at tolking blir best når det er den samme tolken som tolker et oppdrag som strekker seg over tid, slik en utredning og et behandlingsforløp gjør.

De gangene dette ikke kan gjennomføres og det kommer en ny tolk krever dette at tolken forbereder seg ved å innhente informasjon hos den første tolken. I selve tolkesituasjonen kreves det av pasienten og legen at disse er flinke til å kontekstualisere det de sier, det vil si gi tilstrekkelig informasjon, slik at tolken får nok sammenheng og forståelse til å gjennomføre sin jobb på en tilfredsstillende måte. De færreste leger vet om og gjør dette av seg selv, døve kan nok være mer vant til å kontekstualisere, men er likevel ikke utdannet til det. Konsultasjoner med ny tolk krever altså mer tid på grunn av behovet for kontekstualisering, enn om det er den samme tolken fra gang til gang. En ny tolk vil trolig ha behov for å avbryte samtalen oftere for å få den rette forståelsen av det som sies. Samfunnsøkonomisk spiller dette faktisk en rolle, om ikke fra gang til gang, men samlet sett. Når det er samme tolk hver gang, vil dette være det som vil ligne mest på en lege – pasient relasjon uten tolk. Wadel (1991) beskriver at: ”De fleste, for ikke si alle, typer samhandling krever at de samhandlende besitter bestemte ferdigheter” (s. 95). Wadel (1991) gir et konkret eksempel på hvordan ferdigheter i en interaksjon står i relasjon til hverandre: ”For at lærerne skal kunne *lære fra seg* må elevene ha komplementære ferdigheter i å *ta lære til seg*. Læreres såkalte pedagogiske ferdigheter kunne med fordel betraktes som delferdigheter” (s. 95). I en tegnspråktolket legesamtale vil tolkens ferdigheter, på lik linje med Wadels eksempel, kunne bli sett på som en delferdighet i samhandlingen, på lik linje med legen og pasientens delferdigheter. Både Anne og Beate trekker frem at deres erfaring er at leger generelt ikke har nok kunnskap om tegnspråklige døve og bruk av tolk. Beate sier at også døve har behov for mer kunnskap og opplæring i bruk av tolk. Det å bruke tolk er en egen sjanger og må beherskes for at det skal kunne bli flyt i samtalen. Dette synspunktet finner vi også i Mittet (2015). Mittet er pedagog og har skrevet om døve elever i videregående skole og hun er selv døv. Mittet hevder at døve har behov for opplæring i å bruke tolk. Denne opplæringen, sier hun, bør starte når barnet begynner på skolen. Det er interessant at Mittet hevder dette. Hun har i mange år vært med å utdanne tolker ved høyskolen i Sør-Trøndelag, og har derfor innsikt i hvor krevende det faktisk er å oversette mellom norsk og norsk tegnspråk.

Med en bedre opplæring og bevisstgjøring av alle partene i en tegnspråktolket

¹¹ Jeg har ikke skriftlig belegg for andre tolkers mening, men slike meninger og erfaringer har blitt uttrykt av flere tolker og kollegaer som også underviser i tolking.

legesamtale, vil partenes delferdigheter, lettere kunne ligge til rette for bedre flyt og raskere meningsutveksling i dialogen. En slik opplæring ved siden av en forventningsavklaring kan føre til et bedre møte, hvor alle vil være mer sikre på hva man kan forvente av hverandre. Denne oppgaven har undersøkt noen aspekter av tegnspråklige døves perspektiv på tolken og tolkens moralske ansvar i en asymmetrisk samtale. Samtidig vil profileringen av tolkens moralske ansvar ikke frata verken legen eller pasienten deres ansvar i møtet. I underkapittel 4.2. ble det beskrevet hvordan en samtale består av mange lag av forventninger, til sammen minst 12 forventninger. Denne oppgaven har belyst noen av disse forventningene, og har gitt ny innsikt i dynamikken og eventuelt mangel på dynamikk mellom partene. Mange har beskrevet forventningene til et resultat som viktige for realiseringen av resultatet. I denne oppgaven er det Butler (1990/1999) som bygger på Kafka, som er brukt for å beskrive dette fenomenet i underkapittel 4.2, forventningen til at partene er villige til å dele kunnskap og informasjon for at meningsutvekslingen skal kunne skje smidig. Alle forventningene, ikke hver for seg, men i fellesskap, er med på å skape samtaleflyt.

En siste implikasjon som Beate trekker frem, er knyttet til tolkeutdanningen. Kunnskapen om tegnspråk og døv kultur bør styrkes og bedres på grunnlag av forskning. Videre kan man tenke at tiden er moden for å etablere et masterprogram for tolker. Det er behov for spesialisering av tolker til samfunnsområder som krever mer enn allmenndannelse og en bachelorgrad. Korsvold & Wang (2016) hevder at det nå er tilstrekkelig med utdannede tolker (s. 67). Da er tiden her for at noen tolker utdanner seg videre innen spesialområder som for eksempel helse, lov og rett, offentlig forvaltning og administrasjon og høyere akademisk utdanning. Etter som det i dag er flere og flere døve som tar høyere utdanning og sitter i ledende stillinger, er det behov for tolker som behersker deres fag og sjangere. I dette underkapitlet er de praktiske implikasjonene jeg mener er viktigst for videreutvikling av tolkeprofesjonen blitt presentert. I det neste underkapitlet vil jeg se nærmere på hvilke funn og temaer som har overrasket meg mest når jeg nå ser tilbake på arbeidet med oppgaven.

5.4 Det som overrasket meg mest

Profesjonelle diskuterer jobben sin støtt og stadig, og det samme gjelder tegnspråktolker. Min erfaring er at disse diskusjonene ofte begrenses til interne diskusjoner uten innspill fra andre. Med denne masteroppgaven ønsker jeg å utvide perspektivet. Det som har overasket meg, er hvor viktig og sentral plass døv kultur fikk i samtalene med Anne og Beate. Samtalepartnerne mine har kommet med mange uoppfordrede forklaringer på sin egen kultur, som jeg som tolk

hadde trengt mange ganger. Jeg har lært mye nytt blant annet om hvordan døve forventer at tolker bruker sin kunnskap om døv kultur og historie når de tolker. Jeg har fått innsikt i forventinger om at tolker skal bruke denne kunnskapen og agere som en del av døv kultur når de tolker. Det var overraskende og et sammentreff at Beate begynner å snakke om et ansiktsuttrykk som jeg mener tilsvarer uttrykket jeg skildret i rammefortellingen. Slik Beate snakker om ansiktsuttrykket, kan det synes som det kan være et relativt konvensjonalisert uttrykk hun beskriver. Ansiktsuttrykk er en viktig del av grammatikken i norsk tegnspråk, men det er vanskelig å vite når ansiktsuttrykk er et konvensjonelt uttrykk uten manuelt følge. Slike ansiktsuttrykk med fast betydning og uten manuelt tegn i norsk tegnspråk finnes det foreløpig ingen komplett beskrivelse av. Det er kun noen som er beskrevet, for eksempel i Vogt-Svendsen (1983). Ut i fra Beates beskrivelser og hvordan hun snakker om ansiktsuttrykket, virker det som det er en del av en kulturell kode som det er en forventning om at en tolk skal kunne, forstå og selv bruke. Om tegnspråktolken ikke bruker dette signalet for å avklare hva hun/han har skjønt av det den døve sier, men heller bruker en hørende kulturell måte for å be om det samme, tenker jeg det kan oppleves som frustrasjon hos den tegnspråklige døve. Den forhandlingen hørende hele tiden driver seg i mellom, er det ikke så lett for døve å få tilgang til. Derfor kan det virke som om hørende vet og kan alt, som diskutert i avsnitt 4.1.2. Det er frustrerende for alle å bli stoppet, som nevnt i avsnitt 4.3.2, men kanskje noe av frustrasjonen vel så mye kan handle om hvordan tolker stopper døve. Om døve internt har en mer subtil måte å gjøre det på, blir det et klart sjangerbrudd om tolker ikke har kunnskap og ferdighet til å gjøre det på kulturens måte, spesielt når det kommer tydelig frem en forventning om at tolken skal kunne og bruke døv kultur aktivt i sitt arbeid. Dette trengs det mer kunnskap og forskning om. Andre forskningsspørsmål jeg ser, vil belyses i neste underkapittel.

5.5 Nye forskningsspørsmål

I dette underkapitlet beskriver jeg hva jeg gjerne skulle vite mer om, for ytterligere å kunne øke tolkens praktiske og teoretiske kunnskap. I oppgaven har jeg notert meg flere spørsmål som jeg ikke har funnet tilfredsstillende svar på, og noen av disse problemstillingene vil jeg nå nevne. Det hadde vært spennende å ha tilsvarende samtaler som ble gjennomført i denne oppgaven, med leger. Det ville være nyttig å høre legens erfaringer og meninger om tolken og konsultasjoner med tegnspråklig døv pasient og tolk. En annen innfallsvinkel ville kunne være å gjennomføre filmopptak av tegnspråktolkede legesamtaler. Ved å gjennomføre opptak av reelle legekonsultasjoner og behandlingsforløp, ville trolig en annen type kunnskap komme

frem. Da kunne man komme tettere innpå det som skjer både fra legens, den døves og tolkens perspektiv. Ut i fra erfaringer jeg har gjort med feltarbeidet i denne oppgaven, ble jeg overrasket over hvor mye jeg ikke hadde sett og fått med meg i løpet av samtalene, men som jeg oppdaget ved å oversette og gjøre de forskjellige analysene. Dette vil gi en annen type innsikt og kunnskap enn det samtaler med partene om legekonsultasjonen kan gi. Til senere forskning tenker jeg det er behov for mer kunnskap om tegnspråk, døv kultur og historie samt deres relasjon til hverandre.

Det var flere utfordringer med feltarbeidet. Det ble gjennomført på norsk tegnspråk som er et gestuelt-visuelt språk uten skriftform. Samtalene ble oversatt til norsk, og mer korrekt til en skriftlig form av den vokale-auditiv modaliteten. Selve skiftet av modalitet var utfordrende. Tegnspråkets mulighet til simultanitet og komplekse morfologiske konstruksjoner er utfordrende å oversette på en ekvivalent måte til et lineært skriftspråk, som beskrevet i kapittel 3. Det har vært påfallende vanskelig å finne litteratur om oversettelsens betydning i forskning og kunnskapsgenerering. Her mener jeg det trengs mer forskning og refleksjon over metodiske valg og konsekvenser.

Sist men ikke minst, denne oppgaven har berørt et tegn uten manuell del, slike uttrykk trengs det mer forskning og kunnskap om. De forskningsspørsmålene som er beskrevet her, og mange til, vil kunne være med å øke tolkens praktiske kunnskap, slik at tolken kan være bedre rustet i nye møter med tegnspråklig døve pasienter og hørende leger, eller tegnspråklig helsepersonell i møter med hørende eller tunghørte pasienter.

6 Avslutning

Dette masterarbeidet har vært interessant og lærerikt. Det å få ta et skritt tilbake, ha mulighet til å møte andre miljøer, andre mennesker og lese andres meninger og tanker om det å være menneske, om å være et handlende, utøvende individ og det å være en utøvende profesjon, har gitt meg mange nye tanker. Det å kunne få mulighet til å se på mitt eget arbeid og meg selv har gitt en utvidet og ny forståelse, ikke bare om mitt arbeid og min profesjon, men kanskje vel så viktig om min egen selvforståelse. Det jeg sitter igjen med etter dette studiet og skrivingen av denne oppgaven, er imperativet Kant (1970) reiser, og som Arendt (1996) aktualiserte på 1900-tallet og som Kermit (2007) holder opp for oss som et ideal fra Aristoteles, om at mennesker ikke må bli i noen sammenhenger *kun* et middel, men alltid være et mål i seg selv. Så er det en balansekunst å få hverdagen til å gå rundt, når jeg både må gjøre andre til et middel og at jeg er et middel for at andre skal nå sine mål. Her ligger det en stort etisk utfordring og et stort dilemma. Likevel er det bare i realiseringen i dette at både jeg som menneske og som profesjonell, kan være god i alle betydninger av ordet. Jeg vil avslutte med et sitat og en oppfordring fra Grønlie (1995): ”Det er meget viktig (...) at tolkemiljøet, døvemiljøet, kompetansesentra og andre undervisningsinstitusjoner fører åpne diskusjoner om reelle problemstillinger knyttet til tolkerollen, og skaper klima for saklig feedback på utformingen av rollen og hvordan arbeidet best gjøres i ulike situasjoner” (s. 54). Med denne oppgaven har jeg ønsket å imøtekomme Grønlies oppfordring.

Bibliografi

Arendt, H. (1996) *Vita Activa - Det virksomme liv*. Oversatt av Christian Janss. Oslo, Pax forlag A/S.

Aristoteles. (1997) *ETIKK: Et hovedverki Aristoteles' filosofi, også kalt «Den nikomakiske etikk»*. Oversatt av Anfinn Stigen. 2. utg. Oslo, Gyldendal Norsk Forlag ASA.

Aristoteles. (1999) *ETIKK: Et hovedverki Aristoteles' filosofi, også kalt «Den nikomakiske etikk»*. Oversatt av Anfinn Stigen. 3. utg. s. I. Gyldendal Norsk Forlag ASA.

Bakhtin, M. (2005) *Spørsmålet om talegenrane*. Oversatt av Rasmus T. Slaatelid. Oslo, Pensum.no.

Bakken, A. & Einarsson, A. (1996) *Forord*. I Malmquist, A. K. & Mosand, N. *Se mitt språk*. Bergen, Døves forlag as, s. 5.

Bengtsson, J. (2006) En livsverdenstilnærming for helsevitenskapelig forskning. I: Bengtsson, J. red. *Å FORSKE I SYKDOMS- OG PLEIEERFARINGER: Livsverdensfenomenologiske bidrag*. Kristiansand, Høyskoleforlaget, s. 13-58.

Bergh, G. (2004) *Norsk tegnspråk som offiselt språk*. Oslo, ABM-utvikling.

Birbili, M. (Winter 2000) - Translating from one language to another [internet] *University of Surrey*. Tilgjengelig fra: <<http://sru.soc.surrey.ac.uk/SRU31.html>> [lest 23.04.2014]

Buber, M. (1992) *JEG OG DU*. Oversatt av Heidi Wegeland. Halden, J.W. Cappelen forlag AS.

Bujra, J. (2006) Lost in Translation? The Use of Interpreters in Fieldwork. I: Desai, V, & Potter, R. red. *Doing development reaserach*. London et al, SAGE publications Ltd, s. 172-179.

Butler, J. (1990/1999) *Gender Truble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York & London, Routledge.

Breivik, J.-K. (2007) *Døv identiet i endring: Lokale liv - globale bevegelser*. Oslo, Universitetsforlaget

Caprona, Y. D. (2013) **NORSK ETYMOLOGISK ORDBOK: TEMATISK ORDNET**. Oslo, Kagge Forlag AS.

Cornes, A. & Napier, J. (2005) Challenges of mental health interpreting when working with deaf patients. *Australasian Psychiatry [Internett]*, 13 (4), s. 403-407. Tilgjengelig fra <<http://ezproxy.uin.no:2395/content/13/4/403.full.pdf+html>> [Lest 28.06.2016].

Dreyfus, H. & Dreyfus, L. (1988) *Mind over Machine: the power of human intuition and expertise in the era of the computer*. New York, The Free Press.

Dudis, P. (2004) Body partitioning and real-space blends. *Cognitive linguistics*, 15-2, s. 223-238.

Erlenkamp, S. (2011) Norsk tegnspråk: helt norsk og veldig annerledes. Skisse av en ny beskrivelsesmodell for norsk tegnspråk. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 29, s. 26-37.

Erlenkamp, S. (2003) Informanter i tegnspråkforskning: Problemer og utfordringer. I: Johannessen, J. B. Red. *På språkjakt: -problemer og utfordringer i språkvitenskapelig datainnsamling*. Oslo, UNIPUB Forlaget, s. 83-131.

Falkenberg, E.-S. (1999) 6 NORSK DØVETOLKFORENINGES TILBLIVELSE OG UTVIKLING 1978-1988. I: Wold, H. red. *DØVETOLK- OG DØVBLINDETOLKYRKETS FREMVEKST I NORGE*. Bergen: Døves forlag AS, s 107-126.

Fuglseth, K. (2015) Kort om videografi. Tolkande videoanalyse. Forelesning 2015. Bodø, Nord Universitet.

Gadamer, H-G. (2003) *FORSTÅELSENS FILOSOFI Uvalgte hermeneutiske skrifter*. Oversatt av Helge Jordheim. Oslo, J.W. Cappelens forlag a.s.

Grønlie, S. (1995) *NÅR NOEN ikke HØRER*. Bergen, DØVES FORLAG

Grimen. (2008) Kapittel 11: Profesjon og tillit. I: A. Molander og L. I. Terum. Red. *Profesjonsstudier*, Oslo, Universitetsforlaget. s. 197-215.

Halvorsen, R. (2012) *Tre diskursmarkører i norsk tegnspråk: En studie av blunk, blikkending og nikk i åtte fortellinger*. Doktoravhandling, Universitetet i Oslo.

Haualand, H. (2002) *I endringens tegn: Virkelighetsforståelse og argumentasjon i døvebevegelsen*. s.l., Unipub forlag.

Haualand, H. (2011) Kapittel 1: Et samfunn uten sted. I: Jørgensen, S. & Anjum, R. L. red. *TEGN SOM SPRÅK: En antrologi om tegnspråk*. Oslo, Gyldendal Adamisk AS, s. 17-32.

Helsearbeiderloven. (1999/2015) Lov om helsepersonell m.v. (helsepersonelloven) av 02. juli 1999 nr. 64, sist endret 18. desember 2005 nr. 121, Tilgjengelig fra: <<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-07-02-64> > [lest 27.06.2016].

Holten, S. & Lønning, H. (2010) *"Hørende er våre sjefer": språkplanlegging og språkendringer i norsk tegnspråk*. Masteroppgave, Universitetet i Oslo. Tilgjengelig fra: <<https://www.duo.uio.no/handle/10852/26335> > [lest 03.04.2013].

Humphries, T. (1977) *Communicating across cultures (deaf-hearing) and language learning*. Doktoravhandling, Union Institute and University. Tilgjengelig fra: < [www.hioa.no/LSB: http://bibsys-almapiro.hosted.exlibrisgroup.com/primo_library/libweb/action/display.do?tabs=viewOnlineTab&ct=display&fn=search&doc=TN_proquest302878949&indx=30&reclids=TN_proquest302878949&reclids=9&elementId=9&renderMode=poppedOut&displayMode=full&frbrVersion=&rftGrpCounter=1&query=facet_tlevel%2Cexact%2Conline_resources_PC_TN&query=any%2Ccontains%2Chumphries+%281977%29&dscnt=0&search_scope=default_scope&scps=scope%3A%28%22HIOA%22%29%2Cs cope%3A%28SC_OPEN_ACCESS%29%2Cprimo_central_multiple_fe&vl\(71595033UI0\)=any&fctV=Humphries%2C+Tom&vid=HIOA&queryTemp=+humphries+%281977%29&institution=HIOA&rftGrp=1&tab=default_tab&prefLang=no_NO&fctN=facet_creator&lang=eng&vl\(freeText0\)=humphries%20%281977%29&dstmp=145433061354](http://www.hioa.no/LSB: http://bibsys-almapiro.hosted.exlibrisgroup.com/primo_library/libweb/action/display.do?tabs=viewOnlineTab&ct=display&fn=search&doc=TN_proquest302878949&indx=30&reclids=TN_proquest302878949&reclids=9&elementId=9&renderMode=poppedOut&displayMode=full&frbrVersion=&rftGrpCounter=1&query=facet_tlevel%2Cexact%2Conline_resources_PC_TN&query=any%2Ccontains%2Chumphries+%281977%29&dscnt=0&search_scope=default_scope&scps=scope%3A%28%22HIOA%22%29%2Cs cope%3A%28SC_OPEN_ACCESS%29%2Cprimo_central_multiple_fe&vl(71595033UI0)=any&fctV=Humphries%2C+Tom&vid=HIOA&queryTemp=+humphries+%281977%29&institution=HIOA&rftGrp=1&tab=default_tab&prefLang=no_NO&fctN=facet_creator&lang=eng&vl(freeText0)=humphries%20%281977%29&dstmp=145433061354) > [lest 27.04.2016].

Johansen, A. (2003) *Samtalens tynne tråd: Skriveerfaringer*. s. l. Spartacus Forlag.

Josefson, I. (2015) Hvorfor en akademisk utdanning i praktisk kunnskap? Et tilbakeblikk på 15 år ved Senter for praktisk kunnskap. I: McGuirk, J. & Methi, J. S. red. *Praktisk kunnskap som profesjonsforskning*. Bergen, Fagbokforlaget, s. 31-40.

Josefson, I. (1985) Om begreppet erfaring. I: Josefson, I. red. *SPRÅK OCH ERFARENHET*. Stockholm, Carlsson bokförlag AB, s. 52-55.

Kant, I. (1970) *Moralloven og frihet: moralfilosofiske skrifter*. Oversatt av Eivind Storheim. Oslo, Gyldendal norske forlag.

Karlsaune, G. E. (2012) Fra feltarbeid til fenomenologi. I: Engen, D. A. og Fuglseth, K. Red. *Human empiri: Fenomenologisk og sosiokulturelt basert forskning på samhandling*. Trondheim, Tapir akademisk forlag. s. 33-68.

Kendon, A. (2004) *Gesture, visible actions as utterance*. Cambridge, Cambridge University Press.

Kermit, P. (2007) Aristotelian ethics and modern professional interpreting. I: Wadensjö, C., Dimitrova, B. & Nilsson, A.-L. red. *The Critical Link 4: Professionalisation of interpreting in the community*. Selected papers from the 4th International Conference on Interpreting in Legal, Health and Social Service Settings, Stockholm, Sweden, 20-23 May 2004. Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, s. 241-253. Tilgjengelig fra: <http://ezproxy.uin.no:2071/lib/hbobib/reader.action?docID=10172332> [Lest 27.05.2016].

Kessels, R. (2003) Patients' memory for medical information. *JRSM, Journal of the royal society of medicine* (May, 96 (5)). [internett], s. 219-222. Tilgjengelig fra: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC539473/pdf/0960219.pdf> > [Lest 5.mai 2016].

Etikk.no (15.01.2015) Veiledning for forskningsetisk og vitenskapelig vurdering av kvalitative forskningsprosjekt innen medisin og helsefag: Laget av Den nasjonale forskningsetiske komité for medisin og helsefag (NEM), 2009.komitéer, D. n. (2010, januar 15) veiledning for forskningsetisk og vitenskapelig vurdering av kvalitative forskningsprosjekt innen medisin og helsefag [internett], De nasjonale forskningsetiske komiteene. Tilgjengelig fra: < fra www.etikk.no: <https://www.etikk.no/forskningsetiske-retningslinjer/Medisin-og-helse/Kvalitativ-forskning/1-Kvalitative-og-kvantitative-forskningsmetoder--likheter-og-forskjeller/> > [lest 28.02.2016].

Korsvold, A. & Wang, J. (2016) *Helhetlig gjennomgang av tolkeområdet, Rapportnr.: R9158*. oppdragsgiver: Arbeids- og sosialdepartementet. Stabekk, Agenda Kaupang.

Kulturdepartementet (2008) Mål og mening – Ein heilskapleg norsk språkpolitikk. St. Meld.nr. 35 (2007-2008). Oslo, Kultur og og kyrkjedepartementet. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-35-2007-2008-/id519923/> > [Lest 21.06.2016].

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009) *Det kvalitative forskningsintervju. 2.utg.* Oslo, Gyldendal akademisk.

Løgstrup, K. E. (2010) *Den etiske fordringen*. 4. Utg. Århus, Forlag Klim.

Løkken, M. (2014) *Døve og sterkt tunghørte pasienter i somatiske sykehus: Likeverdige offentlige helsetjenester?* Masteroppgave i funksjonshemming og samfunn, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.

Lindseth, A. (2015) Svarevne og kritisk refleksjon: -Hvordan utvikle praktisk kunnskap. I: McGuirk, J. & Methi, J. S. red. *Praktisk kunnskap som profesjonsforskning*. Bergen, Fagbokforlaget, s. 43-60.

McGuirk, J. & Methi, J. S. (2015) Praktisk kunnskap som fag- og forskningsfelt. I: McGuirk, J. & Methi, J. S. red. *Praktisk kunnskap som profesjonsforskning*. Bergen, Fagbokforlaget, s. 9-30.

McNeill. (2005) *Gesture and thought*. Chicago, London, University of Chicago Press.

Meløe, J. (1973) AKTØREN OG HANS VERDEN. *Norsk filosofisk tidsskrift*, 8 (2), s. 133-143.

Meløe. (1979/2012) Notater i vitenskapsteori: Til gruppen i humaniora og samfunnsvitenskap med fiskerifag. I *Tre artikler av Jacob Meløe. S.l.* Universitet i Nordland s. 1-73)..

Mitchell & Karchmer. (2004) Chasing the Mythical Ten Percent: Parental Hearing Status of Deaf and Hard of Hearing Student in the United States. *Sign language studies [internett]*, DOI:10.1353/sls.2004.0005.

Mittet. S. B. (2015) Jeg er født døv og identifiserer meg som døv, definitivt!: En studie av døve ungdom og deres identitet i lys av historiebevissthet. Masteroppgave i samfunnsfagdidaktikk, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.

nav.no. (06.07.2010) Rettigheter. [Internett], NAV Tilgjengelig fra: <<http://www.nav.no/Helse/Hjelpemidler/NAV+Hjelpemiddelsentral/NAV+Hjelpemiddelsentral+S%C3%BB8r-Tr%C3%B8ndelag/Rettigheter.241840.cms>> [lest 03.05.2013].

Nicodemus, B. & Emmorey, K. (2015) Directionality in ASL-English interpretation: Accuracy and articulation quality in L1 and L2. *Interpreting [Internett]*, 17 (2), s 145-166. Doi: 10.1075/intp.17.2.01nic [Lest 09.03.2016].

Peterson, P. R. & Herland, H. (19.11.2012) Døve og døvhet generelt [internett] *deafnet.no*. Tilgjengelig fra: <<http://www.deafnet.no/no/tegnsprak/vanlige-sporsmal/dove-og-dovhet-generelt>> [lest 16.05.2016].

Peterson, K. C. (2009) Når den blinde skal lede den døve- tolkebruk i psykisk helsevern. *Tidsskrift for norsk psykologforening*, 46 (11), s. 1056-1061.

Phillips, H. (1960) Problems of Translation and Meaning in field work. *human organization*, 18 (4), s 184-192.

Piller, I. (2011) *Intercultural communication: A Critical Introduction*. Edingburgh, Edinburgh University Press.

Polanyi, M. (2000) Taus kunnskap. I M. Polanyi, *Den tause dimensjonen: En introduksjon til taus kunnskap*, s. I. Spartacus forlag, s. 15-33.

Raanes. E. (2012) Språkanalyse ut fra et videomateriale. I: Engen, D. A. og Fuglseth, K. Red. *Human empiri: Fenomenologisk og sosiokulturelt basert forskning på samhandling*. Trondheim, Tapir akademisk forlag. s 69-98.

Rabbås. Ø. (1997) Innledning. I: Wittgenstein, *Filosofiske undersøkelser*. Oslo, Pax forlag A/S, s 7-25.

Ringdal, K. (2013) *ENHET OG MANGFOLD: Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode. 3. Utg. Bergen, Fagbokforlaget.*

Sander, T. J. (1999) 1 FØR DØVETOLKENE BLE EN YRKESGRUPPE. I: Wold, H. red. DØVETOLK- OG DØVBLINDETOLKYRKETS FREMVEKST I NORGE. Bergen: Døves forlag AS, s 13-27.

Simonsen, E. (2000) Vitenskap og profesjonskamp: Opplæring av døve og åndssvake i Norge 1881-1963. Oslo, Unipub forlag

Solomon. A. (2013) II Døv I: *Langt fra stammen: Foreldre, barn og jakten på identitet.* Oversatt av H. Mehren, L. Stokseth og M. Nilssen. Oslo, Forlaget Press, s. 64-136.

Svennevig, J. (2001) *Språklig samhandling: Innføring i kommunikasjonsteori og diskursanalyse.* Oslo, Landslaget for norskundervisning (LNU), Cappelen Akademisk Forlag A/S.

tolkeforbundet.no. (2015) *Tolkeprofesjonens yrkesetiske retningslinjer* [Internett], Tolkeforbundet. Tilgjengelig fra: <<http://www.tolkeforbundet.no/om/etikk/godtolk>> [Lest 11.09.2015]

Vogt-Svendsen, M. (1983) *NORSKE DØVES TEGNSPRÅK: noen pedagogiske og språkvitenskapelige aspekter.* Trondheim, Tapir forlag.

Vogt-Svendsen, M. (1990) INTERROGATIVE STRUKTURER I NORSK TEGNSPRÅK: En analyse av nonmanuelle komponenter i 86 spørsmål, Doktoravhandling, Universitetet i Trondheim.

Wackerhausen, S. (1998) Operationalisering: Hvordan måler man? *Nytt om forskning, 7 (1)*, s 16-17.

Wadel, C. (1991) *Feltarbeid i egen kultur: en innføring i kvalitativt orientert samfunnsforskning.* Flekkefjord, SEEK A/S.

Wittgenstein, L. (1997) *Filosofiske undersøkelser.* Oversatt av Mikkel B. Tinn. Oslo, Pax forlag A/S.

Zazove, P. (1993) *When the Phone Rings, My Bed Shakes: Memoirs of a Deaf Doctor.* Washington, USA, Gallaudet University Press.

Vedlegg 1-4

- Vedlegg 1 Tolkeforbundets etiske retningslinjer, lastet ned 11. September 2015 fra <http://www.tolkeforbundet.no/om/etikk/godtolk:>
- Vedlegg 2 Intervjuguide
- Vedlegg 3 Godkjenning fra NSD
- Vedlegg 4 Godkjenning av selvvalgt pensum

Tolkeprofesjonens yrkesetiske retningslinjer

- Med kommentarer I kursiv. (Sist endret i 2015)

Tolkeprofesjonens yrkesetiske retningslinjer er en norm som forteller hvordan en tolk bør oppføre seg og utføre sitt arbeid etter godt faglig skjønn. Retningslinjene er ment å veilede i god tolkeskikk, gjenspeile tolkeprofesjonens faglige og etiske standard, samt inspirere tolker til etisk refleksjon og diskusjon. Videre skal retningslinjene gi brukere av tolketjenester innsyn i profesjonen.

I dette dokumentet brukes ordet "tolk" om alle som utfører tolketjenester for hørselshemmede og kombinert syn- og hørselshemmede.

Tolkeforbundet oppfordrer alle tolker til å utføre sin virksomhet i samsvar med retningslinjer for etikk og yrkesutøvelse. Brudd på retningslinjene kan i ytterste konsekvens føre til at tolken mister sitt medlemskap i Tolkeforbundet. Utover dette har Tolkeforbundet ingen juridiske sanksjoner mot brudd på retningslinjene.

1. Tolkens og partenes ansvar i kommunikasjonen

Tolkens primæroppgave er å tolke mellom parter som mangler et felles språk /en felles kommunikasjonsform. Tolken skal fremme likeverdig deltakelse og god samtaleflyt mellom partene.

Tolken har unik og verdifull kunnskap om både hørendes, hørselshemmedes og kombinert syn- og hørselshemmedes språk, kommunikasjonsformer og kultur. Denne kunnskapen skal han/hun bruke for å muliggjøre god kommunikasjon mellom partene. Hvis tolken ser det nødvendig, bør han/hun informere om hvordan en kommunikasjons situasjon med tolk til stede kan fungere best mulig.

En tolkesituasjon inkluderer alltid et samarbeid mellom involverte parter og tolk. Vilje og innsats fra samtalepartene er en forutsetning for å oppnå god kommunikasjon.

2. Oversettelse og utvelgelse av informasjon

Tolken skal tolke det som ytres og i tillegg formidle annen relevant auditiv og visuell informasjon.

Den tolkede versjonen av en ytring skal i størst mulig grad gjenskape den effekten som originalytringen har hos samtalepartene. Tolken må derfor ta hensyn til både informasjon, faguttrykk, form og stil i sin oversettelse.

Tolken befinner seg ofte i situasjoner der han/hun må velge hvilken informasjon som skal tolkes/beskrives. Det er viktig å være bevisst hvilken informasjon en velger ut, og hvorfor.

Hvis tolken underveis eller i etterkant av tolkingen finner ut at noe vesentlig er tolket feil eller utelatt, skal partene, så langt det er mulig, informeres.

3. Tolkens kompetanse

Tolken bør ikke påta seg oppdrag uten å ha den nødvendige kompetansen.

Før tolken påtar seg et oppdrag, skal han/hun vurdere sin kompetanse. Med kompetanse menes kunnskaper, ferdigheter, holdninger og erfaringer. Dersom tolken ikke anser seg kompetent, bør han/hun avstå fra oppdraget. Tolkeformidler, tolkens overordnede og/eller tolkebrukere kan på basis av egen kompetanse være legitimt uenig i tolkens vurdering av egen kompetanse. Disse har, sammen med tolken, et felles ansvar for at tolkeoppdrag blir dekket av tolk med riktig kompetanse.

Det hender at det ikke finnes tolker med riktig kompetanse tilgjengelig. Involverte parter kan da ønske å bruke en tolk med manglende kompetanse. Det blir da ansett som viktigere å skaffe tolk til det gjeldende oppdraget enn at tolken har den riktige kompetansen.

4. Faglig standard og samarbeid

Tolken skal arbeide for å heve yrkets faglige standard og for å øke samfunnets tillit til og forståelse av yrket.

Det er viktig at tolken stadig forbedrer og vedlikeholder sine språk- og tolkeferdigheter. Før oppdrag bør tolken skaffe seg nødvendig kunnskap om tolkebrukerne og oppdragets innhold.

Tolken bør bidra til å heve andre tolkers kompetanse gjennom faglig kollegialt samarbeid. I et samarbeid mellom flere tolker har de involverte tolkene et felles ansvar for kvaliteten på den utførte tolkingen. Det er derfor viktig at alle tolker samarbeider som kollegaer, uansett ansenitet og ansettelsesforhold.

Tolken skal ta ansvar for egen arbeidssituasjon og være bevisst sin egen fagkompetanse i samarbeid med andre profesjoner. Han/hun kan i situasjoner der det er hensiktsmessig fremme profesjonen og dens egenart og informere om språklige og kulturelle forhold.

Tolken skal vise respekt for tolkebrukerne og alltid tilpasse sin fremtoning og adferd etter oppdragets art.

5. Upartiskhet

Tolken skal opptre upartisk og ikke tillate at egne holdninger eller meninger påvirker tolkingen.

Å opptre upartisk betyr på mange måter å opptre «flerpartisk». En tolk opptre flerpartisk ved at han/hun engasjerer seg like mye til fordel for alle parter i kommunikasjonssituasjonen.

Tolken skal aldri uttrykke egne holdninger og meninger ved å involvere seg i samtalen eller gi uttrykk for dette på annen måte. Tolken skal ikke svare på spørsmål om noen av partenes forhold eller tale noen av partenes sak.

6. Habilitet

Tolken skal vurdere sin habilitet.

Så snart tolken kjenner tolkebrukernes identitet og oppdragets innhold, må han/hun vurdere spørsmålet om habilitet. Tolken skal melde fra dersom han/hun tror man er inhabil, det vil si at tolken på grunn av sin relasjon til oppdragets innhold eller noen av partene ikke kan utføre en profesjonelt forsvarlig jobb som tolk. Det vil da være opp til partene om de likevel vil anvende tolken for oppdraget. Tolken kan velge å avstå fra oppdraget selv om tolkebrukerne har godkjent ham/henne. Familierelasjon medfører ikke nødvendigvis inhabilitet.

7. Integritet

Tolken må aldri misbruke sin posisjon, eller den informasjonen han/hun får kjennskap til gjennom tolking, til å skaffe seg personlige eller økonomiske fordeler.

Ordet "integritet" brukes her om tolkens redelighet og ubestikkelighet. Når man arbeider som tolk har man innflytelse og makt. Tolken må aldri i vinnings eller annen hensikt misbruke denne makten, eller informasjon han/hun har fått kjennskap til gjennom tolking, til å trekke egne fordeler.

8. Taushetsplikt

Tolken har taushetsplikt jfr. Forvaltningsloven § 13 a-f.

Taushetsplikt er en plikt til å tie om bestemte forhold (jfr. Forvaltningsloven) og en plikt til å hindre at uvedkommende får mulighet til å skaffe seg innsyn i disse forholdene. Taushetsplikten omfatter også eventuelle dokumenter som tolken får tilgang til i forbindelse med oppdraget.

Når tolkesituasjonen omfatter helsepersonell, psykologer o.l. og deres klienter, er tolken underlagt den samme taushetsplikt som gjelder for den aktuelle yrkesgruppen.

Tolker kan formidle taushetsbelagt informasjon seg i mellom hvis det er strengt nødvendig for å kunne utføre en faglig forsvarlig jobb. Plikten til å hindre at uvedkommende får tilgang til informasjonen er imidlertid alltid den samme.

Taushetsplikten gjelder også etter at oppdraget er avsluttet, og selv om tolken slutter å arbeide som tolk.

Tolkens brudd på taushetspliktsbestemmelsene kan medføre straffansvar etter straffelovens § 121 og/eller § 144, første ledd.

Vedlegg 2

- Bruker du tolk?
- Når begynte du å bruke tolk?
- Når bruker du tolk? Hvorfor?
- Når bruker du ikke tolk, Hvorfor ikke?

Kan du fortelle om en episode hvor du synes det fungerte greit/bra å gå til legen med tolk?

- Hvorfor tror du det fungerte greit den gangen?

Kan du fortelle om en episode hvor du ikke synes det fungerte greit å gå til legen med tolk?

- Hvorfor tror du det ikke var greit den gangen?

Hvem opplever du ofte bestemmer når du er hos legen? Legen? Du? Tolken?

Hvordan kan tolken misbruke sin makt i denne sammenhengen? Har du noen eksempler på dette?

Hvordan opplever du det at leger reagerer på at det er en tolk til stede?

Hva tenker du at en god tolk gjør i møtet med legen og deg?

Har du noen tanker om hva du selv kan gjøre hvis legesamtalen med tolk ikke fungerer?

Hvem tenker du skal informere om tolkesituasjonen til en lege som ikke har brukt tolk før?

Vedlegg 3:

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS

NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Catrine Halås
Profesjonshøgskolen
Universitetet i Nordland
Postboks 1490
8049 BODØ

Vår dato: 15.08.2013

Vår ref:35073 / 3 / KH

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 07.08.2013. Meldingen gjelder prosjekt

35073	<i>Verdighet og maktforholdet i tegnspråktolkede legesamtaler</i>
<i>Behandlingsansvarlig</i>	<i>Universitetet i Nordland, ved institusjonens øverste leder</i>
<i>Daglig ansvarlig</i>	<i>Catrine Halås</i>
<i>Student</i>	<i>Camilla Jenniefer Sandrud</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldeplikt i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i melde skjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 01.09.2017, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Vigdís Namtvedt Kvalheim

Kjersti Haugstvedt
Kjersti Haugstvedt

Kjersti Haugstvedt tlf: 55 58 29 53

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Camilla Jenniefer Sandrud, Lilleakerveien 24 b, 0283 OSLO

Personvernombudet for forskning

Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 35073

Personvernombudet finner informasjonsskrivet tilfredsstillende utformet.

Prosjektet avsluttes 01.09.2017 og innsamlede opplysninger anonymiseres og video-opptak slettes. Anonymisering innebærer at direkte personidentifiserende opplysninger som navn/koblingsnøkkel slettes, og at indirekte personidentifiserende opplysninger (sammenstilling av bakgrunnsopplysninger som f.eks. yrke, alder, kjønn) fjernes eller grovkategoriseres slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes i materialet.

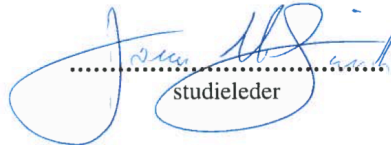
Vedlegg 4

Liste over selvvalgt litteratur ved Mastergrad i praktisk kunnskap

Antall sider: 3500

Kandidat:.....

Selvvalgt pensum: godkjent/~~ikke godkjent~~

.....
studieleder

Senter for praktisk kunnskap

Aaslestad, P. (1999). *Narratologi: En innføring i anvendt fortellerteori*. Oslo: Landslaget for norskundervisning (LNU) Cappelen Akademisk Forlag, s. 143

Bengtsson, J. (red.). (2006). *Å forske i sykdoms- og pleieerfaringer: Livsverdensfenomenologiske bidrag*. Høyskoleforlaget, s. 191

Berg, E. (2005). *Det skapende mellomrommet: - i møte mellom pasient og lege*. Oslo: Gyldendal akademiske, s. 252

Fangen, K. (2010). *Deltagende observasjon*. Bergen: Fagbokforlaget, s. 300

Janson, T. (2009). *Språk og historie: -En oppdagelsesreise*. Oslo: Pax forlag a/s, s. 207

Johannessen, J. B (red.). (2003). *På språkjakt: -problemer og utfordringer i språkvitenskapelig datainnsamling*. Oslo: Unipub forlag, s. 174

Mindess, A. (2006). *Reading between the signs: Intercultural Communication for Sign Language Interpreters*. Boston, London: Intercultural Press, a division of Nicholas Brealy Publishing, s. 296

Qvale, P. (1998). *Fra Hieronymus til hypertekst: Oversettelse i teori og praksis*. Oslo: Aschehoug, s. 333

Schmaling, C. & Monaghan, L. (red.) (2006). *HIV/AIDS and Deaf Communities*. Gloucestershire: Douglas McLean, s. 222

Simonsen, E. (2000). *Vitenskap og profesjonskamp: Opplæring av døve og åndssvake i Norge 1881-1963*. Unipub forlag, s. 633

Vogt-Svendsen, M. (1990). *Interrogative strukturer i Norsk tegnspråk*. Trondheim: Universitet i Trondheim, s. 126

Wadensjö, C. (1998). *Kontakt genom tolk*. Stockholm: Dialogos förlag, s. 182

Wille, E. W. (2007). *Fra tegn til tekst: En indføring i teorier om sproglig kommunikasjon*. Frederiksberg: Forlaget Samfundslitteratur, s. 447

Antall sider: 3506